

Riina Fågel, Virpi Jussila ja Silja Sarkkinen (toim.)

Ilo kasvaa ulkona

LUONTOTOIMINNAN KÄSIKIRJA

Ilo kasvaa ulkona – luontotoiminnan käsikirja

Toimittajat

Riina Fågel, Virpi Jussila ja Silja Sarkkinen

Kansikuva

Anni Vuohensilta / @Metsämutsi

Piirroskuvat

Eliölajit: Milja Laine ja Laila Nevakivi
Ympäristökasvatusmallin piirros: Sini Malminiemi
Vuodenaikapuu ja Tervetuloa eskariin!: Anna Nevala
Marjat, havunneulat jne.: Laura Uusitalo

Valokuvat

Valokuvat kirjoittajien sekä Riina Fågel, Ismo Heino ja Virpi Jussila ellei toisin mainita sekä Anni Vuohensilta / IG @Metsämutsi

Graafinen ilme

Vappu Ormio / Mosatonttu Oy

Copyright

Saa käyttää vapaasti opetuskäyttöön.
Käyttö kaupallisiin tarkoituksiin kielletty.

Painopaikka

Plusprint Ulvila

Julkaisuvuosi

2021

ISBN 978-952-94-5633-8 (pehmeäkantinen)

ISBN 978-952-94-5634-5 (PDF)

Painetun julkaisun paperi on FSC sertifioitu, ja paperilla on EU Ecolabel -ympäristömerkki.

Julkaisu on tuotettu "Ilo kasvaa ulkona – luontoliikunta osaksi toimintakulttuuria" -hankkeessa, jota rahoittaa Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Hanke on osa Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman valtakunnallista verkostoa.

Julkaisu on Suomen ympäristöopisto SYKLI:n toimittama.

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

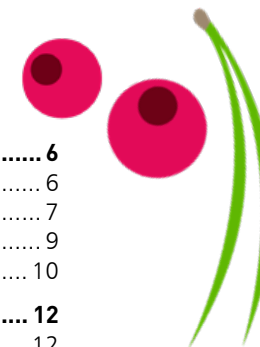
Ilo kasvaa ulkona

LUONTOTOIMINNAN KÄSIKIRJA

Riina Fågel, Virpi Jussila ja Silja Sarkkinen (toim.)

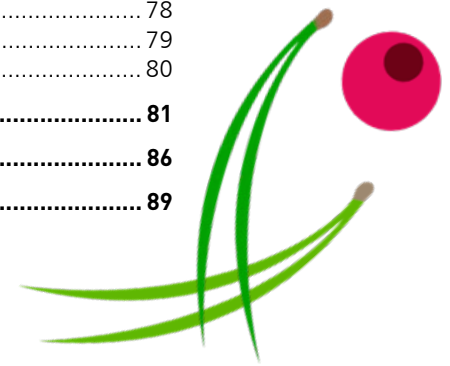
Sisällys

1. Luonnossa toimiminen kiinnostaa	6
Ilo kasvaa ulkona -tiimin alkusanat. Riina Fågel, Tuija Laitinen ja Virpi Jussila	6
Ilo kasvaa ulkona -hankkeen tiimi ja ohjausryhmä	7
Kansallisen lapsistrategian työryhmän terveiset. Johanna Laisaari.....	9
Ulkona toimiminen syventää oppimista. Linda Purhonen.....	10
2. Luonto – tässä ja nyt	12
Luontosuhteen juurilla. Susanna Suutarla	12
Kadonneen luontosuhteen jäljillä. Anna Moilanen	13
Merkityksellinen yhteytemme luontoon. Virpi Poikolainen	14
Miten kohtaamme luonnon? Satu Jovero	15
Kaupunkiviljely osana luontotoimintaa. Anu Honkanen ja Kati Laaksonen.....	16
3. Pedagogisia näkökulmia luontotoimintaan	18
Luontopedagogiikasta ulkoilmapedagogiikkaan. Virpi Jussila ja Ulla Myllyniemi	18
Seikkailukasvatusta varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Taru Lindgren	20
Mitä seikkailukasvatus on? Juho Olenius	20
Kerran retkellä... Anna Saarimaa	21
Luontotoimintaa perhepäivähoidossa. Kirsi Tanttu	21
Aistien luonnossa! Kati Eskman-Reima ja Kukka Heiskanen	22
4. Ilo liikkuu	24
Liikunnan merkitys varhaiskasvatuksessa. Donna Niemistö	24
Vapaa leikki liikuttaa. Anni ja Tuomo Vuohensilta	26
Arjen kokemuksia. Minttu Heiskanen, Johanna Kotisaari ja Anna Yltävä	26
Teemana leppis. Annukka Sirkka	28
Rentoutumista liikkumisen ohella. Tarja Pantsar	29
5. Kohti kestävämpää arkea.....	30
Sivistyminen varmistaa, että tulevaisuus hymyilee. Arto O. Salonen ja Olivia Salonen.....	30
Ympäristökasvatus tukee lapsen kasvua. Essi Aarnio-Linnanvuori.....	31
Luonto tarjoaa ihmeteltävää. Jonna Kettunen, Minttu Heiskanen ja Anna Nevala.....	33
Ilmastokasvatus osana varhaiskasvatuksen luontotoimintaa. Chantal Arokanto	34
6. Miksi lähteä lähiluontoon?	36
12 hyvää syytä lähteä luontoon. Riina Fågel, Satu Kuivanen, Lila Leppänen, Hanna Markov, Sanna Mettänen, Satu Rathgeber ja Satu Soininen....	36
Positiivinen kasvatus ja luontotoiminta lisäävät hyvinvointia. Tiia Trogen	38
Alle kolmivuotiaiden kanssa luonnossa. Liisa Ahonen ja Piia Roos	40
Luontotoimintaa kaikille. Lila Leppänen, Hanna Markov ja Sanna Mettänen	42
Sukupuolisensitiivisyys, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo luontotoiminnassa. Minttu Heiskanen	42

Luonto kielellisen kehityksen tukena. Karoliina Kaarivirta	43
Metsän kosketuksessa oppii sanoja elämyksellisesti. Milla Tuormaa	44
Metsässä kajahtaa laulu. Katri Borm ja Sarah Goncalves	44
Eriyttämisen mahdollisuuksia. Ulla Myllyniemi ja Ann-Kristin Fransman	45
Metsämatikkaa ja mittaamista. Anniina Hakkarainen	46
Seikkailutaide – näkökulmia ulkotaidekasvatukseen. Verna Kuntsi ja Satu Sipilä	48
7. Pedagoginen dokumentointi ja osallisuus	50
Pedagoginen dokumentointi luontotoiminnan perustana. Mari Parikka-Nihti	50
Tabletit mukaan pihalle. Anna Saarimaa	52
Osallisuus osana toiminnan suunnittelua. Anna Yltävä	52
Pedagogisten tavoitteiden arviointi. Tarja Pantsar	53
8. Luonto toimintaympäristönä	54
Vastuullisen luontotoiminnan kymmenen kultaista periaatetta. Maarit Pihkala	54
Jokamiehenoikeudet mahdollistavat luontotoiminnan. Anne Rautiainen	54
Tarpista kotaan – suojaa luontoon. Ulla Myllyniemi	56
Villiyrtit tutuiksi lapsille. Jenni Sirainen	56
Suomen luonnossa varottavat eliöt. Aulikki Laine	58
Kyyn kohtaaminen. Merja Leinonen	59
Tunnista omat kompastuskivesi! Liisa Ahonen ja Piia Roos	60
Varautuminen vähentää riskejä. Meri Elonheimo	60
Turvallisuussuunnitelma-malli.	61
Ennaltaehkäisy- ja ensiapuohjeet luontotoiminnassa.	62
9. Säännöllinen luontotoiminta	64
Työyhteisön osallistaminen ja innostaminen. Niina Mykrä	64
Miten kunta voi tukea ja edistää ympäristökasvatusta? Marjo Pakkanen, Tarja Mankinen, Raija Saloranta ja Hanna Tuomala.....	66
Yhteistyö huoltajien kanssa. Tuija Laitinen, Jenni Korhonen ja Mirva Nietula	68
Vanhempainilta metsässä. Marjatta Husu	68
Tervetuloa metsäkerhoon! Jenni Korhonen ja Mirva Nietula	69
Tervetuloa eskariin! Marjatta Husu	70
Luontotoiminnan vuosikello. Maarit Björklund, Minna Ilves, Mirella Jokinen, Merja Leinonen ja Henna Tanskanen.....	72
Retkireppu arjen työkaluna. Virpi Jussila ja Noora Uusi-Kakkuri	74
Retkirepun sisältö. Riina Fågel, Virpi Jussila ja Noora Uusi-Kakkuri	75
Tarinoita säännöllisestä luontotoiminnasta. Tiina Eskelinen, Anna Saarimaa ja Anna Moilanen	76
Joustavaa esi- ja alkuopetusta luonnossa. Ann-Kristin Fransman ja Ulla Myllyniemi	78
Jaloittelu-yhteistyö. Satu Mälkiä	79
Tehtäviä esi- ja alkuopetuksen yhteistyöhön. Anna-Liisa Laine ja Satu Mälkiä	80
10. Toiminnan tukena	81
Lähdeluettelot artikkeleihin	86
Kirjoittajat	89

1. Luonnossa toimiminen kiinnostaa

Ilo kasvaa ulkona -tiimin alkusanat

Luontotoiminnan tulisi olla osa jokaisen lapsen arkea, ja luonnossa onkin mahdollista saavuttaa kansallisten liikuntatavoitteiden lisäksi lähes kaikkia muitakin opetukselle ja kasvatukselle asetettuja tavoitteita – usein jopa paremmin kuin sisätiloissa. Kokonaisvaltaiset aistikokemukset mahdollistavat arvokkaiden elinikäisten muistijälkien syntyminen.

Tämän käsikirjan tarkoituksena on innostaa juuri Sinut luontoon oman lapsiryhmäsi kanssa ja tehdä toiminnan aloittamisesta mahdollisimman helppoa. Luontotoiminnan suunnittelu on hyvä aloittaa pohtimalla omia vahvuuksia. Aloittaa voi myös viemällä jonkin tutun toiminnan sisätiloista ulos. Vaikka pa laulu-, luku- tai jumppahetken. Mikä tahansa uusi toimintatapa vaatii kuitenkin totuttelua sekä lapsilta että aikuisilta. Se vaatii sitkeyttä, mutta uskallamme luvata, että se palkitsee. Tärkeintä on lähteä rohkeasti luontoon! Voit hämmästyä, miten luonto kantaa ja opitte yhdessä jotain uutta niin toisistanne kuin luonnostakin.

Käytämme tässä käsikirjassa sanaa luontotoiminta käsitämään lähiluonnon ja muun rakentamattoman ympäristön hyödyntämisen oppimis- ja toimintaympäristönä. Luontotoiminta sanana sisältää niin liikunnallisen, ympäristökasvatuksellisen kuin kokonaisvaltaisen oppimisenkin näkökulman. Käsikirjassa toistuu myös sana metsäretki, sillä se on juurtunut

syvälle varhaiskasvatuksen sanastoon. Retki-sana viittaa helposti kuitenkin johonkin hieman arjesta poikkeavaan, satunnaiseen ja pitkään suunniteltuun. Tavoitteenamme kuitenkin on, ettei luontotoiminta olisi muusta arjesta irrallista, jotain erikoista ja ”harvinaista herkkua”, vaan luonto toimisi tasavertaisena muiden sellaisten oppimisympäristöjen joukossa, joissa toteutetaan suunniteltua ja pedagogisesti perusteltua toimintaa.

Iloisia luontohetkiä!

Jokaisella meillä on oma suhteemme luontoon. Sen äärelle on hyvä välillä pysähtyä. Välitämme arvomme ja käyttäytymismallimme eteenpäin seuraaville sukupolville. Luontotoiminnan kautta teemme tärkeää työtä lasten liikunnallisen elämäntavan tukijoina sekä yhteisen paremmin voivan maapallon hyväksi.

Tässä käsikirjassa kuuluu upeiden varhaiskasvatuksen sekä esi- ja alkuopetuksen ammattilaisten ääni. Suuri kiitos Teille! Jokaisen kokemus on ainutlaatuinen ja tärkeä. Kiitos myös asiantuntijoille ja SYKLI:stä valmistuneille ympäristökasvattajille teemakirjoituksista.

Toivottavasti tämä luontotoiminnan käsikirja tukee ja innostaa Sinua käsikirjan lukija aloittamaan, jatkamaan tai syventämään luontotoimintaa!

Iloisin terveisin,
Riina Fågel, Tuija Laitinen ja Virpi Jussila

Ilo kasvaa ulkona-toimintamallissa lapset liikkuvat monipuolisesti lähiluonnossa.

Ilo kasvaa ulkona-toimintamalli vahvistaa lasten luontosuhdetta omakohtaisten luontoelämysten ja -kokemusten kautta.

Ilo kasvaa ulkona-toimintamallissa luonto tarjoaa mahdollisuuksia leikkiin, oppimiseen, vuorovaikutukseen ja osallisuuden vahvistamiseen.

Suomen ympäristöopisto SYKLI:n ja Suomen Ladun valtakunnallisen Ilo kasvaa ulkona – luontoliikunta osaksi toimintakulttuuria -yhteishankkeen (2019–2021) kohderyhmä oli varhaiskasvatus sekä esi- ja alkuopetus. Julkaisu on Suomen ympäristöopisto SYKLI:n toimittama.

Ilo kasvaa ulkona -hankkeen tiimi ja ohjausryhmä

Ilo kasvaa ulkona tiimi:

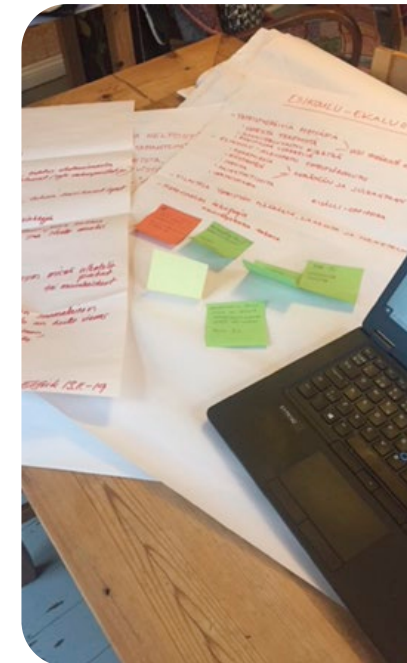
Riina Fågel, projektipäällikkö (2021),
Suomen ympäristöopisto SYKLI

Tuija Laitinen, hankesuunnittelija,
Suomen Latu

Virpi Jussila, projektipäällikkö (2019-2021),
ohjausryhmän jäsen,
Suomen ympäristöopisto SYKLI

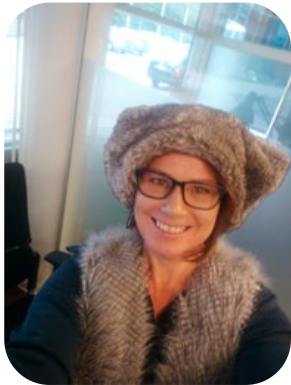

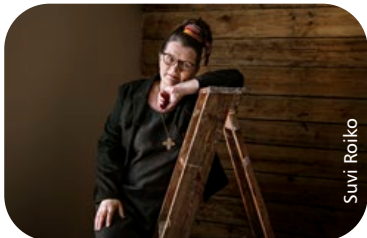
Ilo kasvaa ulkona -hankkeen ohjausryhmän jäsenet:

Janne Kulmala, mitta-asiantuntija, fyysisen aktiivisuuden mittaaminen, Likes
Anna Kettunen, vararehtori, Suomen ympäristöopisto SYKLI
Nina Räike, koulutuspäällikkö, Suomen Latu
Heli Eischer, kehittämisspäällikkö, Suomen nuorisokeskusyhdystys ry
Sanna Jahkola, puheenjohtaja, Ulko-opet ry
Henna Karvonen, varhaiskasvatuksen liikuntakoordinaattori, Nurmijärven kunta
Sinikka Kunttu, toiminnanjohtaja, Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi
Taru Lindgren, esiopetuksen opettaja, Metsävaka-verkosto
Niina Mykrä, toiminnanjohtaja, Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry
Ulla Myllyniemi, luokanopettaja, erityisopettaja
Sanna Puhakka, hallituksen jäsen, Nurmijärven Latu ja Polku ry
Karita Toivonen, kehittämisspäällikkö, Lounais-Suomen Liikunta ja Urheilu ry

Käytännöllinen

Ammattitaitoinen

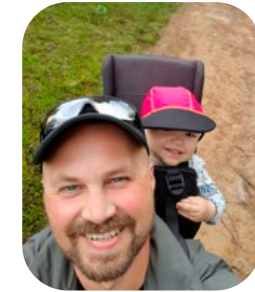
Suvi Roiko

Ajankohtainen

- Ilo kasvaa ulkona; nimeen kiteytyy kaikki!
- Touhukain ja iloinen hanke, jossa olen saanut olla mukana.
- Hyviä materiaaleja ja koulutuksia.
- Hanke ruokki toimintaa, jossa liike, ilo ja ulkoilu oikeasti tapahtuu.
- Ulkona oppimista ja touhuilun iloa lapsille mahdollisimman pienestä pitäen.
- Yhteistyössä on voimaa!
- Hyvät verkostot ja niiden taitava hyödyntäminen.

Toiminnallinen

Riemukas

Me olemme Ilo kasvaa ulkona -hankkeen ohjausryhmä. Tässä meidän näkemyksemme hankkeesta.

Kansallisen lapsistrategian työryhmän terveiset

Luonto on meille tärkeä niin lapsena kuin aikuisenakin. Omalla kohdallani monet lapsuuden muistot liittyvät vapaaseen leikkiin luonnossa. Muistan hyvin, kuinka ystävien kanssa leikittiin monenlaisia leikkejä takapihan kallioilla, käytiin retkellä läheisessä metsässä ja poimittiin kukkia niityltä. Kesällä tehtiin retkiä meren rantaan ja käytiin kalassa. Talvella seikkailtiin lumisessa lähimetsässä, hiihrettiin, laskettiin pulkalla ja käytiin yhdessä luistelemassa läheisellä luistinkentällä.

Yhteiskunnan muutosten myötä lasten ja nuorten kasvuympäristöt ja vapaa-ajan viettotavat ovat murruksessa. Varsinkin lasten vapaa leikki ja ulkoilu ovat vähentyneet, ja luonnon merkitykset lasten ja nuorten elämässä ovat muuttuneet. Näillä kysymyksillä on väliä myös lapsen oikeuksien kannalta.

Suomeen valmistui vuonna 2020 ensimmäinen kansallinen lapsistrategia, joka perustuu perus- ja ihmisoikeussopimuksiin. Strategian laati parlamentaarinen komitea, jossa olivat mukana kaikki eduskuntaryhmät, ja sen visiona on aidosti lapsi- ja perhemyönteinen, lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi. Kansallisella lapsistrategialla varmistetaan, että YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen veloitteet toteutuvat Suomessa mahdollisimman hyvin kaikkien lasten kohdalla.

Kansallisen lapsistrategian valmistelussa selvitettiin lasten ja nuorten mielipiteitä ja näkemyksiä. Samoin lapsiasiavaltuutetun toimisto kysyi vuonna 2020 lasten ja nuorten näkemyksiä tulevaisuudesta. Näissä kyselyissä nousivat vahvasti esiin luontoon liittyvät asiat ja huolet sekä ilmastonmuutos. Teemat puhuttavat laajasti tällä hetkellä lapsia ja nuoria, jotka haluavat myös vaikuttaa niihin.

Tutkitusti luonto toimii hyvinvoinnin edistäjänä meille kaikille, niin lapsille ja nuorille kuin aikuisillekin. Hyvinvointivaikutuksia on lukuisia. Monipuolinen elinympäristö tarjoaa lapsille ja nuorille liikkumisen vapautta ja mahdollisuuden mielikuvituksen lentoon sekä tunteiden käsittelyyn. Isossa-Britanniassa samoin kuin Norjassa on pitkäaikaiset perinteet koulun ulkopuolisten ympäristöjen käyttämisestä opetuksessa. Isossa-Britanniassa tarjotaan seikkailukasvatuksen kokemuksia. Norjassa on puolestaan yleistä lähimaatiloille sijoittuva kokemuksellinen oppiminen. Myös Suomessa on luontopainotteisia päiväkotveja. Osallisuuden näkökulmasta mahdollisuus päästä luontoon ja saada nauttia siitä tulisi kuulua kaikille lapsille. Osalle lapsista nämä mahdollisuudet ovat kuitenkin vähäisempiä kuin toisille.

Parhaimmillaan luonto on lapsille leikki- ja seikkailupaikka, jossa voi toteuttaa itseään ja nauttia yhdessäolosta läheisten kanssa tai vaikkapa harrastaa. Nuo hetket voivat olla lapsen näkökulmasta hauskoja, rentouttavia ja mieleenpainuvia. Luonnossa tapahtuvista läsnäolon ja ilon kokemuksista voi syntyä luontoon syvä yhteys, joka kantaa läpi elämän. Luonnossa oleminen tarjoaa lapsille ja nuorille osallisuuden mahdollisuuksia ja niitä voidaan tukea lapsilähtöisesti myös varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa.

Lapsena syntynyt luontosuhde kannattelee meitä myös aikuisena. Juuri tästä syystä jokaisen lapsen ja nuoren tulisi saada nauttia luontokokemuksista ja niiden tuomasta hyvinvoinnista.

Johanna Laisaari
varatuomari, kansallisen lapsistrategian pääsihteeri

Satu Rathgeber

Ulkona toimiminen syventää oppimista

Linda Purhonen, varhaiskasvatuksen opettaja

Teksti pohjautuu Pro gradu -tutkielmaani ”Ulkoilu tuo sellaisen vahvan tunnekokemuksen” – Varhaiskasvatuksen opettajien käsityksiä ulkona toimimisesta varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Tutkimus toteutettiin haastatteleamalla kymmentä varhaiskasvatuksen opettajaa loppuvuodesta 2019 sekä alkuvuodesta 2020.

Pro graduni tarkoituksena oli tuoda konkreettisesti esille se, miten Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2018 ja Esiopetuksen opetussuunnitelman 2014 tavoitteiden mukaista toimintaa voidaan toteuttaa ulkona toimien. Tarkoituksena oli perustella ja vahvistaa ulkotoiminnan pedagogista merkitystä sekä madaltaa kynnystä lähteä toteuttamaan toimintaa ulkoympäristöissä. Tavoitteena oli lisäksi se, että tutkimuksesta voisi olla käytännöllistä hyötyä ja arkeen siirrettäviä ideoita. Valitsin tutkielman käsitteeksi ulkona toimimisen, jolla tarkoitetaan ulkona tapahtuvaa pedagogista toimintaa varhaiskasvatuksessa tai esiopetuksessa.

Riina Fågel

Pedagogiikka osana ulkona toimimista

Ulkotilan määritelmä on laaja. Tampio & Tampio (2014, 11) määrittelevät ulkotilaksi kaiken päiväkodin seinien ulkopuolella olevan. Tutkielman neljä näkökulmaa ulkona toimimisen pedagogiikkaan ovat elämyspedagogiikka, seikkailukasvatus, ympäristökasvatus ja kestävä kehitys. Elämyspedagogiikassa kulminoituu kokonaisvaltainen oppiminen ja oppimiskokemukset elämysten kautta. Elämyksiin liittyvät ongelmanratkaisut ja haasteista selviämiset. Toimintaan liittyvät jatkuva vuorovaikutus ja toiminnan reflektointi. Yksi elämyspedagogiikan olemus on itseohjautuvuus, joka kannustaa lasta omatoimisuuteen. (Telemäki & Bowles 2001, 33.)

Seikkailukasvatus tuo ulkotilan osaksi oppimisympäristöä, jossa ympäristökasvatuksen avulla lapsi tulee tietoiseksi ympäristöstään ja omasta asemastaan osana sitä (Wolff 2004, 19). Kestävä kehitys linkittyy tähän tiiviisti tuoden toimintaan toimimisen ympäristön hyväksi (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 35–36). Näitä kaikkia yhdistää kokemuksellinen oppiminen, joka on luonnollinen oppimistapa niin lapselle kuin ulkona toteutettavaksi.

Haastateltavat varhaiskasvatuksen opettajat kuvasivat näkevänsä ulkotilat ennen kaikkea pedagogisesti merkityksellisinä tiloina. Ulkona tapahtuvan toiminnan suunnittelu on yhtä tärkeää kuin sisätiloissa. Tärkeä merkitys on aikuisen omalla asenteella, joka heijastuu siihen, millaista toimintaa hän mahdollisesti tarjoaa lapselle. Varhaiskasvatuksen opettajat toivat esille sen näkemyksen, ettei ulkotiloja nähtäisi pelkästään paikkana, jonne mennään hälventämään melua ja riehumaan.

Ulkotila oppimisympäristönä

Ulkotilat ovat hyvin monipuolinen oppimisympäristö, johon kuuluvat niin päiväkodin piha, puistot, metsät kuin muut lähiympäristön paikat. Ulkotiloja kuvattiin laajoiksi ja monipuolisiksi kokonaisuuksiksi. Nämä tarjoavat hyvät puitteet Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2018 ja Esiopetuksen opetussuunnitelman 2014 laaja-alaisen ja eheytyneen toiminnan toteuttamiselle. Tällöin lapsen ajattelu ja oppiminen pääsevät kehittymään. Laaja-alaista oppimisen hyödyntämistä voidaan pitää askeleena elinikäisen oppimisen polulla, joka alkaa varhaislapsuudessa. (Opetushallitus 2018, 24; Opetushallitus 2014, 16; 43.)

Jenni Korhonen

Olennaista ulkotilojen käytössä on niiden rohkea kokeilu ja ennen kaikkea näkeminen pedagogisina toimintaympäristöinä, joiden avulla voi avautua useita monipuolisia mahdollisuuksia varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteutukselle. Ei pidä miettiä liian tarkkaan, mihin tarkoitukseen jokin tietty ulkotila on suunniteltu. Rohkea ulkotilojen käyttö yli totuttujen normien voi mahdollistaa toiminnalle aivan uusia ulottuvuuksia.

Varhaiskasvatuksen opettajat kuvasivat ulkotilaa joustavaksi tilaksi, jossa oppiminen tapahtuu elämyksellisyyden ja leikkillisyyden lomassa. Ulkotila ruokkii lapsen kekseliäisyyttä ja innovatiivisuutta varsinkin, jos lapsella on mahdollisuus käyttää luonnonmateriaaleja, joilla ei ole mitään tiettyä käyttönormia (Harris 2017, 224). Myös Parikka-Nihti & Suomela (2014, 65) ovat tuoneet esille, kuinka liian valmiiksi suunniteltu ja rakennettu leikkipaikka voi rajoittaa motoristen taitojen kehittymistä sekä mielikuvituksen käyttöä. Luonnolliset oppimisympäristöt ovat lapselle usein opettavaisia ja nautinnollisia, koska niihin ei liity liian pitkälle vietyä suunnittelua ja rakentelua (Cantell 2004, 332).

Kiireettömyys

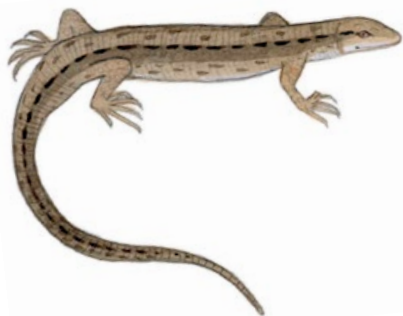
Ulkotilojen joustavuuden lisäksi haastateltavat toivat esille ulkona toimimisen konkreettisuuden ja kiireettömyyden. He kehuivat ulkona tapahtuvan toiminnan työrauhaa sekä mahdollisuutta pysähtyä ilman kiirettä. Haastateltavien esimerkeistä välittyi nauttiminen ja hetkessä eläminen. Tällainen elämyksellinen toimintatapa tuo merkityksellisiä elämäkokemuksia lapsen oppimiselle. Varhaiskasvatuksen opettajat kuvasivat ulkotilojen kiireettömyyden ja työrauhan mahdollistavan intensiivisen leikin, jota voidaan pitää yhtenä yleisimpänä oppimismuotona varhaislapsuudessa (Raittila 2017, 214). Kiireettömyys ja ulkotila mahdollistavat usein sen, ettei leikkiä tarvitse korjata tilojen takia pois.

Kiireetön toiminta mahdollistaa lapselle tärkeitä onnistumisen ja yrittämisen kokemuksia. Näiden avulla lapsi mahdollisesti rohkaistuu ja parhaimmillaan innostuu ulkona tapahtuvasta toiminnasta, joka on ollut vaikeaa tai ei niin mieluista. Kiireettömyyden kuvattiin tuovan voimaa ja jaksamista niin lapsille kuin aikuisille.

Oppimisympäristöjen turvallisuus ulkona

Ulkona oleviin oppimisympäristöihin liittyy vahvasti turvallisuus. Turvallinen oppimisympäristö mahdollistaa lasten ja aikuisten luottamisen toistensa kykyihin ja ennen kaikkea luottamista toisiinsa. Turvallisuus ei suoraan tarkoita ennalta määriteltä, mukavuuksialueella tapahtuvaa ja täysin ennakoitavaa asiaa. (Lehtonen & Saaranen-Kauppinen 2020, 249.)

Kun ryhmän aikuisten ja lasten välinen luottamus on turvallista, tuo se lisää toimintamahdollisuuksia. Luottamuksen lisäksi toiminnan turvallisuutta lisää pedagoginen suunnittelu, lasten osallistaminen sekä ennakointi. Ennakoinnilla tarkoitetaan erityisesti arjessa käytettäviä toimintamalleja, joiden avulla voidaan toimia tilanteen vaatimalla tavalla.

Sosiaaliset taidot ja yhteisöllisyys

Ulkotilojen monipuolisuuteen ja elämyksien tuottamiseen liittyy myös sosiaalisen verkoston tuominen entistä vahvemmaksi osaksi varhaiskasvatusta ja esiopetusta. Ulkotiloissa tapahtuvan vuorovaikutuksen kuvattiin olevan rikkaampaa lasten ja aikuisten kesken. Monipuolinen ja rikas vuorovaikutus tuo varmasti turvallisuuden tunnetta ryhmään.

Ulkona oleva oppimisympäristö tarjoaa pedagogisesti moninaisen mahdollisuuden opetella vuorovaikutustaitoja aikuisen tukemana. Näissä tilanteissa nousee esille aikuisen läsnäolo sekä ymmärrys siitä, minkälaista tukea lapset näissä tilanteissa tarvitsevat. (Kokljuschkin 1999, 41.) Lähes kaikki haastateltavat kuvasivat sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen harjaannuttamisen merkityksen ulkona tapahtuvassa toiminnassa.

Vuorovaikutustaitojen harjoittelun kuvattiin olevan luonnollinen osa ulkona tapahtuvaa toimintaa toiminnallisen kokemisen sekä leikin myötä. Lapsilla on ulkona enemmän tilaa olla omia itsejään, ja konflikteja syntyy vähemmän. Ulkotilan kuvattiin mahdollistavan isojen ja moninaisten leikkiryhmien leikin. Ulkona tilat eivät rajaa leikkiä. Sosiaaliset suhteet voivat muodostua leikissä yli ryhmärajojen tai eri tavoin oman ryhmän kesken kuin sisätiloissa. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa lapset löysivät ulkona uusia leikkikavereita. Leikin ja toiminnan lomassa lasten vuorovaikutustaidot kehittyvät.

Ulkoympäristöjen kuvattiin olevan luonnollinen paikka parantaa ryhmähenkeä sekä vahvistavan ryhmän me-henkeä. Tällöin lapsen on turvallista kehittää sosiaalisia vuorovaikutustaitoja. Ulkotiloissa lapset usein huolehtivat toisistaan ja neuvovat toisiaan, jolloin huomaamatta muodostuu monipuolisia vuorovaikutus- ja ryhmätyötaitoja. Ulkona toimiminen on mahdollistamassa yhteisöllisyyttä, me-henkeä sekä kuuluvuuden tunnetta, jotka ovat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tavoitteita.

Kokonaisuudessaan tulokset osoittavat mielestäni tutkimuksen aiheen ajankohtaisuutta varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Tulosten teemat ulottuivat monipuolisesti koko varhaiskasvatukseen, sen toteuttamiseen, lapsen oppimiseen sekä oppimisympäristöön ja varhaiskasvatustiloihin. Ulkona toimimiseen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota, ja luoda näin ulkona oppimisesta yhä vahvempi osa toimintakulttuuriamme.

Eliisa Haanpää

Jenni Korhonen

2. Luonto – tässä ja nyt

Luontosuhteen juurilla

Susanna Suutarla,
luonto- ja hyvinvointikouluttaja, varhaiskasvattaja

Luontoa ajatellessamme mielemme matkaa helposti sammaleisiin metsiin, juurakkoisille poluille, virtaavan veden äärelle tai laakean tunturin laelle. Luonto näyttäisi olevan jossain, jossa ihmisen kädenjälki ei näy, poissa rakennetusta ympäristöstä. Mielemme tasolla meidän on vaikea kokea ja ymmärtää, että luonnonjärjestelmä vaikuttaa kaikkialla ja olemme osa tätä upeaa systeemiä jokaisella askeleella ja hengenvedolla. Luonnonsysteemi ei ala jostain ja lopu johonkin. Luonto on tässä ja nyt.

Luonnon merkitys hyvinvoinnille

Ihmisen lajievoluutiosta olemme viettäneet 99 prosenttia välittömässä yhteydessä luontoon. Vasta viime aikoina olemme luoneet väestö- ja teknologiarakenteita, joiden myötä luontosuhde ei ole kaikille arkisen elämän kautta välittömästi koettavissa. Nämä rakenteet ovat saaneet meidät osin unohtamaan, minkälaiseen ympäristöön fysiologinen ja henkinen kehityksemme on muovautunut ja sopeutunut. Luonto on edelleen paikka, jossa hyvinvoinnin edellytykset ovat erinomaiset.

Ihmislajina meidät on varustettu kyvyllä sopeutua monenlaisiin ympäristöihin - tämä on vahvuutemme. Vaikka voimme oppia ymmärtämään, että luonnonjärjestelmä vaikuttaa yhtä lailla meihin niin rakennetussa kuin rakentamattomassa ympäristössä, mahdollisimman luonnontilainen ympäristö auttaa meitä palautumaan. Tutkimukset osoittavat, että luontoympäristö tarjoaa mahdollisuuden aivojemme ja psyyken tasapainoiselle toiminnalle luoden näin pohjan hyvinvoinnille ja oppimiselle. Näistä lähtökohdista on tarkoituksenmukaista astua polun päähän, hypätä aidan yli tai katsoa kauas ulapalle. Luontoyhteyden kokeminen on luontevinta siellä, missä on vihreää, missä tuoksuu elävälle eliölle, missä tuuli tuntuu kasvoilla ja lintujen laulu soi puiden oksilla.

Luonto kasvattaa ja opettaa

Oppimisen ja kehityksen matka alkaa ympäristön tarjoamista ärsykeistä, vuoropuhelusta maailman ja itsemme välillä. Lapset kulkevat maailmassa tuntosarvet pystyssä, aistit auki. He luovat suhdetta aktiivisesti kaikkeen. Lapset haluavat koskea, kiivetä, kokeilla, muokata ja kokea. Lapsen kehitys ei vielä mahdollista samanlaista rajaamista ja valintaa ärsykkeiden suhteen kuin aikuisella, vaan lapset suuntautuvat uteliaasti ihan kaikkeen, minkä arvioivat riittävän turvalliseksi.

Rakennetun ympäristön ärsykkeet ja sosiaaliset virikkeet ovat ylimitoitettuja lapsen vastaanotto- ja käsittelykyvylle. Tutkittu tieto tukee kokemusta, jonka me suomalaiset tunnemme vahvoina juurinamme: metsässä ja luonnossa läsnäolomme lisääntyy, aistimme rauhoittuvat ja yhteenkuuluvuuden tunne syvenee. Luonnossa aistiärsykkeet tarjoutuvat sopivina annoksina, jolloin lapsella on tarpeeksi kykyä keskittyä rauhassa ja ohjata omaa toimintaa luovasti, sitoutuneesti ja keskittyneesti.

Luonnossa voimme kokea, kuinka ympäristö hakeutuu tasapainoon jatkuvan muutoksen ja liikkeen kautta. Koemme sen vuodenaikoina, sään vaihteluina, kasvillisuuden muuttumisena, sadon kypsymisenä ja eläinten ravinnon hakuna. Koemme oman olemisemme ja toimintamme kautta todemmin tätä luontoyhteyttä myös itessämme. Luonnonjärjestelmä tulee havainnollisemmin ja konkreettisemmin koettavaksi tarjoten aineksia omakohtaiselle ja tilannesidonnaiselle tiedostamiselle. Viettäessämme aikaa luonnossa tarjoutuu siellä loputon määrä hetkiä, joihin voimme tarttua ja jotka voivat syventyä oppimisen sisältöalueiksi luonnollisella ja ilmiölähtöisellä tavalla. Kanssamatkaavat aikuiset ovat tässä prosessissa lasten parhaita matkakumppaneita.

Anni Vuohensilta / @Metsämuksi

Satu-Maria Ruotsalainen

Luonnossa on elintilaa kaikille. Lajien välinen kilpailu ja sopeutuminen ympäristöön on hienovaraista, ja riippuvuus lajitovereista on ekosysteemin toimivuuden perusta. Luonto tukee myös meidän ihmisten vuorovaikutustaitoja ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Lasten leikit ja sosiaaliset taidot kehittyvät luonnossa paremmin. Luontoympäristöön mahtuu samanaisesta niin ääntä kuin hiljaisuutta, juoksuaskelia ja hiipimistä, kukkulan valloittajia ja majan suojiin asettuvia – luonnosta löytyy paikka ja tilaa kaikille ja kaikelle. Luonnosta löytyvät niin olohuone, jumppasali, lepotila, ateljee, tutkimuslaboratorio, luokahuone kuin mielikuvitusrikas leikkipaikka.

Luontokokemukset arvojen perustana.

Lapsuudessa rakentuu arvoperusta elämälle. Suurin osa arvoistamme perustuu ympäristömme toimintakulttuuriin, jotka omaksumme osaksi identiteettiämme. Arvot eivät ole niinkään tiedollista pääomaa, vaan ne rakentuvat ensisijaisesti kokemuksista. Kun lapset saavat viettää paljon mielihyvää tuottavaa aikaa luonnossa, rakentavat he arvoperustan, joka voi heijastua rikkaana pääomana koko elämänkaaren ajan. Luonnossa opimme kokemuksen kautta kunnioittamaan kaikkea elollista, myös toisiimme.

Luonnon rytmi avaa ovia kiireettömyyden arvostamiselle. Luonto opettaa olemisen arvostamista suorittamisen sijaan. Luonnossa keksimisen ja luovuuden arvo korostuu omistamisen ollessa toisarvoista. Luonto on myös polku itsemme äärelä olemiseen, itsetuntemukseen ja myötätuntoiseen kohtamiseen. Luonnossa koemme todeksi sen, että yksilöiden arvo ei ole mahdollista ilman yhteenkuuluvuutta ja keskinäistä riippuvuutta. Luonnossa koemme kodinomaisuutta ja turvaa – silloin voimme olla avoimia elämän ihmeille, avata sydämemme vastaanottamaan ja antamaan.

Ajassa, jossa elämämme, on usein ruoho vihreämpää aidan toisella puolella, puiden latvat hämmöttävät vilkkaasti liikennöidyn tien takana ja leikkipihoilta kasvillisuus on aidattu pois. Tällöin tarvitsemme aikuisia, jotka saattavat lapset kokea luonnonjärjestelmän ihmeet, sinne missä elävät eliöt kukoistavat. Tarvitaan sillanrakentajia, jotta luonnollisin suhteemme, luontosuhde, voi olla elossa.

Päivi Ahlgren

Pohdittavaa

- Luonto on kaikkialla – miten tunnistamme luonnon?
- Ihminen on osa luonnonjärjestelmää – miten opimme toimimaan luontoa kunnioittaen?
- Olemme riippuvaisia luonnosta – miten voimme kokea ja tiedostaa sen?
- Kestävä suhde luontoon – miten löydämme tasapainoisen ja kohtuullisen tavan toimia elämässä?
- Saamme kaiken luonnosta – miten voimme oppia tästä ja miten koemme riippuvuutemme luonnosta?
- Luonto kasvu- ja oppimisympäristönä – miten mahdollistamme niiden käyttämisen?

Kadonneen luontosuhteen jäljillä

Anna Moilanen, varhaiskasvattaja

Lapsena kasvoin metsien ja järvien lähellä. Kotiovelta avautui suoraan yhteys lähimetsään, jonne rakentelimme majoja, jossa tutkimme ötököitä ja leikimme päivät pitkät. Keväällä tutkimme virtaavia puroja ja sammakonkuttua, syksyllä söimme mustikoita. Vielä teini-ikäisenä teltaillimme kesäisin kotipihassa ja kotikaupungin lähistöllä. Aikuisuuden kynnyksellä muutettuani lähemmäksi keskustaa, luonnossa liikkumiseni väheni ja loppui opiskeluaikoina oikeastaan kokonaan. Kadotin hetkeksi oman luontoyhteyteni.

Tämä onneksi muuttui, kun aloitin työt varhaiskasvatuksen parissa yli kymmenen vuotta sitten. Kukapa olisi uskonut, että joku päivä lumikenkäilen 3–4-vuotiaiden kanssa metsässä ja makaan umpihangessa seurailemassa oravien hyppelyä oksalta toiselle! Tämä muutos ei kuitenkaan tapahtunut yhdessä yössä.

Huomasin vähitellen viihtyvänä jälleen luonnossa ja ohjaavani myös lapsia luonnon helmaan. Alkuun kävimme monivuotisen työparini ja lasten kanssa viikoittaisilla retkillä leikki- puistoissa ja metsissä. Valitsimme metsäretkillemme aina tietyn paikan. Havainnoimme yhdessä luontoa ja vuodenaikojen muutoksia sekä teimme pieniä toiminnallisia harjoituksia. Huomasimme työparini kanssa tuolloin, mikä vaikutus metsällä oli lasten leikkeihin, yhteisleikin kehittymiseen ja toisten auttamiseen sekä huomioimiseen. Jo kerran viikossa metsään suuntautuneilla retkillämme oli siis suuri vaikutus ryhmän toimintaan.

Vuosien saatossa olen syventänyt ympäristö- ja luontokasvatuksen osaamistani osallistumalla aktiivisesti erilaisiin koulutuksiin ja liittymällä Ulko-Opet ry:n jäseneksi. Näiden koulutusten ja verkostoitumisen kautta olen lähtenyt kehittämään omia ja ryhmän toimintatapoja, muokkaamaan työympäristöäni sekä muuttamaan niin sanottuja päiväkodin ja ryhmän hiljaisia sääntöjä.

Merkityksellinen yhteytemme luontoon

Virpi Poikolainen, metsä- ja fysioterapeutti

Luonto antaa meille hyvää oloa. Mihin se perustuu?

Voiko jokainen saada osansa luonnon hyvinvointivaikutuksista? Kannattaako lapsen suhdetta luontoon vahvistaa, ja pitäisikö tämä huomioida varhaiskasvatuksessa?

Luonnon hyvinvointivaikutuksia on tutkittu, ja niistä tiedetään jo varsin paljon. On tunnettua, että pelkästään luonnossa oleilu rentouttaa, alentaa verenpainetta, vähentää stressiä ja koventaa mielialaa. Stressi on elimistön luonnollinen reaktio uhkisiin, ja on edesauttanut ihmistä eloonjäämisessä. Nykyihmiselle stressireaktio voi jäädä päälle, eikä keho pääse palautumaan.

Perusedellytys luonnon hyvinvointivaikutuksille on ihmisen kokema turvallisuus. Tämä koskee niin lasta kuin aikuistakin. On tärkeää, että mukana oleva aikuinen kokee toiminnan luonnossa mielekkääksi. Me kaikki tarvitsemmekin myönteisiä kokemuksia luonnossa, ja tutun ryhmän kanssa niitä voi syntyä helposti.

Marjo Hängsluoma

Moninaiset mielipaikat

Jokaisen on hyvä löytää itselleen mielipaikka luonnossa; paikka, jossa viihtyy ja jossa voi tuntea olevansa turvassa. Sellaisessa paikassa ihminen rentoutuu ja elpyy parhaiten. Olemme erilaisia, joten luontomielipaikat voivat olla hyvin erilaisia: joku rakastaa kallioista meren rantaan, kun taas toiselle lempipaikka löytyy vaikkapa sammalmättäältä tuuhean kuusen alta.

Toisaalta luonnossa oleminen ja olosuhteisiin sopeutuminen opettaa sietämään myös elämään kuuluvaa epämukavuutta. On hyvä huomata, että vaikka kaikki ei aina tunnu niin mukavalta, silti selviydymme siitä. Voi sataa vettä, on kuuma tai kylmä. Vaikka nälkäkin yllättäisi, niin ei kai parempaa olekaan kuin mehu ja eväsleipä kannonnokassa syöden?

Luonto vahvistaa ja hyväksyy

Luonnolliset äänimaisemat ja hiljaiset alueet ovat tärkeitä ihmisen hyvinvoinnille. Luonnon äänistä erityisesti vesi, tuuli ja linnut rauhoittavat meistä suurinta osaa. Luonnon äänet parantavat keskittymiskykyä sekä lisäävät tuotteliaisuutta ja positiivisuutta. Luonto tarjoaa tilaa ja aikaa kuunnella itseä, ja siellä tunteet ovat sallittuja.

Armollisuus ja itsensä hyväksyminen kaikkinen vajaavaisuuksineenkin on helpompaa luonnossa, jossa sielläkään ei kaikki ole täydellistä. On hyvä oivaltaa, että usein huomiomme saa jokin, joka on jollain tavoin erikoinen, muista poikkeava: saatamme huomata täydellisen ja muodoltaan symmetrisen kuusen, mutta hieman vinoon kasvanut pieni ja kitukasvuinen kuusi kiehtoo niin, että otamme siitä kuvan, ehkä toisenkin. Kuten kaikki luontokappaleet, olemme me ihmisetkin ainutlaatuisia. Jokaisessa meissä on omat vahvuutemme ja heikkoutemme. Luonto ottaa meidät vastaan aina juuri sellaisena kuin sillä hetkellä olemme.

Luonto vuodenaikoinen ja kasvukausineen auttaa hyväksymään elinkaaren eri vaiheita. Se lisää yhteenkuuluvuutta luonnon kiertokulkuun ja auttaa hyväksymään luopumisen. Luonnossa syntyminen, elämä ja kuolema vuorottelevat ja ovat tasapainossa. Luonto antaa mahdollisuuden tarkastella elämän iloja ja suruja myös lapsen silmin sekä käsitellä tunteita yhdessä lapsen kanssa.

Ohjatessani erilaisia ryhmiä luonnossa olen havainnut, että luonto usein yhdistää meitä, asettaa samalle tasolle.

Kerran ohjasin lapsiryhmälle eläinjoogaa. Ohjattavat olivat alle kouluikäisistä aina yläluokkalaisiin. Muutama yläluokkalainen poika ajeli pyörällään ohi, kerran jos toisenkin. Naureskelivat mennessään. Pyysin poikia joogaamaan. Yllätyksekseni pojat laittoivat pyörät parkkiin ja liittyivät mukaan. Kuinka ollakaan, he olivatkin lopulta kaikkein innokkaimpia matkimaan kehoillaan erilaisia eläimiä.

Luonto kantaa

Varhaiskasvatuksen ja peruskoulun tärkeimpiä tehtäviä on antaa lapselle välineitä, joilla rakentaa itselleen sopiva ja hyvä elämä. Työkaluja, joilla käsitellä stressiä tai erilaisia elämäntapahetkiä ja niihin liittyviä tunteita. Toivoisin, että jokainen peruskoulunsa päättävä nuori löytäisi itselleen mielekkään tavan tai tapoja liikkua, pitää huolta kehostaan sekä henkisestä hyvinvoinnistaan. Lisäksi jokaisen lapsen pitäisi saada kokemuksia siitä, että luonto pitää hänestä huolta.

Aikuiselta vaaditaan mielikuvitusta, luovuutta, heittäytymistä ja kykyä aistia luontoa lapsen silmin. Tämä edellyttää myös aikuisen luontosuhteen tarkastelua ja herättelyä. Luonto voi antaa elämäämme kauneutta: luonnosta löytyy aina jotain ihastuttavaa, lohduttavaa ja iloa herättävää – jos vain avaamme silmämme sen näkemään. On meidän aikuisten tehtävä opastaa lapsia poluille, jotka johtavat luonnon aarreaitaan – omaan alkukotiimme.

Miten kohtaamme luonnon?

Satu Jovero, ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen kouluttaja, Suomen ympäristöopisto SYKLI

Elämä on hämmästyttävän monimuotoinen ja sopeutumiskykyinen – ja tulee vastaan yllättävissäkin paikoissa. Myös kaupungeissa ja siellä, missä ihminen ”näennäisesti hallitsee” itse luomiaan ympäristöjä. Kaupunkien asvalttipihat ja kivien raot puskevat villisti elämää. Kyse onkin ennen kaikkea siitä, näemmekö luontoa ympärillämme ja miten me sitä havainnoimme. Tietysti on kyse myös siitä, miten me kasvattajina teemme luontoa näkyväksi nuorille tutkimusmatkailijoille.

Luonnonympäristö tarjoaa erittäin monimuotoisen tilan oppimiselle. Laadukkaassa luontotoiminnassa luonto on yksi keskeinen tarkkailun ja toiminnan kohde. ”Mitä et tunne, sitä et voi rakastaa” sanoi joku viisas aikoinaan. Jotta voimme rakentaa ja ravita myönteisiä tunnesiteitä, on myös tuettava luonnon tutuksi tulemistä. Siinä katseen suunta, yksityiskohtien ja kokonaisuuksien havaitseminen ovat keskeisellä sijalla. Mutta meillä ihmisillä on luontaisia taipumuksia havainnoinnin suhteen, ja näistä meidän kasvattajien on hyvä olla tietoisia!

Onko luonto meille vain ”vihreää taustaa”?

Vuonna 1999 yhdysvaltalaiset kasvitieteilijät Elisabeth Schussler ja James Wandersee esittelivät termin ”kasvisokeus”, jonka he määrittivät ”kyvyttömyydeksi havaita kasveja lähiympäristössään”. Vaikka kasvit hallitsevat ympäristöämme, ihmisillä on silti taipumus kulkea niiden ohitse edes huomaamatta niiden olemassaoloa. ”Kasvisokeus” johtuu muun muassa siitä, että hitaasti muuttuvat, näennäisesti liikkumattomat kasvit tarjoavat ihmisille vähemmän ärsykeitä. Henkeämme uhkaava vaara on perinteisesti ollut hyökkäävä peto tai kaatuva puu, ja siksi liikkuviin kohteisiin kiinnitetään automaattisesti enemmän huomiota. Kasveistakin muistetaan usein parhaiten juuri myrkyllisiksi tiedetyt kasvit. (Wandersee & Schussler 1999, 82-86.)

Kun kasveihin ei kiinnitetä huomiota, ne muistuttavat helposti toisiaan ja ovat lopulta sitä yhtä ja samaa vihreää ”mössöä”. Kasvisokeus altistaa siihen, etteivät ihmiset syvällisesti ymmärrä kasvien merkitystä maapallon toiminnan ja ihmiskunnan kannalta. Kasvit kykenevät tekemään vaarattomaksi monia ihmiselle myrkyllisiä yhdisteitä. Ne puhdistavat vesiä ja maaperää. Monet vuosisatamme suurimmista kohtalonkysymyksistä liittyvät olennaisesti juuri kasveihin, esimerkkinä ilmaston lämpeneminen ja uusien lääkkeiden löytyminen.

Tarkkaile siis itseäsi! Myös kasvatuksessa eläinkehitys dominoi vahvasti. Eläimistä puhuminen on meille helpompaa ja siksi usein käytämme esimerkkeinä eläimiä kertoessamme tarinoita luonnosta. Me kuitenkin tarvitsemme ihmisiä, jotka ymmärtävät kasvien merkityksen ja niiden monet mahdollisuudet! Heittäydytään siis jatkossa kasvimaailmaan kaikilla aisteillamme ja kertoillaan toinen toistaan hämmästyttävempiä tarinoita myös kasvien maailmasta.

Tarinoita menneestä ja tulevasta

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tehtävänä on luoda ymmärrys ajasta ja muutoksesta. Siitä, että elämä on jatkuvaa muutosta. Ei ole vain ja ainoastaan tämä hetki. On ollut aika ennen ja tulee aika tämän jälkeen. Jokainen eliö vaikuttaa toiminnallaan muihin eliöihin, ja on vastavuoroisesti myös alttiina muiden eliöiden toiminnasta aiheutuville vaikutuksille. Näin tekee myös ihminen, joka on ollut kätevä ja kekseliäs. Ihminen on loputtoman luova ja on vaikuttanut lajikumppaneidensa elämään, mutta samalla myös monien lajien elämään. Tästä kaikesta on seurannut myös uudenlaisia ongelmia. Niiden ratkaisemiseen tarvitsemme ajattelevia, osaavia ja muutokseen pystyviä ihmisiä, joilla on motiivi ja halu suojella ja vaalia.

Ilman yhteyttä ympäristöön ja sen suuriin prosesseihin kaikki lajit ovat käytännössä ”kuolleita” – niin fyysisesti – orava ilman metsää ei kauas pötki! – kuin tarinankerronnallisesti. Yksittäinen laji sinänsä ei välttämättä ole kovinkaan kiinnostava. Hienous piilee juuri siinä, että ymmärtää, miten laji on vuorovaikutuksessa muiden lajien kanssa, miten upeasti se on sopeutunut ympäristöönsä tai miten pitkällisen evoluution tulosta jokin ominaisuus on. Näiden evoluution prosessien ymmärtäminen antaa työkaluja kaiken muun ymmärtämiselle.

Olkaamme siis uteliaita! Tarkkaillaamme yhdessä lasten kanssa kaikkea sitä, mitä luonnossa on ja mitä erilaisilla rajapinnoilla tapahtuu. Kaikkea emme voi tietää, mutta aina voimme oppia ja tehdä hyviä havaintoja! Keksikää ja jakakaa tarinoita! Mitä tapahtui hetkeä aiemmin? Mitä tulee tapahtumaan seuraavaksi? Mitä tapahtui kauan sitten menneisyydessä? Mitä tulee tapahtumaan pitkällä tulevaisuudessa?

Seikkailu alkakoon!

Mistä suunnasta metsäjänis tänne pihalle loikki?

Mahtoiko se paeta petoa? Vai kyllästyikö se pajunkuoreen ja siirtyi vain vaihtelevamman ravinnon perässä tänne?

Entä mitä tulee tapahtumaan seuraavaksi? Lähtekö jänis imettämään poikasiaan, jotka se on kätkenyt jonkin varikon suojaan? Säikähtääkö se ryhmästä kuuluvia ääniä? Tekeekö se harhautusloikkia pakoon säännätseen? Jättääkö se merkiksi papanoita pihlajan juurelle vai popsiiko se B-vitamiinin toivossa poskeensa vanhoja papanoitaan?

Kaupunkiviljely osana luontotoimintaa

Anu Honkanen, varhaiskasvatuksen opettaja
Kati Laaksonen, varhaiskasvatuksen opettaja

Kaupunkiviljely on mainio esimerkki siitä, miten luonto voidaan tuoda luokse. Kaupunkiviljely toteutuu usein päiväkodin tai koulun pihalla, joten se toimii erinomaisena tukena muulle luontotoiminnalle. Ja tuleepa puutarhanhoidossa liikuttuakin monin eri tavoin vuodenajasta ja viljelyvaiheesta riippuen! Luontoyhteys vahvistuu ja ymmärrys kasvien kehityksestä, merkityksestä ja hyödyistä lisääntyy.

Puutarhaa oppimisympäristönä voidaan hyödyntää monenlaisessa toiminnassa. Se on ulkona oppimisen ja ilmiöpohjaisen oppimisen paikka, jossa voidaan toteuttaa monenlaisia eheyttäviä eri oppimisen alueita yhdistelevää pedagogista toimintaa. Lisäksi mahdollistuu asioiden ja ilmiöiden laaja-alainen tarkastelu ja tutkiminen.

Kaupunkiviljelytoiminnan avulla voidaan laajentaa lasten oppimisympäristöjä ja mahdollistaa lasten aktiivinen osallistuminen toimintaympäristönsä muokkaamiseen ja kehittämiseen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan, että työtapojen sekä oppimisympäristöjen tulee edistää lasten intoa tutkia, kokeilla ja harjoitella asioita. Tähän puutarha tarjoaa erinomaiset puitteet.

Oppiminen ja sitoutuminen toimintaan on aina syvempää silloin, kun toimintaan lähdetään lasten omista mielenkiinnon kohteista ja tarpeista. Lasten omat ajatukset ja mielipiteet ovat tärkeitä ja ne tulisi huomioida toiminnassa. Lasten kokemuksia puutarhatoiminnasta voi kerätä saduttamalla ja piirtämällä. Mikä parasta: joka kevät puutarhassa on uusi alku, joten yhdessä eteenpäin kehiteltäviä ideoita, oivalluksia ja leikkejä syntyy lisää. Kaupunkiviljely tuo myös luonnon lähelle lapsen kokemusmaailmaa.

Upseerin päiväkodin Piippolan vaarin puutarhassa Kouvossa

Upseerin päiväkodin kaupunkiviljelytoiminta käynnistyi vuonna 2018, kun Kouvolan kaupungin varhaiskasvatus lähti mukaan Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskuksen ohjaamaan Kivi-keijut ja Käpyköt kaupunkiviljelypilottiin. Kaiken lähtökohdaksi oli yksinkertaisesti haave omasta puutarhasta. Sitä lähdettiin perustamaan päiväkodin pihalle lasten unelmien pohjalta ja yhdessä vanhempien kanssa. Lapset nimesivät puutarhan Piippolan vaarin puutarhaksi. Puutarhan hoitamisen, uuden oppimisen ja yhdessä tekemisen kautta syntyi toimintamalli, jota hyödynnetään varhaiskasvatustoiminnassa.

Vihreän lipun päiväkotitoiminta ohjaa lapsia kestäviin elämäntapoihin ja tukee heidän kasvuaan onnellisiksi ja hyvinvoiviksi lapsiksi. Kaupunkiviljelyn avulla on mahdollista opettaa lapsille ruuan reitti pellolta pöytään saakka ja harjoitella samalla yhdessä tärkeitä tulevaisuudentaitoja, kuten ruuan kasvattamista. Tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja lisätä luonnon monimuotoisuutta päiväkodin pihalla.

Hyvä kiertämään

Se hyvä, mitä olemme puutarhatoiminnan myötä saaneet, on välitetty eteenpäin monin eri tavoin. Olemme esimerkiksi jakaneet puutarhamme auringonkukan siemeniä perheille, isovanhemmille, sukulaisille, muille päiväkodeille, kouluille, palvelu-
lolle sekä lähiyhteisölle erilaisin tempauksin.

Sillä, että hyvä on laitettu kiertämään, on haluttu viestiä yhdessä tekemisen iloa ja tietoisuutta puutarhatoiminnan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisääntymisen merkityksestä. Ympäristötietoisuuden jakaminen on myös tärkeä osa toimintaamme Vihreän lipun päiväkotina.

Piippolan vaarin puutarhatoiminnassa ovat olleet mukana kaikki Upseerin päiväkodin lapset, henkilökunta, vanhemmat ja isovanhemmat sekä yhteistyökumppanit.

Vuoden kierto kaupunkipuutarhalla

Lapset hoitavat, ruokkivat ja kasvattavat sisäkompostiliero- ja päiväkodissa ympäri vuoden. Lierot omalta osaltaan vähentävät ruokahävikkiä syömällä muun muassa puuroa, nahistuneita vihanneksia ja omenankuoria. Kesällä lierot ja niiden tuottama ravinnerikas multa viedään viljelylaatikoihin. Viljely-
laatikoissa lierot jatkavat tärkeää työtään maanparannuksen merkeissä.

Esikasvatus aloitetaan lasten kasvitoeveisiin ja ideoihin perustuen maaliskuussa. Piippolan vaarin puutarhatoiminta on innostanut myös perheitä esikasvattamaan ja tuomaan taimia päiväkodille. Taimia on saatu lahjoituksena myös paikalliselta puutarhalta.

Kylvöt ja istutukset tehdään talkoilla perheiden kanssa toukokuussa. Ostomullan ja lannoitteiden lisäksi multaa sekä hevosenlantaa on saatu lahjoituksena useana vuonna.

Kasvien kesähoito järjestetään yhdessä lasten ja henkilökunnan kanssa. Puutarhassa kastellaan, kitketään ja korjataan satoa koko kesän ajan. Siellä pääsee seuraamaan kasvamisen ihmettä ja tutkimaan niin värejä, muotoja, makuja, tuoksua. Siellä tapaa myös monenlaisia perhosia ja pörräisiä.

Syksyllä vietämme perunannostotalkoot ja sadonkorjuujuhlat yhdessä isovanhempien kanssa. Samalla saatelemme puutarhan talviteloille siistimällä nahistuneet kasvit kompostiin ja huoltamalla puutarhavälineitä yhdessä.

Helppoja kasvatettavia:

samettikukka, auringonkukka, kehäkukka, raparperi, yrtit, mansikka, sokeriherne, kurpitsa, kurkku, tomaatti, porkkana, krassi, salaatti

Puutarha rikastuttaa mielikuvitusta ja synnyttää uusia ideoita:

aistipolku, tasapainoilurata, konserttilava, ötökkähotelli, taideportti, linnunpelätin, sadevesimittari, tuulikello, pajutunneli, linnunpönttö, leikkimökki, taide, roolileikki, draama, sadut ja tarinat

Hyödynnä myös

kummitoiminta, ulkopuoliset yhteistyökumppanit, sponsorit, apurahat

"Prinsessa nimeltään säihky tanssi ja katseli kaikkia ihania perhosia. Semmoisia kimaltelevia ja säihkyviä. Sitten prinsessa meni katsomaan kaikenlaisia ihania eläimiä: kauriita, hirviä ja vielä vaikka susia, joita puutarhassa asui."

"Piippolan vaarin puutarhassa kasvaa porkkanoita, tomaatteja ja raparperejä. Tomaatit ja porkkanat on terveellisiä. Raparperistä voi tehdä raparperipiirasta. Ne menee koko päiväkodin lasten suuhun. Lapsille tulee lisää energiaa ja ne vahvistuu. Voi nostella painavia tavaroita, kun tulee vahvaksi."

"Kun Piippolan vaari oli tullut uimasta, hän huomasi että perunat olivat kasvaneet. Hän kaivoi kuopan ja otti sieltä ensimmäisen perunan. Muut hän aikoi repiä ihan juurineen."

3. Pedagogisia näkökulmia luonto-toimintaan

Anni Vuohensilta / @Metsämutsi

Luontopedagogiikasta ulkoilmapedagogiikkaan

Virpi Jussila, ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen kouluttaja
Ulla Myllyniemi, luokanopettaja ja erityisopettaja

Osa lapsista kiljuu innoissaan:

– Hei katsokaa! Muurahaiset ovat heränneet!

Loppuryhmä rientää paikalle. – Onpa niitä paljon!

Mistä ne oikein ovat tulleet? Ei niitä viimeksi ollut!

Ryhmä jää yhdessä pohtimaan ja tutkimaan

muurahaisia. Ohjaaja tarttuu hetkeen ja kysäisee,

mistä muusta voisi huomata, että kevät on tulossa?

Näistä lasten havainnoista alkaa ryhmän yhteinen

pidempikestoinen kevätseuranta.

Luonto antaa, kun hetkeen osaa tarttua ja aikuinen kulkee lasten tasolla silmät, aistit sekä mieli avoinna!

Luontopedagogiikassa luonto ja pedagogiikka kulkevat käsi kädessä. Luontopedagogiikan voidaan sanoa olevan pedagogista toimintaa luonnossa tai pedagogiikkaa, joka on viety luontoon. Se vaatii suunnitelmallisuutta, säännöllisyyttä ja pitkäjänteistä kehittämistä kuten muukin laadukas pedagoginen toiminta toteutuakseen.

Luontopedagogiikka opetussuunnitelmissa

Varhaiskasvatuksen sekä esi- ja alkuopetuksen pedagogiset tavoitteet on kirjattu valtakunnallisiin varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelmiin. Molemmissa mainitaan luonto yhtenä oppimisympäristönä, jossa pedagogiikkaa voi toteuttaa. Opetussuunnitelmista löytyvät myös ne yhtenevät kasvatuksen ja opetuksen tavoitteet, arvot ja oppimiskäsitykset, joita pedagogisella toiminnalla tuetaan.

Jenni Korhonen

Laadukas luontopedagogiikka on kokonaisvaltaista ja saa vaikutteita monesta eri pedagogiikasta, jotka fuusioituvat yhteen. Siihen kuuluvat luonnostaan elämyksellisyys, kokemukSELLISUUS, toiminnallisuus ja moniaistisuus. Luonto on myös hyvä ympäristö toteuttaa vahvuusajattelua sekä tunnekasvatusta. On tärkeää ymmärtää, että niin varhaiskasvatuksessa kuin alkuopetuksessakin lapsi- ja tarvelähtöisyys sekä lapsen oman osallisuuden tukeminen ovat toiminnan lähtökohtana myös luonnossa.

Kasvatuksen ja opetuksen pedagogisia tavoitteita toteutetaan ulkona luonnossa ja sisällä omanlaisella valikoimalla. Pedagogiikkaa ei ole tarkoitus toteuttaa vain yksittäisinä oppi- tai toimintatuokioina, vaan se on jatkumo niin sisältä ulos kuin ulkoa sisään ja vuoden ympäri syksystä kevääseen. Pedagogiikka on läsnä joka hetkessä ja joka paikassa, luonnossakin!

Luonnossa voi oppia enemmän

Luonnossa voi oppia lähes kaiken sen, mitä sisälläkin, mutta sisällä ei voi oppia sitä kaikkea, mitä luonto tarjoaa itsessään. Luonto rikastuttaa oppimista ja tarjoaa mahdollisuuden moneen kasvatukselliseen sekä opetukselliseen hetkeen. Autenttisesti luontoympäristössä moniaistiset elämykset ja kokemukset ovat kuin liimaa, jotka synnyttävät lapsen syvän ja vahvan muistijäljen, johon voi palata vuosienkin jälkeen.

Luonto voi toimia myös pelkkänä näyttämönä, jolloin ympäristöä ei hyödynnetä toiminnassa. Toiminta on tällöin hyvinkin samanlaista niin sisällä kuin ulkona. Otetaan esimerkiksi oppituki väreistä, jossa oppimateriaalina toimivat valmiit sisältä tuodut värikortit. Toisaalta taas luonto voi toimia

todellisena oppimisympäristönä tarjoten autenttisen värikirjon ympäri vuoden, jolloin värit voidaan oppia luonnollisessa ympäristössään. Vihreä on vihreää, oli se vaaleaa tai tummaa, murrettua tai puhdasta. Samalla on todennäköisesti tullut opittua lähes huomaamatta lajeja, ehkä muotoja ja uusia sanojakin. Tällaiset hetket voivat toimia inspiraationa esimerkiksi taideprojekteille tai antaa virikettä uusille leikeille!

Ulos luontoon

Luonto itsessään ei takaa toiminnan pedagogisuutta niin kuin pedagogisesti rakennetut sisätilat tekevät. Siihen tarvitaan kasvattajaa. Jos luonnossa toimiminen on uutta tai vierasta, sen voi aloittaa pienin askelin. Tähän yksittäiset retket ja luontoleikit ovat hyvä keino. Lapset sekä aikuiset saavat mahdollisuuden tottua uuteen tapaan toimia. Pikkuhiljaa mukaan voi ottaa lisää toimintaa tukevia rakenteita sekä vahvempaa suunnitelmallisuutta lapsilähtöisyyttä unohtamatta.

On hyvä muistaa, että kuka tahansa voi lähteä luontoon. Ohjaajan oma luontosuhde ja luonnontuntemus kehittyvät ulkona yhdessä lasten kanssa. Luonto on avoin meille kaikille!

Ulkoilmapedagogiikka

Ulkoilmapedagogiikka antaa laajan näkökulman laadukkaan pedagogiikan toteuttamiseen ulkona. Ulkoilmapedagogiikka pitää sisällään kaiken ulkona tapahtuvan pedagogisen toiminnan. Sitä voi toteuttaa niin luonnossa, kuten rannoilla, metsissä ja niityillä, mutta myös rakennetussa ympäristössä, kuten pihalla ja puistoissa. Ulkoilmapedagogiikkaa voi siis toteuttaa niinkin lähellä kuin päiväkodin tai koulun pihalla. Se ei kuitenkaan sulje pois luonnossa tapahtuvaa pedagogista toimintaa, vaan on näin luontopedagogiikkaa laajempi käsite. On hyvä muistaa, että luontoa löytyy myös rakennetun ympäristön uumenista ja niinpä luontopedagogiikan elementtejä voi käyttää kaikkialla ulkona – myös siellä missä esimerkiksi metsään pääseminen on haastavaa.

Kun lähdet ulos, pedagogiikka kulkee aina mukana! Sitä voi soveltaa ja mukauttaa niin erilaisiin ympäristöihin kuin esille nouseviin tarpeisiinkin.

Pedagogiikka

= Käsitys siitä, miten kasvatusta tai opetusta tulisi järjestää, opetus- tai kasvatustaito (Tieteen termipankki 2015).

Luontokasvatusta

= Kasvatusta, jossa korostetaan luonnon ja luontosuhteen merkitystä. Siinä tarjotaan mielekkäitä oppimisen ja toimimisen kokemuksia, jotka tukevat yksilöiden ja yhteisöjen osaamista ja halua toimia ympäristövastuullisemmin.

Luontopedagogiikka

= Oppimis- ja kasvatustyöympäristönä hyödynnetään laajemmin luontoa.

Luontotoiminta

= Toimintaa, jossa hyödynnetään monipuolisesti luontoa. Termiä käytetään laaja-alaisesti erilaisissa yhteyksissä.

Metsäpedagogiikka

= Oppimis- ja kasvatustyöympäristönä hyödynnetään metsää esimerkkinä metsäryhmät, jotka toimivat säännöllisesti metsässä.

Ulkoilmapedagogiikka

= Ulkona tapahtuvaa opetuksellisesti tai kasvatuksellisesti tavoitteellista ja tarkoituksenmukaista toimintaa.

Ympäristökasvatusta

= Kasvatusta, jossa korostetaan laajemmin ympäristön merkitystä ja kestävästä elämäntapaa. Ympäristökasvatusta voidaan toteuttaa niin luonnossa kuin muissakin ympäristöissä.

Seikkailukasvatusta varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

Taru Lindgren, varhaiskasvatuksen opettaja ja erityisopettaja

”Tehokasta oppimista yhdessä muiden kanssa luonnon tarjoamassa ilmaisessa auditoriossa ja neuvottelutilassa. Hyvä akustiikka ja ilmanvaihto, ei osallistujarajoituksia.”

Seikkailukasvatus on tunnettu menetelmä nuorisotyössä. Nuoria, jotka hapuilevat elämässään, viedään vaellusretkille erämaahan harjoittelemaan erätaitojen ohella itsestä huolehtimista ja toisten kanssa toimimista. Tällaisten retkien kasvatuksellinen arvo on helposti havaittavissa. Kun sitten siirrymme varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen, voisimme toisaalta ajatella, että seikkailukasvatuksen toteuttaminen olisi helpompaa, mutta toisaalta tulosten arviointi ei ole niin selkeää.

Minä ja me metsässä

Seikkailukasvatuksessa yhdistyvät yksilö, ryhmä ja ympäristö. Yksilön henkilökohtainen oppimisprosessi on tärkeä. Yksilö – tässä tilanteessa lapsi – opettelee itselleen uutta asiaa, joka aiheuttaa kenties hieman epämukavuutta ja vaikeasti kohdattavia tunteita. On ponnistettava ja pinnisteltävä. Seikkailukasvatuksessa hyödynnetään usein yhteistoiminnallisuutta ja ongelmanratkaisua vaativia tehtäviä ja harjoitteita, jolloin tarvitaan toisia. Ryhmän tuella lapsi kestää epämukavuuden tunteita, ja saatettuaan tehtävän loppuun, kokee onnistumisen kokemuksen sekä merkityksellisyyttä suhteessa toisiin. ”Olin tärkeä osa ryhmää”. ”Minua pelotti, mutta kavereiden avulla selvisimme”. Useat tällaiset kokemukset vahvistavat ryhmää, jolloin ryhmästä tulee salliva ja kiusaaminen vähenee. Toimivassa ryhmässä toisia autetaan, ymmärretään erilaisuutta ja uskalletaan olla oma itse. Yksilön kasvu, yhteisössä eläminen ja ympäristöstä huolehtiminen – näihin ohjaavat myös opetus suunnitelmat, ja nämä vahvistuvat seikkailukasvatuksella.

Nuorisotyössä seikkailukasvatusta käytetään usein jo syntneiden ongelmien korjaamiseen, kun taas varhaiskasvatuksessa seikkailukasvatusta käytetään useimmiten ennaltaehkäisevästi. Kun lapsi saa kokea sopivassa määrin jännitystä ja löytää elämäänsä suuria tunteita aiheuttavia luontokokemuksia yhdessä muiden kanssa, ei kenties nuoruudessa tarvitse ensimmäisenä lähteä hakemaan näitä tuntemuksia esimerkiksi päihteistä. Sen sijaan, että kokisi nuorena, että ei ole koskaan kuulunut mihinkään porukkaan, muistaisi varhaiskasvatuksesta tai esiopetuksesta oman ryhmänsä.

Seikkailukasvatusta pienistä hetkistä koko vuodeksi

Seikkailukasvatusta voivat olla opettajan tai kasvattajan ohjaamat yksittäiset tehtävät ja leikit, arjen suomat hetket tai vaikka koko vuoden prosessi kuten metsäeskeri. Uuden lapsiryhmän kanssa aloittaessa kannattaa käyttää runsaasti aikaa ryhmäytymiseen esimerkiksi yhteishenkeä kohottavien hassuttelutehtävien avulla, kilpailuasetelmaa välttäen. Kauden edetessä tehtävien haastavuutta nostetaan niin, että lapsilla on mahdollisuus selviytyä niistä, mutta niin, että tehtävät ovat riittävän haastavia. Tähän tarvitaan opettajan ja kasvattajan ammattitaitoa ja pedagogiikkaa; millaisilla tehtävillä kukin lapsi motivoituu ja oppii. Luonto kyllä tarjoaa puitteet seikkailukasvatukseen joka päivä, jolloin luontosuhteen lisäksi vahvistuvat ja rakentuvat lapsen iteluottamus sekä ryhmässä toimimisen edellytykset.

Erällä metsäretkellä lasta pelotti ojan ylitys, jolloin toiset lapset auttoivat fyysisesti kädestä pitäen ja henkisesti kannustaan ja rohkaisten. Jälkikäteen kokemusta käsiteltiin juttelemalla peloista ja niiden voittamisesta. Erilaisia aistirajoiteharjoitteita hyödynnetään seikkailukasvatuksessa. Esimerkiksi metsässä voidaan kulkea silmät peitettyinä toisen ohjatessa kulkua. Tehtävän jälkeen kokemus puretaan kysymällä lapsilta, miltä tuntui ja oliko helppoa auttaa tai luottaa.

Vain taivas on rajana

Oman ryhmäni metsäeskerivuoteen kuuluvat päivän mittaiset vaellukset hiihtäen tai kävellen sekä avantouinti. Näiden tarkoituksena on tarjota vahva elämys ja kokemus. Retket vaativat lapsilta rohkeutta ja sinnikkyyttä, mutta ovat myös vahvoja me-hengen nostattajia. Harva lapsi olisi yksinään jaksanut hiihtää niin pitkään tai käydä avannossa, mutta sai ryhmästä voimaa ja rohkeutta. Retkillä edetään niin, että jokainen lapsi pysyy mukana ja vapaaehtoisuus toteutuu. Erällä avantouintiretkellä lapsi ei tahtonut uimaan, mutta saunoi mukana. Joskus lapsi ei halua saunaankaan. Tällöin hän saa tärkeän roolin olla aikuisen kanssa vahtimassa rannan tuntumassa. Kasvattajan tai opettajan tehtävä on mahdollistaa jokaisen lapsen osallisuus joustamalla ja suunnitelmia muuttamalla, esimerkiksi vaihtamalla reittiä tai eriyttämällä tehtäviä. Seikkailukasvatus voi olla ulkoisesti pientä, mutta lapsen maailmassa suurta ja merkittävää.

Mitä seikkailukasvatus on?

Juho Olenius, varhaiskasvatuksen opettaja

Seikkailukasvatuksessa on kyse kokemuksellisesta oppimisesta, elämysten ja seikkailun elementtien hyödyntämisestä kasvuprosessin tukena. Käytännössä tämä tarkoittaa itsensä haastamista osana yhteisöä, omia ja yhteisiä kokemuksia sekä oivalluksia reflektoiden. Prosessinomainen ja tavoitteellinen toiminta tähtää kasvuun, kehitykseen ja yleensäkin positiiviseen muutokseen.

Seikkailukasvatus sopii pedagogiseksi selkärangaksi opetukseen, sillä alaa ohjaava valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma jättää hyvin tilaa toteutustapojen valinnoille. Toisaalta se voi toimia myös tapana tarkastella työntekijöiden näkökulmaa, oman työn haasteiden kohtaamista ja työhyvinvointia. Ulkotoimintaryhmän perustaminen on siis seikkailukasvatuksen näkökulmasta työntekijälle haaste, jota kohti mennä, ja prosessi, josta oppia. Osaamisen myötä syntyy oivallus siitä, että tämä on asia, jonka vuoksi kannattaa nähdä vaivaa.

Piikillä.

Kerran retkellä...

Anna Saarimaa, lastenohjaaja

Eräänä syksyisenä aamuna päätin työkaverini kanssa viedä osan lapsiryhmästä metsäretkelle. Mukana oli niin iän kuin taitojenkin puolesta monen tasoista tallustajaa. Valitsimme mukavan pienen metsäkaistaleen, jossa olin käynyt ennenkin toisen ryhmän kanssa. Emme suunnitelleet retkelle mitään erityistä ohjelmaa, vaan tarkoituksena oli vain lähteä seikkailemaan ja nauttimaan luonnosta.

Matkalla oli jyrkkä nurmikkorinne, joka herätti leikkimiellemme ja kierimme kukin omalla tyylillämme alas rinnettä. Naurusta kippurassa ja ruohoa hupuissamme pääsimme kaikki turvallisesti alas asti. Osa olisi vielä halunnut nousta takaisin ylös ja kieriä alas uudestaan.

Metsäpaikalla meni hetki ennen kuin lapset saivat leikit alkuun. Joku keksi pian alkaa kasata kepeistä nuotiota. Mukaan tuli pian pari muutakin lasta, ja me aikuisetkin lähdimme mukaan leikin maailmaan. Eikä mennyt kauaakaan, kun koko ryhmä oli yhdessä tekemässä kuvitteellista tulta, kanta-massa puita ja etsimässä makkarakeppejä. Käristimme mähäntynkämpymakkaraa ja söimme vatsamme pullolleen. Tämän jälkeen kaikki etsivät mukavan puunjuuren, sammalmättään tai muun itselleen mieleisen paikan, johon kävimme ruokalevolle.

Sinä päivänä lapset, jotka eivät olleet päiväkodilla aiemmin leikkineet yhdessä, löysivät yhteistä puuhaa. Varautuneet lapset heittäytyivät mukaan hauskanpitoon ja voimakas-tahtoisetkin tekivät myönnötyksiä kavereille. Silloin myöhästyimme ruokailusta, kun edes me aikuiset emme olisi millään malttaneet lähteä pois metsästä. Tällöin eräs lapsista sanoi, että siirretään päiväkotikiukaan ulos. Niin hyvä olo retkestä jäi kaikille!

Luontotoimintaa perhepäivähoidossa

Kirsi Tanttu, perhepäivähoitaja

Olen innostunut oman perhepäivähoitoryhmäni kanssa ulkoilemaan metsässä. Meillä on oma metsäpaikka, johon suuntaamme kolmesti viikossa aamupäiväulkoilun ajaksi. Matka metsäpaikkaan ei ole kovin pitkä, mutta usein jo matkalla löytyy mielenkiintoisia ja puhuttavia asioita, joita sitten yhdessä jääme tutkimaan ja pohtimaan.

Samassa metsäpaikassa käyminen tarjoaa hyvät mahdollisuudet seurata vuodenvaihtoa, luo tuttuutta ja turvallisuutta sekä tarjoaa mahdollisuuden pitkäkestoiseen leikkiin. Sinne onkin vuosien saatossa muodostunut, aina ryhmän mielenkiinnon mukaan, bussileikki, majaleikki, elokuvateatteri ja milloin mitään. Metsässä olemme myös taiteilleet, musisoineet, tutkineet, sadutelleet, liikkuneet ja leikkineet sekä tehneet monenmoisia projekteja.

Ylipäätään kaiken toiminnan voi toteuttaa metsässä, kun hienan soveltaa ja suunnittelee ennakoon. Aikataulutuksen voi miettiä juuri oman ryhmän tarpeita vastaavaksi. Pienin voi nukkua aamupäivätorkut riippumatossa tai rattaissa, kun isompien kanssa touhutaan vieressä jotain muuta. Aamupäivän eväät maistuvat metsässä aina niin hyvältä, ja se auttaa jaksamaan lounaaseen saakka.

Perhepäivähoidossa on usein niitä ihan pienimpiäkin lapsia. Myös heille metsä on ihana oppimisympäristö. Tasapainon hakemista puun juuria ylittäessä. Ihastelua ja ihmettelyä kaikilla aisteilla.

Lattia on laavaa

Marika Fält, varhaiskasvatuksen opettaja

Yksi leikkijöistä laskee viidestä alaspäin. Sen aikana on jokaisen löydettävä paikka, jossa jalat eivät ole maassa. Jokaisella laskukerralla on vaihdettava paikkaa. Kukaan ei jää leikistä pois, vaikka tippuisikin laavaan. On mielenkiintoista seurata, millaisia paikkoja lapset löytävät. Yksi nousee kivelle, toinen halaa puuta kaikilla raajoillaan, kolmas tasapainoilee kannolla ja neljäs kiipeeä oksalle.

Aistien luonnossa!

Kati Eskman-Reima, varhaiskasvatuksen opettaja
Kukka Heiskanen, nuorisotyöntekijä

Lapsen maailmasuhteeseen liitetään vahvasti toiminnallisuus ja aistillisuus, sillä lapsi tutkii maailmaa luonnollisen uteliaasti kaikkia aistejaan hyödyntäen (Pääjoki 2020, 111).

Lasten moniaistinen kokemusmaailma perustuu kehollisuuteen, lapsille luonteenomaiseen läsnäolon voimaan ja olemisen kokonaisvaltaisuuteen (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 28). Lasten havaitsemisen herkkyyttä näyttävät vahvempana myöhempiin elämänvaiheisiin verrattuna, sillä lasten aistimusten vastaanottavuus on aktiivisempaa ja voimakkaampaa. Lapselle on siis luonnollista käyttää kaikkia aistejaan myös oppimistilanteissa (Saarinen 2014, 15). Mahdollistamalla tämän kunnioitamme lapsen tapaa olla maailmassa.

Varhaiskasvattajan tehtävänä on osaltaan tukea ja mahdollistaa lasten aistikokemuksia sekä rohkaista lapsia intensiiviseen läsnäoloon, hämmästelyyn ja ihmettelyyn (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 21–22; Ruokonen & Rusanen 2009, 10). Aistien tietoiseen käyttöön kokonaisvaltaisen oppimisen tukena voi lähteä kuka tahansa kasvattaja pienin ja omannäköisin askelin! Pieniin aistillisiin arjen hetkiin tarttumalla voi luoda ainutlaatuisia oppimisen hetkiä lapsille. Näiden mahdollisuuksien äärelle pääseminen vaatii yksinkertaisimmillaan vain pikkuruisen kävely- tai leikkihetken päiväkodin lähiympäristössä sekä halun tarttua pienten ihmisten aistikokemuksiin sekä oivalluksiin.

Ihmisellä ajatellaan tyypillisesti olevan viisi aistia: näkö, kuulo, haju, maku ja tunto. Ihmisen aistimaailma koostuu näiden lisäksi kuitenkin myös viskeraalisesta, proprioseptiivisestä ja vestibulaarisesta aistista. Viskeraalisella aistilla tarkoitetaan sisäelimestä tulevia aistiärsykeitä, proprioseptiivisellä aistilla asento- ja liikeaistia ja vestibulaarisella aistilla viitataan esimerkiksi tasapainoaistiin. (Saarinen 2014, 15.)

Lasten kokemiselle ja oivallusten löytämiselle on hyvä jättää runsaasti tilaa ja aikaa, jotta jokainen lapsi tulee kuulluksi ja hänen oikeutensa osallisuuteen tulee huomioituksi.

Kuuletko rapisevan hiekan lapsen jalkojen alla? Tunnetko viileän ovenkahvan talvella ulos astuessasi, entä miltä kahva tuntuu kesällä? Miltä kesän ensimmäinen suuhun eksyvä mustikka maistuu? Miltä metsä tuoksuu sateen jälkeen? Onko tuoksu jonain päivänä erilainen? Miltä kirkas auringon nousu näyttää pilvettömällä taivaalla?

KEVÄT

"AAMUISIN TUOKSUU TUULELTA JA KESÄISELTÄ." - SAANA 7 V.

Hahmoja luovat pilvet

Metsässä on tärkeää myös rentoutua! Etsikää ryhmällemme mukava paikka, jossa pääsette kaikki selällemme taivaan tarkkailijan rooleihin. Tarkkailkaa taivaalla liikkuvia pilviä. Miltä pilvet näyttävät? Muodostuuko pilvistä joitakin hahmoja? Mitä ne muistuttavat? Minne pilvet menevät?

Tuulen monet muodot

Minkälaisia tuulia on olemassa? Miltä tuuli tuntuu? Mitä kaikkea tuuli voi kuljettaa mukanaan? Havainnoikaa tuulen voimaa etsimällä metsästä eri luonnonmateriaaleja ja heittämällä niitä ilmaan. Mikä lentää tuulen mukana? Mikä tippuu maahan? Mistä se johtuu?

KESÄ

"AAMUISIN TUOKSUU SILTÄ,
ETTÄ AURINKO JO LASKISI."
- LEO 5 V.

Eväsretkivinkki!

Kirjoittakaa muistiin kesällä retkeillessänne tulevaa syyskautta varten jokaisen lapsen valitsema mieluisa retkipaikka. Merkitkää paikat karttaan ja toteuttakaa eväsretket suunnitellusti tulevien kuukausien aikana! Paikka voi olla esimerkiksi tietty kivi puistosta tai kiva leikkipaikka lähimetsästä. Haaveilkaa yhdessä, mikä retkieväs maistuisi parhaalta juuri tässä paikassa? Valitkaa nämä eväät mukaanne!

Tarkkana valossa

Tehkää aamupäivän retki lähimetsään. Miltä kesäinen valossa kylpevä metsä näyttää tiettyinä kellonaikana ja tiettyinä päivinä? Kuvatkaa havaintonne. Palatkaa metsään uudelleen vuoden kierron eri aikoina ja havainnoikaa, miltä sama metsäpaikka näyttää eri kuukausina.

SYKSY

"VOI KUULLA NÄRHIÄ JA
HANHIA."
- SAANA 7 V.

Muuttavat linnut

Syksyisin linnut tekevät muuttoa etelään ja jokainen voi nähdä niiden lentävän auroissa taivaalla. Minkälaisia lintuaurat ovat? Mitä ääniä voi kuulla lintujen lentäessä ylitsenne? Kuinka monta lintua voit nähdä yhdessä aurassa? Onko niitä parillinen vai pariton määrä? Muodostakaa pienryhmissä havaitsemienne lintuurojen muotoja. Entä miltä näyttää koko ryhmän yhdessä muodostama lintuaura? Osaatteko äänellä, kuten lintuauran linnut?

Mitä se muistuttaa?

Etsikää erilaisia luonnonmateriaaleja. Muistuttaako jokin niistä jonkin eläimen hahmoa? Kerätkää löytönne yhteen ja katselkaa niitä varjoteatterin tapaan valkoisen kankaan läpi. Valkoinen kangas voi olla vaikkapa vanha lakana tai retkirepun tutkimusliina ja varjoja esiin saadaksenne voitte heijastaa kangasta taskulampulla. Näyttävätkö löytämänne aarteet yhä samalta?

TALVI

"LUMEN ALTA SAATTAA
LÖYTYÄ ELÄIMEN LUITA."
- LEO 5 V.

Talviajan arkeologit

Toimikaa talviajan arkeologeina ja etsikää lumen alta aarteita (luonnonmateriaaleja). Rakentakaa suojaäällä lumesta metsäeläimiä ja koristelkaa metsäeläimet löytämillänne aarteilla.

Lumen puuttuessa etsikää maasta luonnonmateriaaliaaarteita ja muodostakaa niitä hyödyntäen metsäeläimiä maata vasten. Kuvatkaa luomanne metsäeläimet ja järjestäkää niistä arkeologinen näyttely päiväkodin tiloihin. Voisiko eläinkuvia hyödyntää myös esimerkiksi lokerokuvina?

Pakkasen ihmeitä

Pakkasen paukuessa pakkashuurre peittää alleen kiviä, puita, penkkejä ja ulkoleluja. Tarkkailkaa, mitä kaikkea pakkashuurre onkaan peittänyt yön aikana alleen?

Pakkashuurre toimii myös luonnon piirustuspaperina! Piirtäkää omat taideteokset pakkashuurreeseen sormella ja pohtikaa, miksi pakkashuurreeseen pystyy piirtämään? Kuvatkaa pakkashuurreteokset nähtäviksi muillekin!

4. Ilo liikkua

Liikunnan merkitys varhaiskasvatuksessa

Donna Niemistö, LitT. Tutkijatohtori,
Liikuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto

Varhaiskasvatusikäisten lasten kehitys on huimaa. Kasvatusnäkökulma korostaa usein lasten psyykkistä, kognitiivista sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehitystä osana varhaiskasvatusta. Viime aikoina on kuitenkin ymmärretty yhä syvemmin myös liikkumisen tärkeys paitsi itseisarvona myös sen kautta, että lasten liikkuminen voi tukea lapsen edellä mainittujen taitojen kehittymistä. Koska ihminen on kokonaisuus, myös lapsen kehityksessä kaikki nämä kehityksen osa-alueet tukevat toinen toisiaan ja nivoutuvat saumattomasti yhteen. (Sääkslahti 2018, 15.)

Varhaislapsuuden yksi keskeisistä kehitysvaiheista on motoristen perustaitojen oppiminen. Motorisia perustaitoja tarvitaan arkipäivistä selviytymiseen. Motorisia perustaitoja ovat esimerkiksi juokseminen, erilaiset hyppelyt, pallon potkaiseminen ja heittäminen sekä tasapainon ylläpitäminen liikkuaessa ja paikallaan pysyttäessä. Motorisia taitoja kuvaa osuvasti ilmaisu liikkumisen rakennuspalikat, sillä näiden perustaitojen osaamiseen perustuu kaikki myöhempi liikkumismme ja sen erilaiset muodot. Liikkuminen on fyysistä aktiivisuutta, ja hyvät liikuntataidot ennustavat runsaampaa fyysisen aktiivisuuden kokonaisuutena myös tulevaisuudessa (Stodden ym. 2008; Lopes ym. 2012; Robinson ym. 2015). Fyysinen aktiivisuus, sen määrä ja laatu, ovat puolestaan positiivisesti yhteydessä muun muassa terveelliseen kehonkoostumukseen, parempaan motoriiseen kehitykseen, luuston terveyteen (Carson ym. 2017) sekä oppimiseen, kuten kognitiivisiin toimintoihin (van der Fels ym. 2015; Haapala ym. 2014; Zeng ym. 2017) läpi koko elämän. Siispä liikuntakasvattajan näkökulmasta useimmat liikkumista estävät syyt ovat huonoja syitä, sillä liikkuminen vaikuttaa hyvinvointiin ja kehitykseen kokonaisvaltaisesti.

Motoriset taidot ja fyysinen aktiivisuus ovat läheisessä vuorovaikutuksessa keskenään, mutta myös lapsen kokemus omasta motorisesta pätevytydestä vaikuttaa siihen, lähteekö lapsi leikkimään muiden kanssa vai ei. Koettu motorinen pätevyys tarkoittaa sitä, minkälaiseksi lapsi kokee omat motoriset taitonsa eli kuinka hyvä lapsi kokee olevansa liikkumaan.

Eskareiden kanssa käymme muun muassa geokätköilemässä, MOBO-suunnistamassa, hiihtämässä ja luistelemassa. Kerran ulkoiltiin villasukat jalassa, ja sekös oli jännittävää! Afrikan tähti -peli metsässä sai heti hurjan suosion.
Jonna Kettunen, lastenhoitaja.

Myönteiseksi koetun motorisen pätevytyden merkitys ulottuu moneen asiaan: se on yhteydessä paitsi lapsen fyysiseen aktiivisuuteen ja motorisiin taitoihin (Stodden ym. 2008; Robinson ym. 2015) se myös lisää myös lapsen sosiaalisia valmiuksia leikkiä ja pelata yhdessä muiden kanssa. Kun lapsi kokee olevansa hyvä, luottaa taitoihinsa ja uskoo pärjäävänsä muiden lasten kanssa, lähtee hän mielellään peleihin mukaan. Yhteiseen peliin ja leikkiin osallistuminen lisää tunnetta onnistumisesta ja yhteenkuuluvuudesta. Erilaiset pelit ja leikit opettavat lapselle myös oikeasta ja väärästä, reiluudesta ja epäreiluudesta. Kaikki tällaiset kokemukset ovat tärkeitä lapsen itsetuottamuksen rakentumisessa, sillä siihen kuuluvat fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ulottuvuus.

Viimeaikaiset tutkimustulokset osoittavat, että Suomessa varhaiskasvatusikäiset lapset kokevat olevansa tosi hyviä liikkumaan (Niemistö ym. 2019a; Niemistö ym. 2021, 134). Tämä on tärkeää ja erinomainen lähtökohta sille, että lapset jaksavat jatkaa erilaisten motoristen taitojen opettelemista, vaikka eivät niissä heti onnistuisikaan. Kun mietitään lapsen kävelyn opettelua, lapsi kaatuu, haparoi ja epäonnistuu satoja kertoja ennen kuin hän oppii kävelemään. Jos lapsi lannistuisi helposti, hän ei oppisi taitoa kävellä.

Lähiympäristö leikkimisen ja liikkumisen tukijana

Lasten fyysinen aktiivisuus on tyypillisesti leikkiä. Liikkuminen on pyrähdysnomaista, kokeilevaa ja osittain sääntölevääkin. Mitä nuoremmista lapsista on kyse, sitä tärkeämpää turvallisen ja mielekkään liikkumisen näkökulmasta on se, että lapset pääsevät leikkimään ja liikkumaan omassa lähiympäristössään vapaasti ja heille itselleen mielekkäällä tavalla.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että lapset kuvaavat mieluisimmiksi liikkumiskohteikseen ympäristöt, joissa on luontoa tai luontoelementtejä, tilaa luovuudelle ja vapautta leikkiä (Ward 2018). Liikkumisen näkökulmasta luonto tarjoaa monipuolisen ympäristön harjoitella motorisia perustaitoja, mutta myös kehittävän ympäristön lapsen tasapainon, koordinaation ja tarpeellisen lihasvoiman harjaantumiseen (Fjørtoft & Sageie 2000; Fjørtoft 2001).

Suomalaisen, kansallisesti laajan, aineiston perusteella lasten lähiympäristöllä on yhteyttä lasten motorisiin taitoihin ja niiden kehittymiseen (Niemi ym. 2019b). Maaseudulla asuvilla varhaiskasvatuskäisillä lapsilla oli parhaimmat motoriset taidot. Erot korostuivat etenkin tytöillä. Voidaan olettaa, että maaseutuolosuhteissa, jossa luonto on läsnä ja metsiä ja peltoja naapureina, varhaislapsuuttaan elävät lapset hyötyvät tästä välittömästi mahdollisuudesta päästä heti liikkumaan. Heidän ympäristönsä mahdollistaa monipuolisesti erilaisia pallopelejä ja -leikkejä, sillä tilasta ei ole pulaa. Monipuolinen maasto mahdollistaa leikin, jossa tasapaino harjaantuu myös metsän siimeksessä. Ulkona voi turvallisesti juosta eripituisia spurtteja osana leikkejä ja pelejä – tai ihan muuten vaan. Kiteytettyä: kun lapsen elinympäristö on turvallinen ja monipuolinen ja hänellä on vapautta käyttää tätä tilaa hyödykseen, innostaa se lasta liikkumaan. Lasten toimintaympäristöjä voi laajentaa myös kaupunkiympäristössä käsittämään lähiympäristön erilaiset tarjoumat, kuten puistot, rannat, keskumetsät tai pienemmät metsälaikut. Lisäksi kaupunkisuunnittelussa pitäisi ottaa huomioon lapsen liikkumisen ja vapaan tilan tarve, sillä etenkin pienillä lapsilla liikkumisen tarve on tässä ja nyt, nopeasti ja välittömästi.

Liikkuminen muunakin kuin fyysisenä suorituksena

Leikissä ja liikkumisessa korostuu fyysisen aktiivisuuden lisäksi myös muita tärkeitä liikkumisen mielekkyyteen vaikuttavia tekijöitä, kuten mielihyvä ja nautinto, sosiaalinen yhteenkuuluvuus, tunnelmaisuus sekä yhteisten sääntöjen opettelu. Luonto ja ympäristö tarjoavat hyvän tarkastelunäkölman myös näihin osa-alueisiin.

Suomessa on jo olemassa tutkimusnäyttöä siitä, miten perheen sisällä vanhemmat ja lapset vaikuttavat toinen toistensa liikuntakäyttäytymiseen (Laukkanen ym. 2021). Näiden tulosten perusteella voidaan perheen yhdessä liikkuminen nähdä investointina sekä lapsen että vanhemman terveyteen ja hyvinvointiin, mutta tätä näkökulmaa voi myös soveltaa kokonaisuun ryhmiin, kuten varhaiskasvatukseen. Lisäksi luonnossa liikkuminen on kaikille ilmaista, jolloin sen saavutettavuuden ylläpitäminen eri puolella Suomea tasavertaisesti on yhteiskunnallisesti erittäin tärkeä kysymys.

Yhdessä luonnossa liikkuminen kasvattaa sosiaalista pääomaa ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Luonnossa liikkuaessa myös liikkumisesta soi lähtevän pois liiallisen suorittamisen, koska luonnossa liike tulee kuin itsestään – ympäristön aistimisen ja ihmettelyn sivutuotteena. Luonnossa lapsi oppii pienestä pitäen ympäristövastuusta eli siitä, että me kaikki olemme vastuussa ympäristöstämme, ja siitä, että luonnosta tulee pitää huolta, jotta myös muut saisivat saman mahdollisuuden nauttia luonnosta. Siispä tapaamisiin luonnossa, sillä kokonaisvaltainen ilo kasvaa ulkona liikkuaessa.

Muotokuva ja asento

Kerätään maasta erilaisia luonnonmateriaaleja. Lapsen tehtävä on toteuttaa näistä oma muotokuva jossain asennossa. Lopuksi kierretään ryhmän kanssa jokaisen lapsen muotokuvan luona ja matkitaan taiteilijan toteuttama asento. Taiteilijat voivat myös keksiä asennoilleen nimet.

Satu-Maria Ruotsalainen,
SatuLiike, SMR Photography

Marika Fält

Leimasintehtävä

Kirjoita kymmeneen A4-kokoiseen paperiin numero (1-10), kuhunkin paperiin yksi numero. Vie numerot leikkialueen laidoille ja leimasintyyny keskelle. Leikkijät ottavat oman leimasimen, leimaavat ja lähtevät valitsemansa numeron luo. Paperiin laitetaan yhtä monta leimaa kuin numero osoittaa ja vain yhden leiman saa laittaa kerralla. Jokaisen leimauksen välissä tulee käydä siis leimasintyynyllä ja mennä seuraavan vapaana olevan numeron luo. Jos numerolapussa on jo tarpeeksi leimoja, voi siirtyä suoraan seuraavalle numerolle. Tehtävä loppuu, kun kaikissa numeropapereissa on oikea määrä leimoja. Tätä leikkiä voi soveltaa myös sanoihin: yhtä monta leimaa kuin sanassa on kirjaimia tai tavuja.

Tehtävä tulee valmiiksi kaikille yhtä aikaa eikä tule kilpailuasetelmaa. Jokainen tekee tehtävää omaan tahtiin eikä kukaan tiedä, kuka ehti laittaa eniten leimoja.

Anne Hartonen, varhaiskasvatuksen opettaja
Hanna Kangas, lastenhoitaja
(Muokattu Hääräämö.fi-sivujen Kuvioleimasin-tehtävästä)

Vapaa leikki liikuttaa

Anni Vuohensilta, luokanopettaja
Tuomo Vuohensilta, fysioterapeutti

”Vapaa leikkimään, mitä ikinä tahdot. Vapaa tutkimaan. Vapaa vaeltelemaan. Vapaa tekemään virheitä. Vapaa hyppimään, pyörimään, tanssimaan, huutamaan ja kiipeämään. Vapaa ottamaan riskejä. Tätä on aktiivinen vapaa leikki – vapaata liikkumista, aistien stimuloimista, mielikuvituksen syöttämistä, jotta koko keho ja mieli ovat mukana leikissä. Tätä on lapsille täysillä eläminen.”
-Angela Hanscom (2016, 73) *Balanced and Barefoot*.
(suomennos Anni Vuohensilta)

Marketta Kyttä (2003) on tutkinut lasten leikkiympäristöjä ympäristöpsykologian näkökulmasta. Hänen väitöstutkimuksensa mukaan ympäristö on lapsiystävällinen silloin, kun siellä on tilaa laajaan itsenäiseen liikkumiseen sekä paljon niin sanottuja tarjoutumia eli paikkoja tai asioita, jotka kutsuvat leikkiin. Tarjouma on esimerkiksi kaatunut puu, suuri kivi tai jokin muu asia, joka kutsuu lasta tutkimaan ja leikkimään. Väitöstutkimuksessa nimetään erilaisia leikkiympäristöjä sen mukaan, onko niissä tilaa ja tarjoutumia. Optimaalinen ympäristö lapselle nimitetään ”melukyläksi”, joka on paikka, jossa on paljon tilaa ja tarjoutumia (Kyttä 2003, 93) Mikä olisikaan parempi esimerkki tällaisesta ”melukylästä” kuin paljon tarjoutumia ja tilaa tarjoava metsäalue?

Anni Vuohensilta / @Metsämutsi

Vapaalle leikille on tärkeää ottaa aikaa, koska juuri siinä lapsen luovuus ja ajattelun kehittyminen ovat parhaimmillaan. Pitkään lasten luontotoimintaa järjestäneen toimintaterapeutti Angela Hanscomin (2016) mukaan lapselle tulee antaa tilaa ja vapautta luoda oma leikkinsä, sillä lapsi keksii luonnostaan sellaisia leikkejä, joita hän tarvitsee juuri senhetkessä kehitysvaiheessaan. (Hanscom 2016, 59; 76.) Esimerkiksi rinnettä pitkin pyöriminen aiheuttaa ärsykeitä tasapainoaisille ja näin kehittää lapsen motorikkaa. Vaikka tämä saattaa aikuista hirvittää, lapselle nuo ärsykkeet ovat tärkeitä fyysisen kehityksen kannalta. Luonnossa oleminen tarjoaa myös paljon aistiärsyksiä kehittyvälle lapselle. Näkö-, kuulo-, haju- ja tuntoaisti kehittyvät huomaamatta leikin ohessa. Tällaiset monipuoliset aistiärsykkeet ovat juuri sitä, mitä lapsen kehittyvä keskushermosto tarvitsee (Hanscom 2016, 55).

Hypyt, kaatumiset ja iskut vahvistavat luustoa ja opettavat lapsille omia rajoja. Varhaiskasvatuksessa olisi tärkeää pohtia, miten lapsille mahdollistetaan tällaiset hallitut riskinotot, jotka herkästi nähdään liian vaarallisena toimintana. Lapsille voisi kuitenkin luoda turvallisen ympäristön hyppimiseen ja kiipeilemiseen kiellon sijaan. Luonnonympäristöstä lapsi löytää itselleen juuri sopivan haastavia tehtäviä, jotka kehittävät lasta ikätasoisesti. Onnistumisen kokemukset kehittävät lapsen itsetuntoa ja voimistavat omaa pystyvyyden tunnetta.

Lapsille on olemassa monenlaisia upeita pedagogisia malleja luontotoiminnan järjestämiseen liittyen, mutta ilman vapaata aikaa ja vapaata leikkiä luontoympäristön suurimmat elämykset ja tärkeimmät opit saattavat jäädä kokematta. Ennen ohjatun toiminnan järjestämistä tulisikin arvioida, onko lapsilla riittävästi vapaata leikkiä juuri luonnonympäristössä. Jokaiselle lapselle tulisikin taata säännöllisesti mahdollisuus vapaaseen leikkiin luonnossa. Viedään lapset luontoon!

Vapaa leikki

Lapsi saa itse päättää leikin tai toiminnan sisällöstä, kulusta, välineistä ja osallistujista. Lapsen leikkiä ohjataan vain, jos aikuinen arvioi lapsen toiminnan olevan vaarallista tai haitallista. Luonnonympäristössä leikittäessä aikuinen tai ryhmä yhdessä päättää alueesta, jossa toimitaan, esimerkiksi luontoalueen rajoista, joissa on turvallista kulkea ja leikkiä.

Arjen kokemuksia

Vauhdikas perhepäivähoito

Minttu Heiskanen, perhepäivähoitaja

Perhepäivähoidossa liikumme lähes päivittäin pois omasta pihasta lähipuistoihin, metsiin ja niityille noin 1–2 kilometrin säteellä. Joskus vanhemmat ihmettelevät, miten paljon liikummekaan. Emme kuitenkaan liiku keskimäärin sen pidempiä matkoja kuin muutkaan päivähoitoryhmät, ehkä vain hieman useammin. Teemme asioita, joita lapset itse toivovat, ja vuorotellen jokainen saa kertoa omia toiveitaan. Lapselle tekee hyvää liikkua ja oppia eri tapoja liikkua.

Lapset haluavat liikkua. Lapset mönkivät, kipeilevät, kierivät ja juoksevat ihan koko ajan. Päivähoidossa lapsi saa itse liikkua, sillä siihen on aikaa eikä ole mihinkään kiire. Jos väsyttää niin levätään, pidetään tauko ja taas menään – harvoin maltetaan taukoja pitääkään. Pienessä ryhmässä on helppoa ja mukavaa liikkua.

Meillä ryhmän vanhimmat ajavat polkupyörillä ja pienemmät seuraavat perässä potkupyörillään heti, kun kykenevät. Kesällä teimme yhteisen pyöräretken. Poljimme meiltä Hämeenlinnan Käikälästä keskustaan torille ostamaan mansikoita ja herneitä. Lasten toiveesta kävimme myös tutuissa puistoissa vanhan kotimme lähellä. Tällä kertaa pienimmät istuivat laatikkopyörän kyydissä ja isommat 4- ja 5-vuotiaat lapset pyörsivät itse. Matkaa kertyi päivän aikana yhteensä yhdeksän kilometriä. Seuraavana päivänä lasten mielestä lihakset eivät olleet ollenkaan väsyneet edellisen päivän retkestä, vaan taas menttiin pyöräilemään. Kesäkuun 2021 loppuun mennessä meillä pyöräilevät hoitolapset olivat polkeneet jo yli viisikymmentä kilometriä. Kirjaamme kilometrit ylös ja tutkimme saavutuksiamme syksyllä pyöräilykelien päätyttyä.

”Metsäretket on kivoja,
kun siellä saa evästä.
Metsään on kiva pyöräillä.”
- Lapsi 4 v.

Liikkuvainen varhaiskasvatus

Johanna Kotisaari, varhaiskasvatuksen opettaja

Olipa kerran syksyinen ja sateinen maanantaiaamu. Minua väsyttää, lapsia väsyttää ja myös työkaveriani väsyttää. Aamulla sanon lapsille, että nyt lähdetään Pöllömetseen retkelle. Lasten suusta kuuluu: "Eeeiii, jäädään sisälle". Itsekin huokaisen. Todellisuudessa minuakaan ei huvittaisi lähteä tuonne märkään ja kylmään tarpomaan. Mutta metsäryhmämme toimii lähes säällä kuin säällä eli ulos vain.

Kun olemme valmiina lähtöön, lapset kysyvät innokkaasti, voiko mennä jo portille. Loppumatka portilta eteenpäin sujuu kuin itsestään. Pöllömetseen reunaan päästyämme ilmakin on hieman kirkastunut ja pohdimme lasten kanssa, mitä reittiä menisimme loppumatkan. Kiiettyämme jyrkän rinteän ylös olemmekin jo perillä. Toiminnallisten tehtävien jälkeen lapset lähtevät suurella innolla omiin leikkeihinsä. Ketään ei tunnu enää harmittavan, että lähdettiin ulos. Kun lopulta koittaa aika palata päiväkodille, lapset kysyvät, koska tullaan takaisin.

Metsässä kuljemme epätasaisia polkuja ja kiipeämme jyrkkiä rinteitä ylös välillä käsilläkin auttaen. Vaihteleva maasto innostaa liikkumaan: lapsi kiipeilee kiville, kannoille ja puihin sekä kävelee rinteitä ylös ja laskee alas tai juoksee hakemaan "tarvikkeita", kuten keppejä ja käpyjä, leikkeihin. Kokemukseni mukaan suurin osa lapsista liikkuu metsäleikkien ohessa paljon enemmän kuin päiväkodin pihalla. Liikuntaa tulee siis kuin itsestään! Lapsi kehittää tietämättään tasapainoaistiaan, oman kehon hallintaa, koordinaatiokykyä, ketteryyttä ja lihas-kuntoa. Polvi nousee korkeammalle, ja joka askeleella joutuu jonkin verran tasapainoilemaan. Luonnossa lapsen liikkumista ei tarvitse rajoittaa. Siellä on tilaa ja tekemistä kaikille. Oma kokemukseni on, että lapsista tulee luonnossa varmempia omista kyvystään ja rohkeampia kokeilemaan uusia asioita.

Metsäympäristö tarjoaa myös aikuisille pehmeän alustan, mistä kiittävät nivelet ja kunto. Keuhkot saavat raitista ilmaa ja huolet unohtuvat. Metsästä palattua on harvoin, jos koskaan, stressaantunut olo huolimatta siitä, kuinka harmistuneena tai stressaantuneena sinne on lähtenyt. Metsästä palataan hyvällä mielellä. Koskaan ei kaduta, että lähdettiin.

Elämysten eskari

Anna Yltävä, varhaiskasvatuksen opettaja

Eskaripäivämme alkavat ulkona. Pidämme aamupiirit pihassa pienryhmissä, minkä jälkeen suuntaamme metsään: eri paikkoihin, kävelen ja pyöräillen. Toimintaympäristömme on suurimmaksi osaksi pidemmällä metsässä. Matkalla liikumme liikenteen joukossa, poluilla ja metsässä. Pääsemme koetelemaan kestävyyttä ja sitkeyttä. Kiipeämme kaatuneiden puiden, suurten kivien ja oijen yli, taivallamme sammalmättäiden ja tiheiden risukoiden läpi. Vaihtelevat maastot tuovat motorista haastetta ihan jokaiselle. Kunto kohoa ja matkat pitenevät päivä päivältä. Päämäärä ei kuitenkaan ole pitkä matka, vaan liikkumisen ilo. Matkalla opetellaan jokamiehenoikeuksia ja huolehditaan koko porukasta. Kuljemme yhdessä yhteisillä säännöillä, pidämme yhtä. Ryhmälle kehitty nopeasti hyvä mehenki, joka luo hyvän oppimisen ilmapiirin.

Eskarin alkaessa lapset kyselevät, milloin ollaan perillä ja miten pitkä matka on edessä. Pian opitaan, että itse matka on jo iso osa elämästä. Lapset alkavat ihmetellä ja kysellä: "Kato, mikä toi on!", "Hei mä löysin sulan!", "Pysähtykää, täällä on kakkaa! Onko se peuran?". Tai aikuiset kyselevät: "Kuuletteko, mikä ääni?", "Mikä sinun mielestäsi täällä on kaunista?" tai "Mistä löydämme lisää tietoa aiheesta?"

Metsässä aika kuluu huomaamatta ja joskus iskee kiire, että ehditään syömään. Kiire voi olla myös hyvä asia: olemme saaneet olla esiopetuspuuhissa mahdollisimman pitkään, flow-tila on saanut vallan ja ajantaju kadonnut. Mahtavaa! Sitten joku muistuttaa ajankulusta ja hups, tulee kiire. Lähdemme takaisin vauhdilla ja kovalla sykkeellä. Viimeistään nyt päivän sykkeen nousu on hoidettu!

Kun liikkeellä ollaan joka päivä, kilometrit karttavat ja kunto kohenee. Meillä kasvaa luonnosta nauttivia, liikkuvia ja onnellisia eskarilaisia!

*Teksti on lyhennelmä blogikirjoituksesta:
Elämysten eskari (2017)*

"Ohloutia!" (off road),
Lapsi 3 v. sanoo,
kun ajaa jossain,
mikä ei ole tietä.

Minttu Heiskanen

Teemana Leppis

Annukka Sirkka, lastenhoitaja

Leppäkerttu on oikea hyönteismaailman tähti. Useimmat hyönteiset koetaan kiusankappaleina, mutta leppäkerttu on yleensä ihmisten suosikki. Viralliselta lajinnimeltään seitsepistepirkko (*Coccinella septempunctata*) valittiin Suomen kansallishyönteiseksi 1996 maassa esiintyvien 24 000 hyönteislajin joukosta.

Leppäkerttuteemaisen päivän aloitukseksi sopii mainiosti aamupalan syönti ison kiven juuressa, olkoon se sitten päiväkodin pihassa, lähipuistossa tai metsässä. Aamupuuro kiehuu trangialla samalla kun lorutellaan.

”Lennä, lennä leppäkerttu, ison kiven juureen. Siellä on sun isäs, äitisi, keittää sulle puuroo.”

Leppä-leppäkerttu

(Hämä-hämähäkin sävelellä)

Leppä-leppäkerttu etsii kirvojaan. Huoletonna elää punapuvussaan. Ison kiven juureen lentää puurolle. Päänsä illoin painaa lehtityynylle.

Nälkäinen leppäkerttu

Leppäkertut tunnetaan kirvansyöjinä. Se ei kuitenkaan ole koko totuus. Monet lajit syövät muutakin ravintoa, ja osa lajeista ei syö kirvoja ollenkaan. #ULKOLUOKKA-lajikortteista löytyy kirvan kuva.

Leikkiin tarvitaan useampi kirva-lajikortti. Lukumäärätreeninä jokainen lapsi heittää vuorollaan noppaa ja vie nälkäiselle leppäkerttu-hahmolle nopan osoittaman määrän kirvoja.

Kirvan etsintä

Kirvojen tunnistusta muiden ötököiden joukosta voi harjoitella levittämällä kuvapuoli alapäin erilaisia hyönteis- ja kirvakortteja leikkialueelle. Lapset jakautuvat 2–4 hengen ryhmiin ja käyvät vuorotellen kääntämässä yhden lajikortin. Mikäli kortissa on kirvan kuva, lapsi ottaa sen mukaansa ja tuo oman ryhmänsä leppishahmolle. Leikkiä jatketaan niin kauan, että kaikki kortit on käännetty. Lopuksi lasketaan, mikä leppäkerttu sai eniten kirvoja syödäkseen.

Leppäkertun munia

Leppäkertun kehitysvaiheet ovat muiden kovakuoriaisten lahkoon (Coleoptera) kuuluvien hyönteisten tapaan muna, toukka, kotelo ja aikuinen. Tyypilliset leppäkerttujen munat kasvin lehtien alapinnalla ovat keltaisia ja tiiviiseen ryhmään munittuja.

Lukumäärätreeninä voidaan levittää leikkialueelle vihreitä kangaspaloja, jotka ovat kasvien lehtiä, joille leppäkerttu munii ilmoitetun määrän keltaisia munia (pahvista leikattuja tai ”pääsiäismunia”). Muninta voidaan suorittaa pareittain tai pienessä ryhmässä.

Muita ideoita

- Leppäkerttu-pehmot, -pannat ja -viitat yms. kannattaa ottaa mukaan myös ulkokäyttöön.
- Luupilla ja suurennuslasilla on mukava tutkia tarkemmin pihalta löytyvää leppäkerttua.
- Kivien maalaus leppäkertuiksi onnistuu ulkona loistavasti.
- Ulos voi ottaa myös leppäkerttuaiheisia kirjoja.

Rentoutumista liikkumisen ohella

Tarja Pantsar, varhaiskasvatuksen opettaja

Luonto on oivallinen paikka lasten omaehtoiselle liikkunnalle, mutta samalla myös ihanteellinen paikka rauhoittumiseen ja rentoutumiseen. Lapset kaipaavat touhua ja tohinaa päästessään luontoympäristöön, joten retket on hyvä aloittaa näistä lähtökohdista. Lasten kanssa tehtävän luontoretken voi kuitenkin lopettaa rauhalliseen ja rentouttavaan yhteiseen hetkeen, tai retken aikana voi antaa jokaiselle lapselle mahdollisuuden omaan rauhalliseen hetkeensä.

Yhteisen rauhoittumisen voi aloittaa ohjeistamalla lapsia etsimään itselleen oman paikan, johon voi asettua hetkeksi istumaan ja makoilemaan. Seuraavaksi hiljennytään ja pysähdytään kuuntelemaan ympäristöstä ja luonnosta kuuluvia ääniä, joita voidaan hetken päästä yhdessä jakaa keskustellen. Myös ihan pienimmät lapset malttavat usein pysähtyä hetkeksi, kunhan kasvattaja tekee asiasta omalla toiminnallaan tarpeeksi mielenkiintoisen, esimerkiksi toteamalla kuulleen ympäristöstä jotakin hienoa tai jännittävää. Tämän jälkeen yleensä lasten mielikuvituskin pääsee valloilleen ja luonnosta voidaan kuulla vaikkapa leijonan tai muinaisten dinosaurustenkin ääniä.

Mikäli halutaan tarjota jokaiselle lapselle oma rauhallinen hetkensä luonnossa, on Sanna Tuovisen (2015) kehittämä satuhierontamenetelmä tähän yksi kerrassaan ihastuttava tapa. Satuhieronta opettaa lapselle pysähtymistä, rauhoittumista ja rentoutumista sekä antaa kokemuksen myönteisestä kosketuksesta. Satuhierontatarinan lisäksi hetkeä varten voi varata mukaan viltin tai muun alustan, jonka päällä lapsi voi makoilla tai istuskella. Lapsi voi toki asettautua mukavasti myös aikuisen syliin. Sitten vain sadun ja kosketuksen yhdistämään rauhalliseen hetkeen. On hyvä muistaa, että kaikki lapset eivät ole tottuneet kosketukseen eivätkä näin ollen välttämättä koe satuhierontaa omakseen ainakaan heti alkuun. Näiden lasten kohdalla voidaan antaa lapselle mahdollisuus kuunnella satua sellaisenaan tai tehdä itse satuhierontaa aikuiselle tai kaverille.

Lapset rakastavat tarinoita, joissa he itse seikkailevat mukana. Kannustankin kaikkia käyttämään omaa luovuutta ja mielikuvitusta kertomalla omia tarinoita. Ja tietysti ihan parhaat tarinat saadaan, kun lapset kertovat niitä itse!

Taikalintu

Tarja Pantsar

Auringon säteet pilkistävät pilven reunalta
(kämmenellä pyörivää liikettä selkään)

Leuto tuuli heiluttelee hiljalleen puiden latvoja
(kämmenellä hidasta liikettä puolelta toiselle)

Yhden suuren puun lehdet heiluvat ja kahisevat muita enemmän
(kämmenellä nopeampaa liikettä puolelta toiselle)

Katsomalla puun latvaan voit nähdä jotakin hienoa
(sormilla ylöspäin nousevia vetoja)

Upea, värikäs lintu aukaisee siipensä
(kämmenillä keskeltä selkää vetoja sivulle päin)

Sen höyhenet loistavat auringon säteiden osuessa niihin
(sormilla taputtelua pitkin selkää)

Lintu kohottaa katseensa kohti aurinkoa
(kämmenellä pyörivää liikettä selkään)

ja alkaa laulaa kaunista sävelmää
(sormilla ylöspäin nousevia, aaltomaisia vetoja)

Laulaessaan lintu aukoo ja sulkee siipiänsä kuin tanssien
(kämmenillä keskeltä selkää vetoja sivulle päin ja takaisin)

Yhtäkkiä lintu nousee siivilleen ja lehahtaa lentoon
(kämmenillä rytmikästä painelua selän molemmin puolin)

Lintu lennähtää kohti auringon valoa
(kämmenellä pyörivää liikettä selkään)

ja häikäisee väriloistollaan koko ympäristön
(sormilla taputtelua pitkin selkää)

Lopulta se laskeutuu aivan viereesi ja antaa sinulle lämpimän halauksen
(kämmenet selän päälle painaen hellästi)

5. Kohti kestävämpää arkea

Sivistyminen varmistaa, että tulevaisuus hymyilee

Arto O. Salonen, sosiaalipedagogiikan professori
Olivia Salonen, oikeustieteen ylioppilas

Huomista ei ole. Siksi siihen voidaan vaikuttaa. Tulevaisuuden rakentavat ne sadat valinnat, joita jokainen ihminen tekee jokaisena elämänsä päivänä. Jokainen valinta on kannanotto jonkinlaisen tulevaisuuden puolesta. Siksi jokaisella teolla ja tekemällä jättämisellä on väliä.

Kaikkein oleellista on oppia, että ihmistä ei voi olla olemassa ilman hengityskelpoista ilmaa, juomakelpoista juomaa ja syömäkelpoista syötävää. Siksi tulevaisuuden toivon ylläpitäminen edellyttää elämän ekologisen perustan vaalimista. Emme ole luonnosta irrallisia olentoja, vaan osa luontoa.

Ihmisen elämä on kietoutunut monin tavoin osaksi maapallon kokoista elämän verkkoa. Hengitämme kaikki samaa ilmaa. Täytämme janon tarpeemme juomalla samaa vettä, jota jo muinaiset esi-isämme ja dinosaurukset joivat. Eikä mustikametsissä kasva mustikoita, jos yhteistyömme hyönteisten kanssa ei suju. Toisin sanoen, ihmiselle välttämättömät asiat varmistaa elinvoimainen luonto. Elämän perusta on kalliolla, maaperässä, ilmassa ja vedessä – sekä planeettamme ulkopuolisessa resurssissa, auringonvalossa.

Jotta oppisimme sen tosiasian, että tänään syömääni perunaa ei voisi olla ilman edellä mainittuja, tarvitsemme systeemistä ymmärrystä. Silloin huomion kohteina eivät ole niinkään yksittäiset asiat, vaan se, kuinka nämä eri asiat ovat yhteydessä toisiinsa – ja millaista vuorovaikutusta näiden eri asioiden välillä on. Tällaista yksityiskohtiin keskittyvää avarampaa maailman hahmottamista voidaan kutsua ilmiölähtöisyydeksi tai systeemiseksi ymmärrykseksi.

Käytännössä kyse on esimerkiksi siitä, että opin näkemään yhtä aikaa sen, kuinka tämä huone, jossa olen, on osa rakennusta. Tämä rakennus on kaupungissa. Kaupunki sijaitsee Suomessa. Suomi on yksi Euroopan maa. Eurooppa on maanosa maapallolla. Maapallo puolestaan on yksi aurinkokuntamme planeetoista. Jokainen suomalainen elää elämänsä osana paikallista, alueellista ja planetaarista todellisuutta.

Ilmiöoppimisen avulla on mahdollista havahtua vaikka siihen, kuinka pohjimmiltaan maapallolla on vain ”yksi vesi”, joka esiintyy eri muodoissa eri paikoissa ja kiertää paikasta toiseen. Maapallomme vesi on neljä miljardia vuotta vanhaa vettä, eikä uudesta vesikuljetuksesta planeetallemme ole mitään tietoa. Vanhan veden varassa pitäisi pärjätä myös tulevat vuodet, vuosikymmenet, vuosisadat ja vuosituhannet.

Systeeminen ymmärrys lisääntyy, kun tunnistaa eri asioista muodostuvia tapahtumaketjuja, kuten sen, mistä kraanasta tuleva vesi on lähtöisin. Miten sitä sähköä tehdään, jonka avulla tässä lampussa palaa valo? Mistä aamiaisleipäni päällä olevat avokadoviipaleet ovat peräisin? Miksi päiväkodissa syötävät perunat tuodaan ulkomailta, vaikka päiväkotitiijä sijaitsee perunapellon vieressä?

Kohti ekososiaalista sivistystä

Elinvoimainen luonto varmistaa, että ihminen voi olla olemassa. Kun ihmisen olemassaolo on turvattu, on mahdollista kysyä, mitä tarvitaan, jotta ihmisen elämä voisi kukoistaa.

Kukoistamisen lähtökohtana on kokemus siitä, että on arvokas ihminen sellaisena kuin on – että ihmiseksi syntyminen riittää varmistamaan täyden ihmisarvon. Tällainen sosiaalinen oikeudenmukaisuus viittaa ihmisoikeuksien ylevään perusperiaatteeseen – olet arvokas siksi, että olet. Hyvän elämän perusta on siis luonteeltaan sekä ekologinen että sosiaalinen – toisin sanoen, ekososiaalinen.

Ekososiaalisen sivistymisen tarve on ilmeinen. Luonnonvarat ovat rajalliset, vakaa ilmasto ei ole itsestäänselvyys ja luonnon monimuotoisuus kaventuu. Näistä kehityskuluista kärsivät eniten haavoittuvassa asemassa olevat köyhistä köyhimmät ihmiset maailmassamme. Jokaisen ihmisen oikeus on saada olla ihmisenä kaikkea sitä, mitä hän omista lähtökohdistaan käsin voi luontevasti olla.

Onneksi maailma muuttuu sivistymisen avulla. Sivistyminen perustuu päättäviseen pyrkimykseen ymmärtää todellisuus sellaisena kuin se on. Se ei ole helppoa. Vielä muutamia vuosisatoja sitten toisten ihmisten omistamista pidettiin normaalina asiana. Vapauden ajateltiin kuuluvan vain joillekin ihmisille. Sitten ymmärrettiin, että jokaisella ihmisellä on luovuttamaton arvo pelkästään ihmiseksi syntyminen perusteella. Orjuus kyseenalaistettiin, ja myös käsityksemme oikeasta ja väärästä ovat muuttuneet.

Olemme yhteistuumin päättäneet, että tietyt asiat ovat väärin ja toiset oikein. Lait, sopimukset ja määräykset ilmentävät tätä sääntöjen kudelmää yhteiskunnassa. Oikeuslaitos ja viranomaiset valvovat, että kansalaiset elävät sovittujen sääntöjen mukaisesti. Siksi oikeusjärjestelmä voi toimia keskeisenä sivistyksen turvaajana. Kun kansalaisten oikeina ja väärinä pitämät asiat muuttuvat, syntyy tarve tarkistaa yhteiskunnassa vallitsevia sääntöjä ja normeja.

Hyvä tulevaisuus tehdään tänään

Jotta tulevaisuus olisi hyvä, on varhaiskasvatuksen valtakunnallisen opetussuunnitelman perustaan kirjattu ekososiaalinen sivistys, jonka toteutumista valvoo eduskunnan oikeusasiamies. Tarvitsemme sivistystä, jonka turvin voimme saada hyvän tulevaisuuden – sellaisen, jolla on hymyilevät kasvat. Hyvän elämän ekososiaalisen perustan vaaliminen on tärkeämpää kuin milloinkaan aikaisemmin ihmiskunnan historiassa, sillä Homo sapiens -lajin voima on kasvanut ennennäkemättömiin mittasuhteisiin massakuluttamisen, yksilökeskeistyneiden elämäntapojen ja väestön määrän lisääntymisen vuoksi.

Ihmiskunnan kertomus on kesken. On ajankohtaista kysyä, kuinka kirjoitamme itsellemme, toinen toisillemme ja koko ihmiskunnalle mukaansa tempaavan tulevaisuus kertomuksen – sellaisen, jossa sinulla ja minulla on omannäköinen paikka ja tilaa olla kaikkea sitä, mitä omista lähtökohdistamme käsin parhaimmillamme voimme olla. Se on tarina sellaisen sivistyksen varaan rakennetusta yhteiskunnasta, jota tulevaisuuden sukupolvet voisivat pitää ylväänä ja arvokkaana.

Anni Vuohensilta / @Metsämutsi

Ympäristökasvatus tukee lapsen kasvua

Essi Aarnio-Linnanvuori, yliopistonlehtori, ympäristökasvatus ja kestävä kehitys, kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta, Tampereen yliopisto

Ympäristökasvatus on nimensä mukaisesti ympäristöön liittyvää kasvatusta, oppimista ja opetusta. Parhaimmillaan se on laaja-alaista ja kokonaisvaltaista. Ulkona oppiminen ja elämykset ovat olennainen osa ympäristökasvatusta, kuten myös toiminta ympäristön puolesta.

Ympäristökasvatus on varsin laaja käsite, jossa on paljon samaa kuin vaikkapa kestävä kehityksen kasvatuksessa, globaalikasvatuksessa ja ilmastokasvatuksessa. Ympäristökasvatus on näistä ”kasvatuksista” selkeästi vanhin, sillä siitä on puhuttu ja kirjoitettu jo 1960-luvulta alkaen.

Ympäristökasvatuksen tavoitteet ovat monipuolisia. Toisaalta tavoitellaan ympäristöön liittyvien tietojen ja taitojen oppimista. Toisaalta ympäristökasvatuksella halutaan tukea oppijan kasvamista vastuulliseksi ja aktiiviseksi toimijaksi. Näiden molempien taustalla on hyvän ympäristösuhteen tukeminen. Ympäristökasvatuksen tavoitteet voidaan määrittellä esimerkiksi näin (Clark ym. 2020.):

1. Ympäristöön liittyvä toiminta ja käyttäytymisen muutos
2. Luontoyhteyden luominen ja tukeminen
3. Ympäristön tilan parantaminen
4. Sosiaalinen ja kulttuurinen kehittämistyö
5. Ympäristön kannalta olennaisten tietojen ja taitojen oppiminen.

Tällöin ympäristökasvatus ymmärretään toimintana, jonka tehtävänä on saada ihmiset toimimaan ympäristön ja ihmisen yhteiseksi hyväksi. Jotta tämä on mahdollista, ihmisten täytyy saada elämyksiä ympäristöistään, oppia tarvittavia taitoja sekä ymmärtää yhteiskunnan ja luonnonympäristön väliä monimutkaisia yhteyksiä. (Clark ym. 2020.)

Ympäristökasvatus on kaikenikäisten kasvatusta. Ympäristöön liittyvä oppiminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu ihmisen koko eliniän. Sitä myös toteutetaan monella tavalla ja monessa paikassa: päiväkodissa, kouluissa ja oppilaitoksissa, harrastuksissa, tiedekeskuksissa ja museoissa sekä elämän arjessa erilaisissa yhteisöissä.

Ympäristökasvatuksen peruseriaatteita

Ympäristökasvatuksen kirjallisuudessa on pitkään käytetty ja otettu oppimiseen ympäristöstä, oppimiseen ympäristössä sekä oppimiseen ja toimintaan ympäristön puolesta. Oppiminen ympäristöstä tarkoittaa tietoa ja kriittistä ajattelua painottavaa ympäristökasvatusta, oppiminen ympäristössä henkilökohtaisia kokemuksia ympäristössä ja toiminta ympäristön puolesta todellisen elämän ongelmia ratkova ja toimintaa painottavaa, yhteiskuntakriittistä ympäristökasvatusta. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 12; Palmer 1998.) Nämä ympäristökasvatuksen osa-alueet mainitaan myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018, 46).

Hyvän ympäristösuhteen tukeminen ja ympäristöherkkyyden kehittyminen puolestaan edellyttävät autenttisia elämyksiä omista lähiympäristöissä. Ympäristökasvatuksessa on perinteisesti korostettu ulkona oppimista ja luonnossa liikumista. Luontoretkeily onkin luonteva osa ympäristökasvatusta. Toisaalta elämyksiä voi saada myös vaikkapa erilaisissa rakennetuissa ympäristöissä. Myös sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö kuuluvat ympäristökasvatuksen ”ympäristöihin”. (Cantell, Aarnio-Linnanvuori & Tani 2020, 31-34.). Elämyksiä voi täydentää virtuaalisilla oppimisympäristöillä, mutta ympäristökasvatuksen toteuttaminen pelkästään niiden varassa tuskin onnistuu. Jos tavoitteena on oppia huomamaan ympäristön ominaispiirteitä ja mahdollisesti tapahtuvia muutoksia, oman ympäristön tutkiminen eri aistein on välttämätön osa tätä oppimista.

Yhtä lailla olennainen osa ympäristökasvatusta on ympäristövastuullinen toiminta ja sen harjoittelu. Ympäristötoiminta voi tavoitella suoria parannuksia lähiympäristön tilaan. Esimerkiksi vieraskasvilajien kitkeminen tai jätteiden määrän vähentäminen on tällaista suoraa ympäristötoimintaa. Toisaalta ympäristötoiminta voi olla luonteeltaan välillistä, jolloin ympäristöongelmien ratkaisemiseen pyritään vaikuttamalla vaikkapa paikalliseen päätöksentekoon tai asukkaiden mielipiteisiin. Molemmat toimintatavat sopivat hyvin osaksi ympäristökasvatusta. (Cantell, Aarnio-Linnanvuori & Tani 2020, 211.) Ympäristökasvatukseen sisältyvän toiminnan olisi hyvä olla monipuolista. Valitettavan usein kuitenkin keskitytään lähinnä yksilön kulutustottumusten ja jätteen lajittelun harjoitteluun (Aarnio-Linnanvuori 2018). Onkin tärkeä muistaa, että pientenkin lasten kanssa voidaan harjoitella mielipiteen ilmaisua ja kertoa aikuisille – päättäjille, lasten vanhemmille tai paikkakunnan asukkaille – lasten ympäristöön liittyvistä mielipiteistä, tunteista ja mahdollisista huolist.

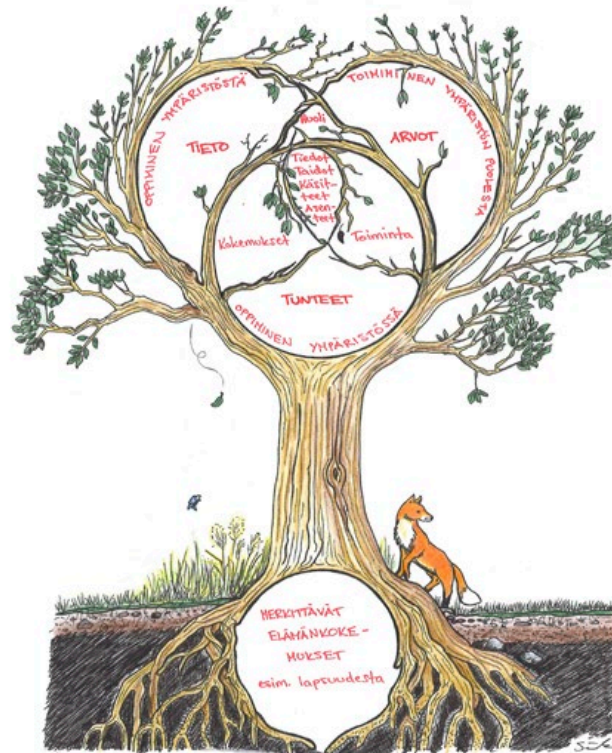
Pohjimmiltaan ympäristökasvatuksessa on kysymys siitä, miten ymmärrämme ihmisen ja ympäristön välisen suhteen. Ilmastokriisin ja luontokadon aikakaudella tarvitaan kiipeästi maailmankuvan muutosta ja myötätuntoa ei-inhimillistä luontoa kohtaan. (Värrä 2018, 123.) Oman maailmankuvan ja arvojen pohtiminen onkin tärkeä osa ympäristökasvatusta. Vakavat ympäristöongelmat saattavat herättää huolta pienissäkin lapsissa. Tällaiset tunteet eivät kuitenkaan ole este ympäristökasvatukselle, vaan pikemminkin peruste. Huolen ja pelon tunteita on tärkeä käsitellä ja purkaa vaikkapa keskustellen tai taiteiden avulla. Ympäristötunteet huomioiva ympäristökasvatusta vahvistaa toivoa ja uskoa tulevaisuuteen. (Cantell, Aarnio-Linnanvuori & Tani 2020, 189-195.)

Varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta

Varhaiskasvatuksen sisältämän ympäristökasvatuksen on tärkeää olla monipuolista ja suunnitelmallista. Kasvattajan kannattaa tarkastella ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä lasten ikäryhmän mukaisesti: mikä on olennaista taaperoilta, mikä taas leikki-ikäisille? Minkä tavoitteiden saavuttaminen edellyttää ohjattua toimintaa ja mikä taas saavutetaan parhaiten toimintakulttuurilla tai oppimisympäristöillä? Kaikki ympäristökasvatuksen osa-alueet kuuluvat luontevasti osaksi varhaiskasvatusta, mutta eri asioita voidaan painottaa eri tavalla kuin vaikkapa nuorten parissa tehtävässä työssä.

Ympäristökasvatuksen malleissa otetaan harvoin kantaa siihen, minkä ikäisille pitäisi toteuttaa minkäkin laista ympäristökasvatusta. Poikkeuksena Eila Jerosen ja Marjatta Kaikkosen (2001) niin sanotun ympäristökasvatuksen talomallin mukaan lapsuuden ympäristökasvatuksessa tulisi painottaa ympäristöherkkyyttä, kun taas iän myötä tiedon ja tietoisuuden sekä toimintakyvyn ja vastuullisuuden rooli kasvaa. Myötätuntoisen luonto- ja ympäristösuhteen tukeminen tuntuu monesta varhaiskasvatuksen ammattilaisesta luontevalta osalta omaa työtä. Vapaata leikkiä luonnossa ja monipuolista luonnon tutkimista ja havainnointia pidetään osana hyvää lapsuutta ja siihen halutaan tarjota mahdollisuus varhaiskasvatukseen osallistuvilla lapsilla. Tämä teema korostuu kansainvälisestikin varhaiskasvatuksen ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen tutkimuksessa (Somerville & Williams 2015).

Myötätuntoisen luonto- ja ympäristösuhteen tukeminen edellyttää ulko-oppimisympäristöjen hyödyntämistä monipuolisesti. Rungas luontoympäristöissä vietetty aika antaa jo

Ympäristökasvatuksen malli ns. Palmerin puumalli (Palmer 1998)

sellaisenaan lapselle luontoelämyksiä ja tarjoaa mahdollisuuksia muodostaa suhteita muihin lajeihin. Myötätunnon edistämisen kasvatuksen keinoin edellyttää kuitenkin sitä, että aikuinen kasvattaja tunnistaa oman moraalisen valta-asemansa sekä sen, millaista huolenpidon piiriä hän rakentaa. Ympäristökasvatustoiminnassa on tärkeä pitää esillä muiden lajien kuin ihmisen näkökulmia. (Kurenlahti 2019.) Toisin sanottuna, luontoretellä vastaan tulevia eliöitä kohdellaan kunnioittavasti eikä esimerkiksi luonnosta löydettyjä pikkueläimiä vahingoiteta.

Ympäristöön ja kestäväan elämäntapaan liittyvien taidollisten ja taidollisten valmiuksien kehittäminen on luonteva osa varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta. Varhaiskasvatuksessa luodaan perustaa lajituntemukselle ja luonnon monimuotoisuuden havainnoimiselle. Tiedekasvatuksen avulla rakennetaan valmiuksia myöhemmälle tiedolliselle oppimiselle. Varhaislapsuuden ympäristökasvatuksessa pyritään tukemaan lasten omaa uteliaisuutta. Tutkimuskohteet ja -aiheet

voidaan valita ryhmän lasten kiinnostuksen kohteista (ks. Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26). Jos kivet, puut, linnut tai vaikkapa veden eliöt kiinnostavat, tutustutaan niihin. Lapsia kiinnostavan teeman ympärille voidaan haluttaessa rakentaa pitkäkin projekti. Tällaista työskentelyä on mukava toteuttaa monialaisesti, jolloin tiedekasvatusta ja taidekasvatusta tukevat toisiaan. Tutkittavaan teemaan liittyvät laulut, lorut, tanssi, askartelu ja kuvataidetyöt ovat olennainen osa ympäristökasvatusta.

Osa ympäristökasvatuksen tavoitteista toteutuu varhaiskasvatuksessa luontevimmin kestäväan arjen toimintatapoja kehittämällä. Vastuullinen ruokailu, kohtuus kulutuksessa ja tavaroista huolehtiminen ovat tapoja, joilla alle kolmevuotiaat voivat toimia ympäristön puolesta. Kun päiväkodin tai muun yksikön toimintatavat ovat kunnossa, varhaiskasvatukseen osallistuva lapsi oppii luontevasti ympäristövastuullisia toimintatapoja mallioppimisen kautta (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26-27). Itse pidän erityisen tärkeänä varhaiskasvatuksen saavutuksena lasten tottumista kasvien monipuoliseen käyttöön. Tästä onkin olemassa hienoja esimerkkejä muun muassa sellaisista päiväkodeista, joissa kasvatetaan itse ruokaa kesäkaudella.

Lasten osallisuuden tukeminen kuuluu sekä ympäristökasvatukseen että varhaiskasvatukseen tavoitteisiin. Se perustuu lapsen oikeuksien tukemiseen ja on samalla välttämätöntä lapsen aktiivisen ympäristötoimijuuden tukemiseksi. Sellainen ihminen, joka kokee ympäristön itselleen merkityksellisenä ja itsensä merkityksellisenä ympäristöllään, on myös valmis toimimaan ympäristön puolesta. (Cantell, Aarnio-Linnanvuori & Tani 2020, 213-215.) Varhaiskasvatuksen arjessa osallisuuden tukeminen voi toteutua vaikkapa siten, että lapset saavat vallan tehdä erilaisia, vaikka pieniäkin, ympäristöön liittyviä valintoja. Pienet lapset voivat osallistua esimerkiksi lähiympäristön suunnitteluun, jos aikuiset tarjoavat heille siihen tilaisuuden. Yhdessä voidaan huolehtia luonnosta vaikkapa rakentamalla hyönteishotelleja tai perustamalla päiväkodin pihalle minikokoinen niitty. Lisäksi voidaan toteuttaa ympäristöaiheisia lasten kokouksia.

Ympäristökysymykset ovat väistämättä osa tämän päivän lasten nykyhetkeä ja tulevaisuutta. Parhaimmillaan varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta on kokonaisvaltaista ja osallistavaa. Se tukee lapsen kasvua vastuulliseksi kansalaiseksi ja ylläpitää toivoa. Aikuisen avoin asenne ja lasten kiinnostuksen kohteisiin tarttuminen toimivat hyvänä apuna.

Luonto tarjoaa ihmeteltävää

Sammakoita ihmetellen

Jonna Kettunen, lastenhoitaja

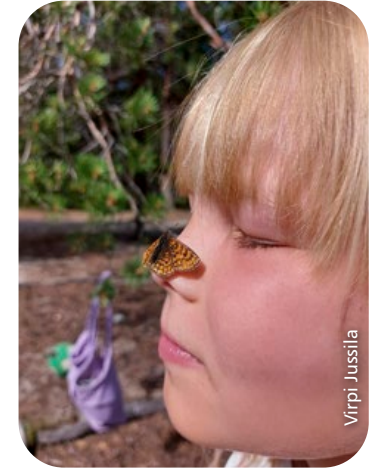
Keväällä pari lasta puhui sammakoista, joten seuraavana päivänä lähdimme kävelyllä etsimään sammakonkutua. Mietittiin yhdessä, mistä sitä voisi löytyä ja lähdimme etsimään. Onnekseni löysimme metsähakkuualueelta vesilammikoita, joissa sitten oli runsaasti sammakonkutua. Sitä sitten seurailtiin monta viikkoa, lähes joka toinen päivä käytiin katsomassa, josko jotakin olisi jo tapahtunut. Ja niin meidät palkittiin: pieniä nuijapäitä koko lätäkkö täynnä, ja nähtiin myös pienen pieniä sammakoita. Lapset antoivat sammakoille nimet, ja niitä käytiin moikkaamassa kesäloman alkuun saakka.

Luonnon pieniä ihmeitä

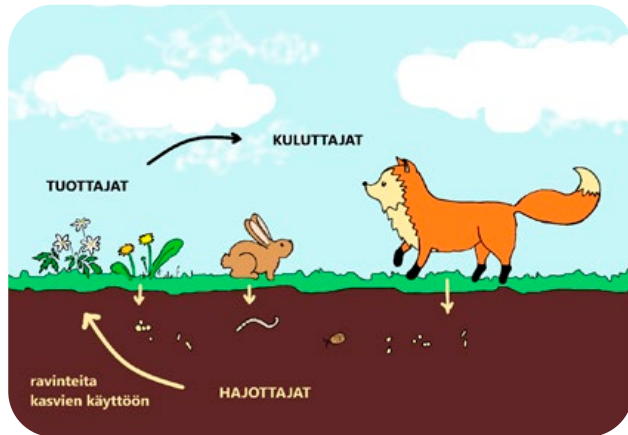
Minttu Heiskanen, perhepäivähoitaja

Tuulessa voimme nähdä puiden huojuvan. Oletko kokeillut maata puun juurella pää puuta vasten ja olla ihan rauhassa seuraten puiden liikettä? Se on ollut ryhmässämme lempipuuha heti piiloleikin jälkeen. Luonto luo rauhaa ympärillemme. Luonto on jotain, jossa emme itse voi vaikuttaa kaikkeen ja olemme osa sitä. Voimme oppia arvostamaan erilaisuutta, koska kohtaamme sitä myös luonnossa, niin maaperässä, kukissa ja marjoissa. Lapset oppivat viihtymään luonnossa, kun vietämme siellä aikaa. Luonto on muodostunut ryhmäni lapsille rakkaaksi ja tärkeäksi paikaksi, jonne retkiä toivotaan usein.

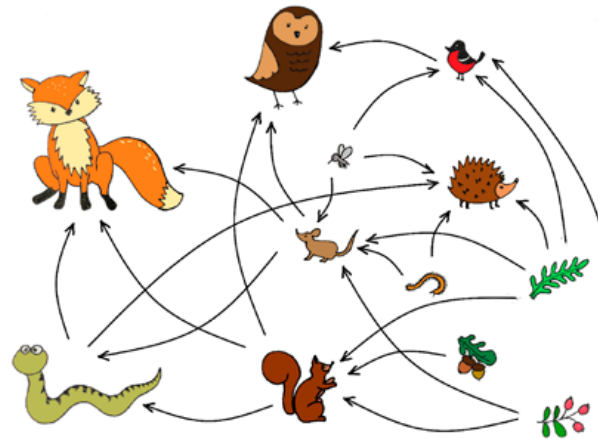

Kun kaikki liittyy kaikkeen

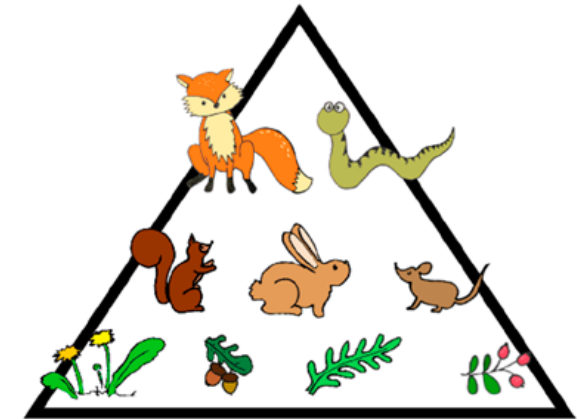
Anna Nevala, biologian opettaja

Aine kiertää luonnossa tuottajilta kuluttajille ja hajottajille, joita ovat maaperäeliöt, mikrobit, sienet, ja taas uudestaan tuottajille.

Ravintoverkko – nuolen suunta kertoo aineen ja energian liikkumissuunnan.

Ekologisella pyramidilla kuvataan tuottajien (kasvien), kuluttajien (kasvinsyöjien), ja lihansyöjien määrää eliöyhteisössä. Kuluttajia on vähemmän kuin tuottajia, sillä energiaa poistuu trofiatasolta eli riviltä toiselle noustessa. Poista kädelläsi yksi eliö joltakin riviltä. Mitä luulet, millainen vaikutus sillä on kokonaisuuteen?

Ilmastokasvatus osana varhaiskasvatuksen luontotoimintaa

Chantal Arokanto, varhaiskasvatuksen opettaja

Monet varhaiskasvatuksen työntekijät kokevat ilmastoiheet lapsille liian vaikeatajuisina tai ahdistavina. On vaikea antaa yleispätevää ohjetta siitä, minkä ikäisille lapsille on suotavaa puhua ilmastomuutoksesta. Tietoisien ilmastokasvatuksen tulisi kuitenkin alkaa jo aivan pienestä pitäen.

Vaikka varhaiskasvatuksen henkilöstö ei puhuisi lapsille ilmastomuutoksesta, emme voi välttää arvomaailmamme välittymistä päivittäisessä toiminnassamme. Elämäntavan välittäminen voi olla henkilöstöltä tietoista tai tiedostamatonta toimintaa. Olisikin tärkeää pohtia, millaista elämäntapaa ja kulutustottumuksia kasvatuksella vahvistetaan (Värrä 2018, 11; 15). Haluammeko vahvistaa kasvatuksellamme ylikulutukseen perustuvaa ilmastoa tuhoavaa elämäntapaa vai olla osana muutosta kohti kestävämpää yhteiskuntaa?

Henkilöstön on hyvä käsitellä omia ajatuksiaan, asenteitaan ja tunteitaan ilmastomuutokseen liittyen, sillä ennen pitkää ilmastoasioista on myös puhuttava suoraan. Lapset elävät maailmassa, jossa ilmastomuutos tulee vuosi vuodelta lähemmäs arkitodellisuuttamme. Ilmastotieto tavoittaa monesti jo pienetkin lapset. Ympäristöahdistusta tutkineen Panu Pihkalan mukaan lapsia ei voi kovin pitkään suojella ympäristöongelmiin liittyvältä tiedolta. Lapset usein kuulevat ja ymmärtävät enemmän asioita kuin aikuiset arvaavat. (Pihkala 2017, 36.) Viimeistään siinä vaiheessa, kun lapset kysyvät suoraan ilmastomuutoksesta, on aiheesta hyvä keskustella. Lapsia ei tule jättää yksin kysymystensä ja huoliensa kanssa. Ilmastokasvatuksen tulee kuitenkin olla lapsilähtöistä ja lähteä lapsiryhmän tarpeista. Se ei saa olla aikuisjohtoista, liian ahdistavaa tai lapsen ikä- ja kehitystasoa ylittävää.

Ilmastokasvatus on osa ympäristö- ja kestävän kehityksen kasvatusta

Ilmastokasvatus määritellään ympäristö- ja kestävän kehityksen kasvatuksen osa-alueeksi, jossa oppija ohjataan kasvuun kohti kestävää elämäntapaa. Ilmastokasvatuksella etsitään keinoja ilmastopäästöjen vähentämiseen ja ilmastomuutokseen sopeutumiseen (Rätinen, Kinni, Muotka & Sarivaara 2019). Tällä hetkellä varhaiskasvatuksessa olevat lapset ovat aikuisia 2040-luvulla ja elävät vuosisadan loppuun asti. Ilmastomuutoksen hillitseminen vaatii kiireellisiä toimia. Nykylapsilla ei ole aikuistuttuaan samanlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa ilmastomuutokseen kuin meillä nyt. Toimillamme onkin ratkaiseva merkitys tulevien sukupolvien ja muun luonnon tulevaisuuteen ja elinmahdollisuuksiin (Piispa & Pihkala 2020).

Ilmastokasvatusta on tutkittu hyvin vähän varhaiskasvatuksen näkökulmasta

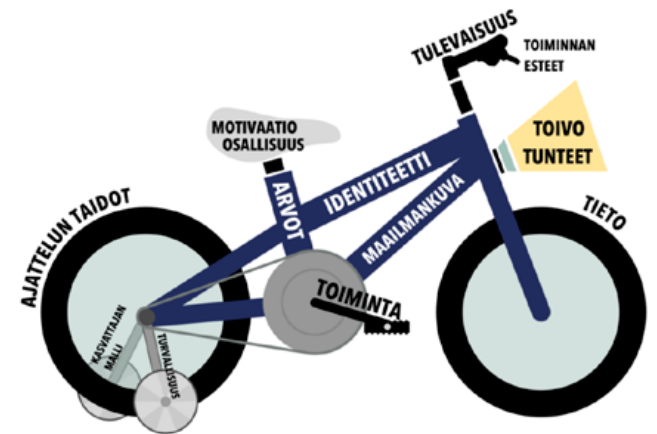
Ilmastokasvatuksesta on viime vuosina julkaistu tutkimuksia, mutta tietoa löytyy enemmän perus- ja aineenopetuksen tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen ilmastokasvatusta ei ole juurikaan tutkittu Suomessa eikä kansainvälisestikään. Vuonna 2020 laatiin pro gradu -tutkielmassa ”Ilmastokasvatus varhaiskasvatuksessa” selvitin ympäristökasvatuksesta kiinnostuneiden varhaiskasvatuksen työntekijöiden käsityksiä ilmastokasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksella kartoitin, millaiset ilmastoaiheet sisällöt, lähestymistavat ja menetelmät ovat henkilöstön mukaan toimivia ja millaisia ilmastotoimia varhaiskasvatuksessa voitaisiin toteuttaa. (Arokanto 2020.)

Tutkimukseen osallistuneet kokivat tärkeäksi lasten luontosuhteen vahvistamisen ja tietoisuuden lisäämisen ilmastomuutoksesta. Ulkoilut ja metsäretket koettiin parhaiksi menetelmiksi ilmastokasvatukselle. Varsinaisen tieteellisen ilmastotiedon opetusta ei koettu varhaiskasvatusikäisille niin tärkeänä kuin ilmastoystävällisen arvomaailman välittämistä. Vastajat korostivat ilmastokasvatuksen konkretisoituvan arkipäivän kulutusvalinnoissa ja ilmastoteoissa. Vastaaajista oli tärkeää toteuttaa ilmastokasvatusta turvallisessa ilmapiirissä suojaten lapsia ahdistuksen ja toivottomuuden tunteilta. Heidän mukaansa henkilöstöllä on suuri vastuu ja rooli toimiessaan esimerkkinä lapsille. (Arokanto 2020.)

Ilmastokasvatuksen polkupyörämalli ja apupyörämalli varhaiskasvatukseen

Tutkimustulosten analysoinnissa käytin apuna Tolppasen, Aarnio-Linnanvuoren, Cantellin ja Lehtosen (2017) laatimaa kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen mallia, jota kutsutaan myös polkupyörämalliksi. Polkupyörämallissa on käytetty hyväksi aiempia ympäristökasvatustalleja. Sen tavoitteena on osoittaa ja havainnollistaa ilmastokasvatuksen eri osa-alueita. Mallin muodoksi on valittu polkupyörä, sillä ilmastokasvatus, kuten polkupyöräkin, on yksi kokonaisuus, joka vaatii kaikkia osia toimiakseen. Ilmastokasvatus on kokonaisvaltaista, mutta on hyödyllistä tarkastella myös polkupyörän osia myös erillään toisistaan. (Tolppanen ym. 2017.)

Tolppasen ym. (2017) polkupyörämallissa pyörät, tieto ja ajattelun taidot mahdollistavat liikkeen. Tiedon määrä ei ole kuitenkaan itsetarkoitus, vaan tietoa tulee käyttää analysoiden ja uutta ymmärrystä rakentaen. Pyörän rungon identiteetti, arvot ja maailmankuva luovat perustan ilmasto-oppimiselle. Oppijaa tulisi auttaa pohtimaan maailmankuvaansa ja yhteiskunnassa vallitsevia arvoja sekä auttaa häntä tarkastelemaan, ovatko nämä ristiriidassa ilmastomuutoksen hillinnän ja sopeutumisen kanssa. Tiedot ja ajattelunaidot saadaan käytäntöön toiminnan avulla, jota mallissa kuvaavat ket-

Varhaiskasvatuksen apupyörämalli (Tolppasen ym., 2017 kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen mallista muokannut Arokanto, 2020). Varhaiskasvatuksen apupyörämallin osa-alueet ovat apupyörä lukuun ottamatta samat kuin Tolppasen ym. (2017) mallissa.

jut ja polkimet. Oppijoita tulisikin kannustaa ja ohjata toimintaan ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Satula kuvaa oppijan motivaatiota ja osallisuutta. Yhteisöllisyys ja yhdessä toimiminen ovat tärkeitä tekijöitä ilmastotoimijuuden kehittymisen kannalta. Oppilaiden motivoinnin kannalta ilmastonmuutos ilmiönä tulisi tuoda esiin oppilaslähtöisesti, olennaista on korostaa myös vaikuttamismahdollisuuksiamme ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Jarrut kuvaavat toiminnan esteitä, sillä on hyvä oppia myös ymmärtämään, mitkä tekijät estävät ihmisiä toimimasta ja jarruttavat muutosta. Polkupyörän lampu kuvaa tunteita ja toivoa. Ilmastonmuutos herättää monenlaisia tunteita, mutta ilmastokasvatuksessa on myös hyvä ylläpitää toivoa ja etsiä ratkaisuja ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Viimeisenä ohjaustanko kuvaa suuntautumista tulevaisuuteen. Ilmastokasvatuksessa tulisi tarjota keinoja tarkastella tulevaisuutta kriittisesti, mutta myönteisessä valossa. Tulevaisuuden hahmottamisessa olisi tärkeä huomioida yksilöiden mahdollisuus vaikuttaa omilla valinnoillaan tulevaisuuden kulkuun. (Tolppanen ym. 2017.)

Pro gradu -tutkielmani tuloksina kehittelin Tolppasen ym. (2017) polkupyörämallista varhaiskasvatuksen ilmastokasvatukseen sopivan ”varhaiskasvatuksen apupyörämallin” (Kuvio 1), jossa huomioidaan pienten lasten ilmastokasvatuksen erityispiirteet. Apupyörämalliin on lisätty apupyörät symboloimaan pienten lasten tarvitsemaa erityistä huomiota ilmastokasvatuksen toteutuksessa. Toinen apupyörä on nimetty ”turvallisuudeksi”, sillä tutkimukseen osallistuneet vastaajat korostivat lapsen turvallisuuden tunteen säilyttämisen tärkeyttä ilmastoasioista puhuttaessa. Turvallisuus ilmenee siten, että ilmastokasvatusta käsitellään myönteisessä ja toiveikkaassa ilmapiirissä. Ilmastoasioista puhuttaessa kaikkein ahdistavimpia uhkakuvia ei kannata nostaa esiin, mutta vaikeistakin asioista tulisi voida keskustella yhdessä, mikäli kysymykset nousevat lasten tarpeista ja huolista. Lapsia ei tulisi jättää yksin murehtimaan ilmastohuoliaan. Henkilöstön on tärkeää valaa lapsille toiveikasta maailmankuvaa ja etsiä lasten kanssa yhdessä mahdollisuuksia toimia kestävän tulevaisuuden turvaamiseksi. Toinen apupyörä on nimetty ”kasvattajan malliksi”, sillä pienten lasten ilmastokasvatuksessa keskeistä on henkilöstön näyttämä malli ja esimerkki arjen päivittäisissä tilanteissa. Se, miten henkilöstö sanoittaa asioita, toimii ja ohjaa lapsia, välittää heille arvoja ja maailmankuvaa. Henkilöstö voi toiminnallaan innostaa lapsia muutokseen kohti kestävää elämäntapaa tai pahimmassa tapauksessa vahvistaa nykyistä valitsevaa kestäväntöntä elämäntapaa.

Miten ilmastokasvatusta voi toteuttaa osana luontotoimintaa?

Ilmastokasvatusta voidaan toteuttaa varhaiskasvatuksessa sekä sisällä että ulkona. Erilaisia tiloja ja ympäristöjä kannattaakin hyödyntää monipuolisesti myös ilmastokasvatuksessa. Sisällä toteutettavaan toimintaan soveltuu erityisesti vesihuoltoon, asumiseen, energiaan, ruokailuun ja kiertotalouteen liittyvät teemat. Kaikkea voi kuitenkin toteuttaa myös ulkona. Eriytyisen hyvin ulkoilmatoimintaan soveltuvia ilmastokasvatuksen sisältöjä ovat esimerkiksi kasvimaan hoito, metsäretkely, luonnon monimuotoisuuden havainnointi sekä erilaisten sääilmiöiden, vuodenaikojen ja luonnon kiertokulkujen seuraaminen.

Tutkielmani mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstö koki ulkoilun ja metsäretket kaikkein toimivimmaksi menetelmäksi ja väyläksi ilmastokasvatuksen opettamiseen. Ulkona ja erityisesti rakentamattomassa luonnossa lapsille on helppo havainnollistaa ihmisen kietoutuminen osaksi luontoa. Säätiloja seurattaessa lapset ovat kytköksissä ilmastoon, ja on luontevaa ottaa puheeksi historian aikana vallinneet erilaiset ilmatot sekä maapallon ilmaston tulevaisuus. (Arokanto 2020.)

Lasten kanssa lähiympäristössä liikuttaessa on kiinnostavaa pohtia yhdessä ajallisia ja paikallisia ulottuvuuksia. Ympäristöstä voidaan etsiä erilaisia merkkejä lähihistoriasta tai jääkaudesta sekä visioita yhdessä tulevaisuutta myönteisessä hengessä. Maailmaa voidaan tarkastella miettien, miten erilaisia ympäristöjä ja kulttuureita se pitää sisällään. Tähän oman lisänsä voivat tuoda eri maista ja kulttuureista tulevat lapset. On kiehtovaa pohtia, minkälaisia asioita ja ilmastoja esimerkiksi muuttolinnut kohtaavat matkallaan. Pimeän aikaan voidaan tähtyä taivaalle ja pohdiskella maapalloa osana avaruutta. Auringon paistaessa voimme ihastella tuuriamme siitä, että maapallomme sattuu olemaan juuri mukavalla etäisyydellä auringosta, joka tarjoaa meille ihmeelliset elämän edellytykset. Sadesäällä voimme ihastella vettä, joka kiertää maapallolla sitoutuneena, milloin pilviin, milloin kasveihin, ihmisiin ja muihin eläimiin tai vesistöihin. On jännittävä ajatus, että me juomme sitä samaa vettä, jota dinosauruksetkin aikoinaan joivat. Lasten kanssa on hyvä ihastella säännöllisesti ihmeellistä maailmaamme ja luontoa, joka tarjoaa meille ruokaa, vettä, happea ja raaka-aineet kaikkeen tarvitsemaamme vaatteista koteihimme ja leluihin. On myös hyvä muistuttaa, että meillä on vain yksi maapallo ja meidän tulisi kuluttaa luonnonvaroja kohtuudella, jotta monet muutkin ihmiset ja muu luonto meidän jälkeemme pääsevät nauttimaan ihanasta elämästä maapallollamme.

Ilmastokasvatus ohjaavissa asiakirjoissa

- Kestävä kehitys ja kestävä elämäntapa ovat esillä varhaiskasvatuksen tavoitteissa, arvoperustassa ja ”kasvatus”-käsitteen merkitystä määriteltessä.
- Kestävän elämäntavan sosiaalisia, kulttuurisia, taloudellisia ja ekologisia periaatteita tulee noudattaa.
- Vastuullisen suhtautumisen luontoon ja ympäristöön tulee ilmentyä arjen valinnoissa ja toimissa.
- Ilmastokasvatuksen merkitys on perusteltavissa sekä VASUn kestävän kehityksen sisällöillä että Suomen lainsäädännöllä.
- Kansainvälisten sopimusten veloitteet:
  - Pariisin ilmastosopimus ja sen pohjalta laadittu ilmastolaki.
  - YK:n kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030.

Kestävän kehityksen käsite sisältää myös ilmastonäkökulman. Kasvatuksen ja koulutuksen parissa toimii maailmanlaajuisesti iso joukko aikuisia ja lapsia. Heillä on merkittävä rooli sekä ilmastokasvatuksessa että ilmastopäästöjä aiheuttavina kuluttajina.

(Opetushallitus 2018, 16; 21; 23; 32; Finlex 2015)

6. Miksi lähteä lähi-luontoon?

12 hyvää syytä lähteä luontoon

Riina Fågel, projektipäällikkö, Suomen ympäristöopisto SYKLI

Satu Kuivanen, perhepäivähoitaja

Lila Leppänen, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja, ympäristökasvattaja

Hanna Markov, päiväkodin johtaja, varhaiskasvatuksen opettaja

Sanna Mettänen, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja, henkilökohtainen avustaja

Satu Rathgeber, seurakunnan kasvatus- ja perhetyöntekijä

Susanna Soininen, seurakunnan kasvatus- ja perhetyöntekijä

1. Luonto on ympäri vuoden avoinna.

Luontoa löytyy niin rakentamattomasta kuin rakennetustakin ympäristöstä.

”Tärkeintä on pysähtyä yhdessä ihmettelemään ja antaa tilaa oivalluksille ja ideoille.”

2. Ohjaavat asiakirjat velvoittavat.

Luonto mainitaan yhtenä oppimisympäristönä, jota tulee hyödyntää liikunta- ja luontoelämysten sekä oppimisen paikkana.

”Luonto ja luonnossa voi tarjota lapsille unohtumattomia elämyksiä. Yksinkertaiset ja pienet asiat ovat yleensä niitä parhaita.”

3. Luontotoiminta lisää liikettä ja tukee tavoitetta välttää istuvaa elämäntapaa.

Monipuolinen maasto parantaa muun muassa karkeamotoriikkaa ja tasapainoa.

”Luonnossa leikkiessä lapset usein liikkuvat huomaamattaan monipuolisesti.”

4. Luontoyhteys muodostuu vain luonnossa olemalla.

Itselleen tärkeistä asioista haluaa pitää huolta. Siksi luontoyhteyden muodostuminen on niin tärkeää.

”Varhaislapsuuden luontokokemukset luovat perustan luontosuhteelle, joka kantaa parhaassa tapauksessa läpi elämän.”

Satu Rathgeber

Ismo Heino

Satu Rathgeber

Satu Rathgeber

5. Luonto tekee hyvää mielelle.

Ärsyke- ja viriketulva on erilainen, ja oppiminen on kokonaisvaltaista, sillä aistikokemukset tukevat oppimista ja muistamista.

”Tuttuja lautapelejä voi muuttaa ulkopeleiksi. Näin pelikokemus lapselle on kokonaisvaltaisempi.”

6. Luontoympäristö herättää oppimisen ilon.

Oppiminen tapahtuu kuin huomaamatta leikkien, liikkuen, tutkien, itse tehden ja yhdessä ihmetellen.

”Rakentamattomassa toimintaympäristössä mielikuvitus ja luovuus puhkeavat kukkaan sekä ongelmanratkaisukyky kehittyi.”

Päivi Ahlgren

Päivi Ahlgren

7. Luonto tarjoaa rajattomasti mahdollisuuksia erilaisille pitkäkestoisille projekteille.

Aikuisen on helppo tarttua lasten mielenkiinnon kohteisiin ja toteuttaa osallistavaa ja lapsilähtöistä toimintaa.

”Lapset otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin valmiuksiensa mukaan.”

8. Lasten kaverisuhteet ja leikit monipuolistuvat, ja ryhmäytyminen on helpompaa kuin sisätiloissa.

Ristiriitoja on vähemmän, kun moni mahtuu leikkiin ja aikuiset näkevät ajoissa tilanteet, joissa tarvitaan heidän tukeaan.

”Siinä keskellä on sydän! Se tarkoittaa, että me ollaan aina ystäviä.”

Satu Kuivane

Ismo Heino

9. Luonto herättää tunteita.

Muuttolintujen aura saattaa syksyllä aiheuttaa ihmetystä ja toisaalta haikeutta. Keväällä lintujen palaaminen saa aikaan riemun tunteen. Ylpeyttä voi tuntea siitä, että retken aikana löytyneet roskat kerättiin pois luonnosta.

”Liikuttaessa luonnossa ympäri vuoden lapset tutustuvat eri vuodenaikojen erityispiirteisiin.”

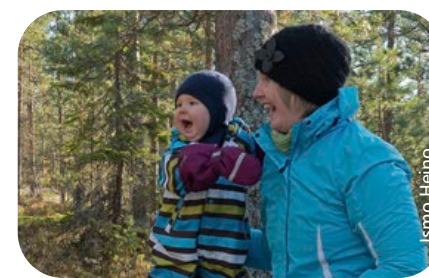
10. Luontotoiminnan terveysvaikutukset ovat aikuisille samat kuin lapsillekin.

Kuinka monessa ammatissa on samanlainen työsuhde-etu? Ulkoympäristössä ei ole myöskään sisäilmaongelmia.

”Hyvä ja positiivinen asenne tarttuu lapsiin ja kollegoihin.”

Heidi Haataja

Ismo Heino

11. Luonnossa saattaa nousta esille erilaisia vahvuuksia kuin sisätiloissa.

Luonnossa yhdenvertaisuus lisääntyy, sillä luonnon antimet eivät ole sukupuolittuneita ja leikkiä ohjaa puhetta useammin toiminta.

”Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden kanssa.”

12. Positiivisen pedagogiikan toteuttaminen on helppoa.

Asioihin, joihin sisätiloissa joudutaan useimmiten puuttumaan, ei ulkotiloissa juuri ole. Ulos mahtuu ääntä ja liikettä. Toisaalta sieltä löytyy helposti myös omaa tilaa ja rauhaa.

”Jokaisen lapsen on tultava päivittäin kuulluksi ja kohdatuksi omana ihanana itsenään.”

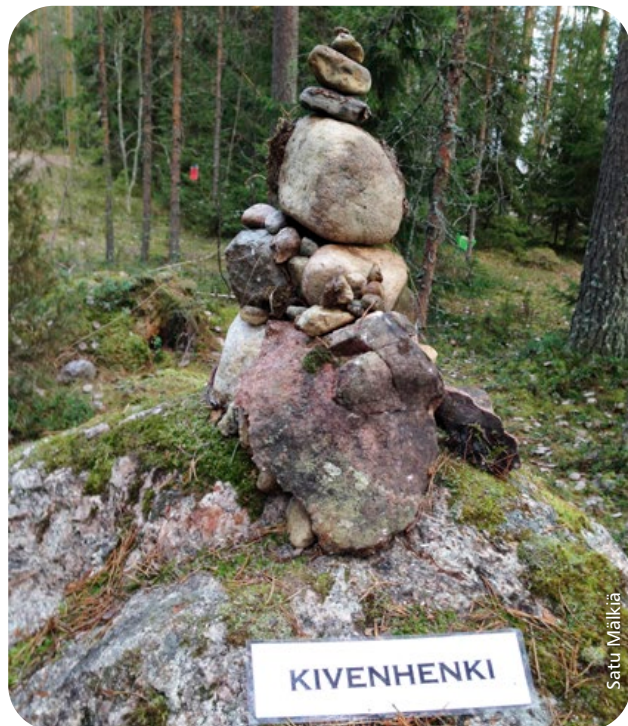

Positiivinen kasvatus ja luontotoiminta lisäävät hyvinvointia

Tiia Trogen, Positive Psychology Practitioner

Kasvatuskirjailija Cathy James (2015) on kiteyttänyt oivaltavasti ulkona oppimisen ytimen: ”Kaiken mitä voi opettaa sisällä luokassa, voi opettaa myös ulkona. Usein myös tavalla, joka on lapsille mieluisampi.”

Positiivinen pedagogiikka ja luonto toimivat hyvin yhteen. Positiivisen pedagogiikan tavoite on hyvinvoinnin lisääminen – tätä luonto tekee jo itsessään. Positiivinen pedagogiikka on positiiviseen psykologiaan pohjautuva pedagoginen suuntaus, jossa teemoina ovat muun muassa myönteiset tunteet, optimismi, luontevahvuudet, merkityksellisyys ja toipumiskyvyn vahvistaminen. Kun viemme positiivisen pedagogiikan luontoon, pääsemme nauttimaan kaksinkertaisesta hyvästä. Opetamme tärkeää asiaa parhaimmassa mahdollisessa ympäristössä – luonnossa.

Satu Malkia

Luonto on tunnerikas ympäristö, jossa vahvuutemme tulevat esiin

Luonto usein pysäyttää meidät itsemme äärelle. Aistimme heräävät kuuntelemaan ympäristön ääniä, on paljon tutkittavaa ja katseltavaa. Luonto on täynnä tuoksuja, ja voimme saada suuhumme myös ympäristön makuja nappaamalla vaikkapa ketunleivän. Kun aistimme heräävät, olemme myös paremmin kosketuksissa tunteisiimme. Kun kuljemme luonnossa, aistimukset ja liike luovat molemmat hyvät puitteet tunteiden havainnoimiselle. Luonnossa voimme haltioitua, ihastua, innostua, iloita, hämmästyä, kokea iloisia yllätyksiä ja jopa rakastua.

Luonnossa lapsen kanssa onkin helppo pysähtyä tutkimaan tunteita. Mitä tunteita koen, kun kävelen luonnossa? Mitä tunteita herää, kun katselen suurta puuta tai pientä hentoista kukkaa? Millaisia tunteita nousee, kun suljen silmät ja kuuntelen ympärillä kuuluvia ääniä? Luonto on tunnerikas ympäristö, jossa meillä on mahdollisuus tutustua tunteisiin turvallisessa ympäristössä.

Miten oivallinen paikka luonto onkaan käyttää ja hyödyntää omia luontevahvuuksia! Pääsemme helposti uteliaisuuden äärelle tutkiessamme luonnon ja metsän antimia: kasveja, eläimiä, marjoja. Voimme sinnikkäästi kulkea eteenpäin vaikeassakin maastossa ja näin ymmärtää oman vahvuutemme. Kauneuden ja erinomaisuuden arvostus pompahtaa esiin, kun näemme ihanan maiseman tai kovasti ahertavan ötökän.

Voimme innostua luonnon monimuotoisuudesta, ja sisälämme voi herätä myös oppimisen ilo. Tämän jälkeen janoamme tietoa. Voimme tunteidemme lisäksi havainnoida omaa toimintaamme ja ymmärtää luonnossa omia vahvuuksiamme. Aikuisina voimme havainnoida lapsen vahvuuksia ja nostaa niitä esiin antamalla vahvuuspalautetta. Näin myös lapsi oppii näkemään omat vahvuutensa.

Luonnossa voi myös kasvattaa omia vahvuuksia. Voimme tehdä luontoretellä kiitollisuusharjoituksia ja samalla lisätä kiitollisuuttamme. Voimme miettiä, mikä meitä pelottaa tai jännittää ja ottaa yhdessä rohkeuden askeleita. Voimme ruokkia luovuuttamme ja rakentaa metsän antimista rakennelmia, maatiloja ja koteja.

Päivi Ahlgren

Merkityksellisyyden ytimessä

Merkityksellinen elämä tuo mukanaan onnellisuuden. Luonnossa merkityksellisyyden kokemukset ovat käden ulottuvilla. Voimme lapsiryhmän kanssa leikkiä leikkejä, joissa yhteistyö on keskiössä ja näin vahvistaa yhteenkuuluvuutta. Kulkea esimerkiksi kiveltä kivelle ketjussa, jolloin jokaista tarvitaan radan selvittämiseen. Voimme miettiä omaa elämäntarinaamme ja jakaa muille tarinoitamme. Voimme istuttaa kukkia tai puita ja vahvistaa näin elämämme tarkoitusta. Voimme luonnossa kokea monia transsendenttisiä tunteita, aina haltioitumisesta rakkauteen. Täällä, jos jossain, on mahdollista kokea yhteenkuuluvuutta ympäristön kanssa ja kokea olevansa osa maailmankaikkeutta. Kaikki merkityksellisyyden neljä pilaria toteutuvat vahvasti luonnossa, ja yhdessä voimme saavuttaa ne kaikki. Tämä lisää kaikkien ryhmässä olevien lasten ja aikuisten hyvinvointia.

Paikka purkaa kuormaa ja latautua

Luonto on myös erinomainen paikka purkaa tunteita, mielen kuormia sekä huolia ja ottaa mukaansa metsän rauha ja voima. Voimme vahvistaa toipumiskykyämme ihan vain liikkumalla luonnossa, mutta voimme yhdistää siihen myös monta hyvää leikkiä tai harjoitusta. Voimme esimerkiksi valita huolipuun, jolle kerromme huolestamme tai huolikiven, jonka päällä istuen voimme hetken murehtia. Kun sitten lähdemme pois, jäävät huolestamme puun kannettavaksi tai kiven koloon. Luonto vahvistaa myös itsesäätelyämme ja keskittymiskykyämme. Voimme tarkastella siellä vaikeita tunteitamme. Avaran taivaan alla vastoinkäymisiä on usein helpompi käsitellä. Tuuli kuulee ajatuksemme ja tunteemme sekä puhalttaa kyyneleet pois poskiltamme. Voimme myös kokea luonnon parantavan voiman. Kun lapsi kaatuu, saamme mahdollisuuden vahvistaa hänen tunteitaan ja käsitellä harmitusta yhdessä. Voimme myös napata käsiimme ratamon lehden, luonnon oman laastarin, ja käyttää sitä naarmun parantamiseen. Näin myös lapsi oppii, kuinka luonto on hyvä ja turvallinen paikka, johon hän haluaa palata.

Anni Vuohensilta / @Metsämutsi

Miten lähteä toteuttamaan positiivista pedagogiikkaa luonnossa?

Aloita yhdestä alueesta

Positiivisen pedagogiikan alueet ovat siitä ihania, että kaikki vaikuttavat kaikkeen. Kun teette kiitollisuuden harjoituksen, vahvistuu samalla optimisismi ja toipumiskyky. Kun tarkastelette luontevahvuuksia, lisääntyvät myönteiset tunteet ja hyvän huomaaaminen. Ei ole tarvetta yrittää heti toteuttaa kaikkea, vaan parhaiten tieto siirtyy taidoksi pienin paloin.

Ole utelias, innostu ja hämmästele

Läsnäolo voimistuu luonnossa. Lapset myös rentoutuvat ja pystyvät olemaan aidommin omia itsejään. Luonto onkin hyvä paikka havainnoida, ihmetellä ja olla utelias lapsen ajatuksia, tunteita, osaamista ja taitoja kohtaan. Voimme huomata vilkkaiden lasten rauhoittuvan ja rauhallisten lasten innostuvan. Luonto voi tuoda lapsessa esiin sellaisia puolia, joita ei tavallisessa ryhmätoiminnassa näy. Unohda mielestäsi luontoon lähtiessä ennako-odotukset ja oletukset lapsesta, jotta voit nähdä jotain aivan uutta.

Karsi liialliset välineet

Luota siihen, että luonto tarjoaa tarvittavat välineet. Emme välttämättä tarvitse tunnekortteja, koska voimme rakentaa kasvoja kivistä ja kepeistä tai piirtää kepillä maahan oman ilmeemme. Voimme keskustella sinnikkyydestä seuraten muurahaisen aherrusta ja puhua merkityksellisyyden tunteesta katsellessamme maisemaa, joka saa meidät haltioitumaan. Näemme luonnon toipumiskyvyn heinässä, joka menee lakoon tuulessa, mutta nousee aina takaisin pystyyn. Kaikki positiivisen pedagogiikan elementit ja asiat ovat jo luonnossa. Meidän tarvitsee vain nähdä ne.

Anni Vuohensilta / @Metsämutsi

Anna lapsen ohjata

Luontoretkeä ja -hetkeä ei kannata suunnitella liian tarkasti. Voi olla, että ajattelet tällä kertaa teidän mieltävän kiitollisuuden aiheita, mutta metsässä onkin jotain, mikä vahvasti herättää lasten innon ja uteliaisuuden. Silloin kannattaa olla tuntosarvet herkkinä ja ottaa luovuus käyttöön. Siirtää kiitollisuus hetkeksi sivuun ja tarttua innokkuuden ja uteliaisuuden vahvuuden tarkasteluun. Lapsien kokemuksien kuunteleminen voi opettaa koko ryhmää.

Vahvista omaa ohjaajuuttasi

Muista, että kaikki oppiminen ja ymmärrys lähtee itsestäsi. Oleskele luonnossa paljon ja vahvista hyvinvointiasi positiivisen psykologian keinoin. Kuuntele tunteitasi. Etsi merkityksellisyyden kokemuksia. Tutki ja tarkastele vahvuuksiasi. Anna luonnon toimia toipumispaikkanasi ja palautumisen tukena. Kun sinun hyvinvointiasi kohenee, se vaikuttaa suoraan lasten hyvinvointiin. Yhdessä voimme hyvin.

Alle kolmivuotiaiden kanssa luonnossa

Liisa Ahonen, kasvatustieteen tohtori
Piia Roos, kasvatustieteen tohtori

Terveisiä Untuvikoilta, alle kolmivuotiaiden taaperoiden ryhmästä! Untuvikoilla on jo pidemmän aikaa panostettu nimenomaan alle kolmivuotiaiden pedagogiikan kehittämiseen. Aiemmin koettu ajoittainen epävarmuus siitä, onko pedagogiikka riittävästi läsnä ryhmän toiminnassa, on väistynyt samaa tahtia kuin tietoisuus pienten pedagogiikan arvokkuudesta ja ominaispiirteistä on vahvistunut. Vaikka perushoito ja erilaiset siirtymät vievätkin ajallisesti ison osan pienten päivistä, niihin mahtuu loistavasti myös paljon muuta yhteistä tekemistä. Untuvikkojen ryhmän aikuisten herkkyyttä nähdä oppimisen mahdollisuudet pienten tarpeiden mukaan rakentuvassa arjessa on osoittautunut korvaamattomaksi taidoksi.

Untuvikoilla pedagogisina painopisteinä ovat lämmin vuorovaikutus sekä lasten osallisuus ja yhdenvertaisuus. Nämä painopisteet heijastuvat kokonaisvaltaisesti kaikkeen toimintaan. Aikuisten ymmärrys eri hetkien pedagogisesta arvosta on laajentunut siinä määrin, että enää ei toiminnan sisältö ole se kaikkein merkityksellisin, vaan toimintaa ohjaavat aiempaa kokonaisvaltaisemmat tavoitteet. Toimintaa suunniteltaessa tavoitteeksi ei enää määritellä esimerkiksi retkeä lähimetsään, vaan huomio kohdennetaan siihen, miten retken aikana huomioidaan lapsiryhmän pedagogiset tavoitteet.

Ennen retkelle lähtemistä aikuiset esimerkiksi pohtivat sitä, miten lämmin vuorovaikutus ohjaa heidän toimintaansa ja miten lasten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta voidaan vaalia retken aikana. Itse retki ei siis enää ole pääroolissa, vaan tärkeintä on kiinnittää huomio siihen, miten retken aikana toimitaan.

Lähiympäristön hyödyntäminen

Untuvikoilla lähiympäristöä hyödynnetään paljon, ja lapset osaavat jo odottaa näitä säännöllisesti toistuvia retkiä. Pienten taaperoiden riemu on käsin kosketeltavaa, kun retkireppu otetaan esiin ja sinne pakataan jokaiseen retkeen kuuluvat pienet eväät. Ulkona syöminen on jo yksinään monelle lapselle mieleenpainuva elämys. Useimmiten retkille lähdetään koko joukon sijaan pienemmissä ryhmissä, jotta lasten tarpeet on helpompi huomioida. Vaikka kaikki Untuvikot ovat alle kolmivuotiaita, on heidän osaamisensa kirjo valtaisa. Osa lapsista liikkuu jo sujuvasti kumpuilevilla metsäpoluilla pidempiäkin matkoja, kun taas toisille sopii paremmin hypätä alkumatkaksi rattaiden kyytiin ja vasta metsän reunaan päästyä harjoitella epätasaisessa maastossa kulkemista hetken verran. Lisäksi pienet ryhmät mahdollistavat liikkumisen ohella retken aikana tehtävien muiden puuhien suunnittelun lasten taitotason ja mielenkiinnon kohteiden mukaisesti.

Luonnossa liikkuminen antaa paljon jo sinällään. On katseltavaa, kuunneltavaa, haisteltavaa ja maisteltavaa. Kivet ja kannot kutsuvat kiipeämään ja hyppimään. Tasapaino harjaantuu kuin itsestään. Metsään mahtuu ääntä ja liikettä. Ketään ei tarvitse toppuutella hidastamaan vauhtia, ja hieman rauhallisempikin menijä löytää tuota pikaa mielenkiintoista tutkittavaa. Näin erilaisuus muuttuu moninaisuudeksi ja yhdenvertaisuudeksi. Usein kuultu totuus onkin, että luonnon siimeksessä lasten kanssa oltaessa kieltoja ei tarvita lainkaan samaan tapaan kuin päiväkodin sisätiloissa tai piha-alueella.

Luonnollisen virikkeellinen ympäristö ruokkii lasten oppimista monin tavoin. Lasten aloitteisiin ja ihmettelyn aiheisiin tietoisesti tarttuva aikuinen edistää tätä luontaista oppimista tehokkaasti. Vahvistaakseen pedagogiikan läsnäoloa Untuvikkojen aikuiset hyödyntävät luontoretkiä suunnitellessaan ja arvioidessaan Vasun pohjalta laadittuja tiivistelmiä oppimisen alueista (ks. Ahonen & Roos 2021, 224–225). Luontotoimintaan liittyen oppimisen alueista korostuu luonnollisesti Tutkin ja toimin ympäristössäni (Vasu 2018, 46–47). Toki muiden oppimisen alueiden sekä laaja-alaisen osaamisen osa-alueiden tavoitteita huomioidaan niin ikään luontotoimintaa toteutettaessa.

Vuodenaikojen huomioiminen

Vuodenaikojen vaihtelu vaikuttaa hyvin konkreettisella tavalla pienten kanssa toteutettavaan luontotoimintaan. On aivan eri asia lähteä lähimetsään kauniissa kesäsäässä kuin marraskuussa loskasateessa. Kesällä niin lähteminen kuin liikkuminenkin on pienelle helppoa kevyen pukeutumisen takia: ei muuta kuin lippis päähän, kengät jalkaan ja menoksi! Sen sijaan täysiin sadevarusteisiin tai toppavaatteisiin pukeutuminen vie aikaa, eikä pieni juuri kykene liikkumaan lukuisien vaatekerrostensa vuoksi. Pienten ryhmissä vuodenaikojen huomioiminen luontotoimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa on suurta viisautta. Vaikka lapset ovatkin usein meitä aikuisia sääkestävämpiä, on turha kiistää säätilan vaikutusta myönteisten luontokokemusten syntymiselle. Sanomattakin on selvää, ettei Suomessa voi jäädä odottamaan keleistä kauneimpia, vaan tavoitteena on oppia nauttimaan luonnosta sen vaihtelevissa olosuhteissa. Kuitenkin syysmyrskyä voi ihan hyvällä omalla tunnolla ihmetellä ikkunan toiselta puolelta.

Vaikka toiminnan monipuolisuus on yksi laadukkaana pedagogiikan kulmakivistä, ei kaikkea mahdollista tarvitse toteuttaa joka viikko tai edes joka kuukausi. Sen sijaan on syytä miettiä toiminnan sisältöjen vaihtelevuutta ajallisesti laajasta perspektiivistä. Viikon sijaan arviointia tehtäessä tarkastellaan vaikkapa sitä, onko toiminta ollut kuluneena toimintakautena riittävän vaihtelevaa ja tarjonnut siten monipuolisia oppimisen kokemuksia lapsille. Aina ei kannata lähteä merta edemmäksi kalaan, vaan pienimmille päiväkodin piha tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia erilaisten ilmiöiden ja asioiden yhteiseen ihmettelyyn ja tutkimiseen.

Ympäristökasvatusta luonnossa

Varhaiskasvatussuunnitelmassa (VASU) (2018, 46) ympäristökasvatus jaotellaan kolmeen ulottuvuuteen: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta. Untuvikoilla ympäristössä oppimisen osalta korostuu motoristen ja sosiaalisten taitojen harjoittelun ohella erilaisen luontoon liittyvien käsitteiden harjoittelu. Lasten kielellisen ymmärtämisen taitoja tuetaan johdonmukaisesti sanoittamalla nähtyä ja koettua sekä keskustelemalla ympäristöstä (VASU 2018, 41). Lapsista pienimpien kanssa arvokasta keskustelua on vaikkapa yhteen ääneen huokaista ”Ohhoh” kirjaviisipisen linnun lentäessä pään yli, ja asian ääneen muistelemista vielä kotijoukkojen saapuessa hakemaan lasta päivän päätteeksi kotiin. Matemaattisen ajattelun kehittymisen edistämiseksi lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota erilaisiin muotoihin ja määriin sekä vertaillaan ja luokitellaan yhdessä asioita (VASU 2018, 46).

Oppiminen ympäristöstä sisältää muun muassa eläimien ja kasvien nimeämistä. Lisäksi havainnoidaan erilaisia ympäristössä tapahtuvia muutoksia (VASU 2018, 41). Retkiltä kerättyjä luonnon materiaaleja hyödynnetään erilaisissa yhteisissä luovissa prosesseissa (VASU 2018, 43). Niistä koostetaan esimerkiksi erilaisia näyttelyitä tai leikkiympäristöjä. Untuvikoilla lasten suosikkileikiksi onkin muodostunut aidoista luonnonmateriaaleista rakennettu pienoismetsä, jossa asustaa eläinten ohella pörröisiä peikkoja.

Ympäristön puolesta toimimisessa huomiota kiinnitetään luonnon kunnioittamiseen. Kohdalle osuvat roskat kerätään pussiin ja kuljetetaan asianmukaiseen paikkaan. Luonnolle annetaan kasvurauha: oksia ei katkota eikä kasveja revitä. Polulla matkaavia muurahaisia ja muita ötököitä jäädään kyllä ihmettelemään, mutta ne saavat jatkaa matkaansa kaikessa rauhassa. Näin lapsia paitsi ohjataan kohti kestävästä elämäntapaa (VASU 2018, 41) myös kannustetaan heitä myötätuntokoihin.

Pienten lasten luontosuhde

Untuvikoilla ympäristökasvatuksen keskiössä on pienten lasten vasta kehityksessä olevan luontosuhteen tukeminen. Hyvä ja turvallinen luontosuhde kuuluu meistä jokaiselle. Kun saamme mahdollisuuden kasvaa luonnon ja sen moninaisten ilmiöiden rinnalla, oman ympäristön ja maailmanlaajuisen ilmastoon vaikuttamisesta tulee luonnollinen osa arvomaailmaamme.

Aikuisen esimerkki on ratkaisevan tärkeää kaikenikäisten lasten kanssa toimittaessa. Ihmisenä elämisen taidot, kuten tunnetaidot ja sosiaaliset taidot, opitaan vuorovaikutuksessa. Yksiselitteisesti aikuinen maalaa omalla toiminnallaan lapselle esimerkin siitä, miten omia tunteitaan on sallittua tai toivotavaa ilmaista, miten toisille ihmisille puhutaan ja miten arkisessa kanssakäymisessä samaan aikaan huomioidaan paitsi oma hyvinvointi myös toisten tarpeet ja toiveet. Samalla tavalla aikuisen oma luontosuhde heijastuu tavalla tai toisella lapsen kokemusmaailmaan. On syytä olettaa, että erityisen suora vaikutus aikuisen esimerkillä on alle kolmivuotiaille lapsille, joiden luontosuhde on vasta kehityksessä.

Pienen lapsen luontosuhdetta tukee uskoaksemme parhaalla mahdollisella tavalla aikuinen, joka suhtautuu luontoon ja sen eliöihin ja ilmiöihin ennakkoluulottoman uteliaasti. Aikuinen, joka jaksaa pysähtyä kerta toisensa jälkeen ihmettelemään kekoaan kokoavaa muurahaisten armeijaa ja joka tukee lapsen myötätunnon kehittymistä auttamalla kuorelleen kellahtaneen koppakuoriaisen takaisin jaloilleen. Aikuinen, joka jaksaa nauraa hassusti pärisevälle raatokäpäselle yhdessä lasten kanssa ja joka tunnistaa, että maassa makaava eloton keppi saattaa hetkessä muuttua lapsen silmissä vaikkapa taikasauvaksi. Aikuinen, joka ei leimaa sadesäätä automaattisesti ”koiranilmaksi”, vaan joka kehottaa pieniä neniä aistimaan sateen suloisen tuoksun ja ohjaa hyödyntämään tuulen voimaa kaarnalaivan liikuttamiseen vesilätäkössä.

Luonnon aistiminen

Lapsista pienimmille maailma on täynnä ihmeitä. Suurina hiutaleina maahan leijuvat lumihiuatleet, puunrunkoa rytmikkäästi naputtava tikka ja syksyinen tuulenvire houkuttelevat taape-roita tuntemaan ympäröivää maailmaa moniaistillisesti. Yksi olennainen osa hyvän luontosuhteen rakentumista on mielestämme luonnon tunteminen, kuuleminen, näkeminen, haistaminen ja maistaminen. Tietoisien läsnäolon harjoittaminen löi läpi maailmalla jo vuosikautia sitten, ja hiljalleen se on rantautunut myös varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen. Syitä tietoisien läsnäolon harjoitusten voimakkaalle esiinmarssille on monia, mutta yksi on varmastikin viime vuosien tutkimusnäyttö. Se osoittaa harjoitusten parantavan sekä lasten että aikuisten elämänlaatua, hyvinvointia ja onnellisuutta (esim. Lassander, Fagerlund, Markkanen & Volanen 2016, 245). ”Tietoinen

läsnäolo tarkoittaa hyväksyvää tietoisuuden tilaa, jossa on valmius kiinnittää huomio hetkessä ilmeneviin aistikokemuksiin” (Mt). Syventymättä tietoisien läsnäolon harjoittamiseen tässä yhteydessä sen laajemmin, voi siitä ammentaa paljon hyvää myös luontotoimintaan.

Luonto on myös rauhoittumisen paikka (VASU 2018, 47). Luontoa voidaan pysähtyä aistimaan suuressa ikimetsässä tai ihan yhtä hyvin kaupunkialueen kapealla puistokaistaleella. Olennaista on kohdata ympäristö aistit avoinna. Lasten ikä ja kehitystaso huomioiden voidaan esimerkiksi kellahtaa maahan makaamaan ja kuulostella, miltä maa kuulostaa. Samalla voidaan kuunnella, miten tuuli puhalttaa puiden latvoissa tai lintuemo huutelee poikasilleen. Yhdessä voidaan tuokutella sammalta tai leskenlehteä, tunnustella, miltä nurmikko tuntuu paljaissa varpaissa tai miten hieno hiekka siivilöityy sormien välistä. Ötököitä herkästi säikähtävä lapsikin saattaa antautua tarkastelemaan tutkimuspurkissa olevaa hyönteistä ymmärtäessään, ettei se pääse omine lupinensa ulos. Joillekin lapsille tällainen lempeä ja hidas siedättyminen on ratkaiseva askel matkalla kohti turvallisen uteliasta luontosuhdetta.

Pähkinänkuoreen tiivistettynä tietoinen läsnäolo on hetken pysähtymistä, jossa erityisesti lapsista pienimmät kuokistavat ihan itsestäänkin. Kun oikein antaumuksella pysähtytään maistelemaan luonnon antimia, kuten makeaa omenaa tai kirpeitä viinimarjoja, voidaan todellakin todeta olta- van hetkessä läsnä. Pienimpien ryhmässä lasten toimintaan sitoutuminen saattaa näkyä haltioituneena hiljaisuutena, jonka taustalla on ihmeen äärelle pysähtyminen. Pienelle lapselle ihmeeksi riittää punaiseksi pusertuva viinimarja sormenpäiden välissä tai makean tahmaisen oman tuoksu. Alle kolmevuotiaiden lasten luontotoiminnan ydin kaikessa yksinkertaisuudessaan on luonnon ihmettely ja tutkiminen yhdessä lämpimän ja rohkaisevan aikuisen kanssa. Iloa yhteisiin luontohetkiin ja -retkiin!

Tekstin taustalla on kirja Untuvikot – alle kolmivuotiaiden pedagogiikka (Ahonen & Roos 2021).

Luontotoimintaa kaikille

Lila Leppänen, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja
Hanna Markov, päiväkodin johtaja,
varhaiskasvatuksen opettaja
Sanna Mettänen, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja,
henkilökohtainen avustaja

Aikuisen tehtävänä on varmistaa, että kaikille lapsille järjestyy mahdollisuus osallistua omalla tavallaan luontotoimintaan. Lapsien ei siis tarvitse muuttua, vaan aikuiset muokkaavat toimintatapoja kaikille sopiviksi. Käytännössä tämä voi tarkoittaa sitä, että varmistetaan etukäteen esteetön kulku retkikohteeseen tai pohditaan, tarvitseeko luontoa tuoda ehkä lapsen luokse.

Terapeutit voivat osallistua mukaan retkille tai luontotoimintaan. Puhe- ja toimintaterapia onnistuvat myös kodalla tai muulla retkipaikalla. Samoin varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi seurata toiminnassa mukana ihan minne vain. Luovilla toimintatavoilla varmistetaan riittävä tuki myös päiväkodin ulkopuolella.

Kuvitettu retken sisältö luo turvallisuuden ja selkeyden tunnetta lapsille. Kuvia voi hyödyntää myös mielipiteiden ja mielenkiinnon kohteiden kysymisen tukena.

Sukupuolisensitiivisyys, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo luontotoiminnassa

Minttu Heiskanen, perhepäivähoitaja

Luontotoiminnan tärkein askel on luontoon lähteminen lasten kanssa. Sen moni meistä jo osaa; hyvät kengät, säänmukainen varustus, ehkä evästäkin mukaan ja menoksi! Sukupuolisensitiivisyyden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon mukaan ottaminen luontotoimintaan lähtee näiden teemojen tiedostamisesta ja tietoisesta kehittämisestä. Kasvattajia veloitetaan luomaan moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri (Varhaiskasvatussuunnitelma 2018). Me kasvattajat olemme tien näyttäjiä, lapset kiinnostuvat kyllä, kun mekin kiinnostumme!

Sukupuolisensitiivisyys on herkkyyttä sukupuoliä kohtaan. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja ei määritä lasta tai hänen kiinnostuksensa kohteita sukupuolen mukaan, vaan kuuntelee lasta ja mahdollistaa hänelle kiinnostuksensa mukaista tekemistä, kunnioittaa lapsen tapaa olla ja elää sellaisena kuin hän on. Mitä ehdotamme lapselle, jos hän tulee kertomaan, että on tylsää? Vaikuttaako tähän tekemisen keksimiseen lapsen sukupuoli? Sukupuolisensitiiviseen ajatteluun liittyy sukupuolen moninaisuuden hyväksyminen. Toinen samaa sukupuolta edustava voi olla aivan erilainen kiinnostuksen kohteiltaan kuin toinen. Erilaisuus on vahvuus. Löydämmekö me kasvattajina erilaisuuden vahvuuksia? Muistammeko antaa jokaiselle lapselle joka päivä positiivista palautetta?

Jo pelkkä sana sukupuoli on tarkasti rajaava. Sana "puoli" jakaa ihmiset kahteen puoleen, yhteiskunnassa kauan sitten määriteltyihin sukupuoliin, miehiin ja naisiin, tyttöihin ja poikiin. Sukupuoli sanana ohjaa jo vanhaan ajattelutapaan. Kuitenkin sukupuoli on sanana edelleen laajassa käytössä yhteis-

kunnassamme. Sukupuolia on useita (ei vain kaksi), ja on olemassa myös sukupuoleettomia. Sukupuolisensitiivisyys ei kuitenkaan tarkoita sukupuolineutraaliutta. Sukupuolineutraalisessa ajattelussa sukupuolella ei ole väliä. On olemassa esimerkiksi sukupuolineutraaleja vessoja, hajuvesiä, vaatteita. Sukupuolisensitiivisyydessä sukupuoli on osa yksilöä, mutta se ei itsessään määritä yksilöä, tarpeita tai kiinnostuksen kohteita. Luontotoiminnassa varhaiskasvattaja usein kutsuu lapsia. Kutsuutilanne saattaa tulla esimerkiksi siirryttäessä paikasta toiseen. Huudahdan tällöin usein: "tytöt, pojat ja muut", jotta huomioisin ihan jokaisen, ihan varmasti. Joskus käytän ihan vain kutsua: "Lapset, lähdetään!". Lasten omat nimet ovat myös turvallinen tapa kutsua lapsia, ja erityisesti pienessä ryhmässä, kuten meillä perhepäivähoidossa, hyvin toimiva tapa.

Luonnossa on tilaa ihan kaikille. Kaikenlaiset pörräiset ja mönkäiset mahtuvat mukaan. Yhtälailla kaikki lapsetkin mahtuvat mukaan yhdenvertaisesti ja tasa-arvoa kunnioittaan. Luonnossa opetellaan kunnioittamaan luontoa ja kohtelevaan sen eri osia hyvin. Luonnossa opitaan myös pitämään huolta itsestämme, toisistamme ja luonnosta, olemmehan kaikki sen osia.

Virpi Jussila

Virpi Jussila

Luonto kielellisen kehityksen tukena

Karoliina Kaarivirta, esiopetuksen opettaja

Monessa maahanmuuttajaperheessä luontosuhde on ohut tai ainakaan sitä ei ole muodostunut Suomen luontoon. Vanhemmat kuvaavat metsän olevan uhkaava paikka: pelätään petoeläimiä, eksymistä, myrkyllisiä hyönteisiä ja puissa vaanivia käärmeitä. Monessa maailman kolkassa suurempi osa luonnon eläimistöä onkin joillain tavoin vaarallisempia kuin Suomen luonnossa. Tällöin yleiset metsään liittyvät pelot, vaikka ne voivat hassuilta kuulostaakin, ovat täysin perusteltuja.

Metsäretket ja luonnossa vietetty aika ovat elämyksiä ja ihmeellisiä kokemuksia maahanmuuttajaperheille. Vanhemmille metsä ja luontokasvatus voidaan tuoda näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin ja vanhempien osallistamisen kautta. Luonnossa voi järjestää jopa koko perheen yhteisiä tapahtumia.

Metsässä moni vieraan kielen kanssa kamppaileva lapsi rentoutuu. Tietyllä tavalla stabiilien ja sanallisuuteen nojaavien sääntöpelien, koti- ja roolileikkien sekä pikkuhahmoilla tai kulkuvälineillä tapahtuvien leikkien sijaan metsä tarjoaa toiminta-alustan lapsen luontaiselle tutkimiselle ja vaeltelulle. Kaikki kivet, kannonkolot, majamaiset kuusenaluset, marjat, kukat ja perhoset ihmetellään ja tutkitaan. Silmissä on tuike ja kasvoilla ihastunut ilme. Lapsen harteilta putoaa jännitys. Luonnossa riittää, että vain kiipeää, juoksee, kantelee keppejä ja mallioppii muilta. Ei ole oikeita tapoja olla ja puhua.

Metsä tuo myös usein abstrakteja tai yksinkertaistettuja käsitteitä lähelle lapsen kokemusmaailmaa. Esimerkiksi vihreä väri ei olekaan vain se värikortin vihreä, vaan kaikki samaleen, ruohon, havujen ja varpujen värit ovat vihreitä. Numeroiden ja laskupallukoiden sijaan voidaan laskea mitä vain metsän asioita. Sijaintikäsitteitä, kuten sisällä majassa tai maan takana, on paljon hauskeempaa ihmetellä konkreettisesti. Metsä onkin toiminnallisuudelle oiva ympäristö.

Metsä on myös erinomainen paikka harjoitella verbejä, jotka ovat usein se sanaluokka, jonka hallinnassa kielen opettelunsa alussa olevilla S2-lapsilla on suuria puutteita. Metsässä voidaan juosta, hypätä, kantaa, vetää, piiloutua, kurkistaa, ylittää, alittaa, etsiä... sekä tietysti kuunnella, haistaa, katsella ja maistaa. Metsä on rikas ja moniaistinen kokemus.

Luonto on inspiroinut eri alojen taiteentekijöitä aina luola-maalauksista teknomusiikkiin. Luonnossa tapahtuva ympäristötaide ja musisointi innostavatkin mukaansa usein nekin lapset, joille vahaliituun tarttumisen tuntuu ylitsepääsemättömältä tai jotka musiikkituokiolla vetäytyvät kiskomaan maton hapsuja irti. Erilaiset väriharjoitukset, sommitelmat ja luontorytmit kiinnostavat erilaisuudellaan, eikä tyhjän paperin kammoa pääse syntymään. S2-lasten kanssa mallikuvat, havainnollistaminen ja esimerkin näyttö nousevat toki näissäkin harjoitteissa todella tärkeään rooliin.

Olen kuullut sanottavan, etteivät ryhmät uskalla lähteä metsään, koska ryhmässä on niin paljon lapsia, joilla on vähäinen tai heikko suomen kielen taito. Metsässä tapahtuvan toiminnan ohjaaminen ilman yhteistä kieltä koetaan strukturoidumpaa sisä- ja pihaympäristöä haastavammaksi. Olen nähnyt sen ilon ja vapautumisen sekä oivalluksien tulvan, joita metsäympäristössä toimiminen ja luonnossa oppiminen ovat S2 -lapsille antaneet. Menkää, Suomen luonto kuuluu kaikille ja kaikki kuuluvat luontoon.

Kuinka monta eri väristä asiaa löydät metsästä?

Ryhmän maskotin syyspesä. Lapset saivat sommitella pienryhmissä maskotille syyspesiä. Näistä otettujen kuvien avulla maalattiin pesät vielä myöhemmin.

Hyvä huomioida retkellä

lida-Maria Pekkala, varhaiskasvatuksen opettaja

Ennen retkeä:

- Ennen luontoon lähtemistä on tärkeää käydä läpi, esimerkiksi tulkin välityksellä, luontotoiminnan perusteita. Kuvien avulla voi välittää tietoa siitä, mitä retkelle tarvitaan mukaan ja millainen vaatetus on sopiva. Myös itse retken toiminnasta on hyvä kertoa vanhemmille etukäteen. Näin he voivat jutella asiasta lapsen kanssa omalla kielellään.
- Lapsiryhmän kanssa on hyvä käydä esimerkiksi kuvien avulla läpi kasveja, hyönteisiä ja eläimiä ja pohtia, miten toimitaan niitä kohdattaessa. Oman alueen tärkeimpien hyönteisten, kasvien ja eläinten kuvia voi pitää avainrunkulassa mukana. Toisessa avainrunkulassa voi pitää kuvia muun muassa ampaisten pistosta, kynn puremasta ja punkin puremasta keskustelun tueksi. Tieto eri tilanteissa toimimisesta vähentää pelkotiloja luontoon liittyen.
- Perheille voi tarjota mahdollisuutta tulla vierailemaan jollekin retkelle lähiluontoon. Tämä lisää toiminnan läpinäkyvyyttä ja luo perheille turvallisuuden tunnetta.

Retkellä:

- Kuvitetut toimintakortit mukana.
- Heittäytyminen tutkimaan lasten kanssa, valmius muuttaa suunnitelmia.
- Yhteiset projektit luovat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja ryhmäyttävät lapsia.
- Tabletti tai puhelin mukaan dokumentointia varten, kuvasluvat huomioon ottaen.

Retken jälkeen:

- Lasten kanssa retken arvioiminen kuvien avulla.
- Hakutilanteessa kuvien näyttö vanhemmille, ja niiden avulla lapsen kanssa yhdessä retkestä kertominen.
- Kuvat esille päiväkodin seinälle kuvasluvat huomioon ottaen.

Metsän kosketuksessa oppii sanoja elämyksellisesti

Milla Tuormaa, luontokoulun opettaja

Parivuotias poika itkee lohduttomasti päiväkodin pihalla. Hän ei osaa kuin pari sanaa suomea ja ikävöi äitiään. Menen pojan luokse, lennätän lehtiä hänen edessään ja laulan pienen laulun, vaikka hän ei sen sanoja ymmärtäisikään. Pojan silmissä kyyneleet loistavat kuin tähdet.

Haen ämpäriin ja alan kerätä siihen värikkäitä lehtiä. Poika haluaa ämpäriin ja alkaa kerätä siihen lehtiä. Teemme lopulta yhdessä lehdistä tähtikuvion hiekalle, ja näytän luopilla lehden pinnalle tiivistyneitä räntäkiteitä. Lapsi rauhoittuu, ja itku muuttuu ujoksi hymyksi.

Pienelle lapselle on tärkeintä ryhmän jäseneksi kasvaminen ja aikuisen turvallinen läsnäolo. Jokainen lapsi aistii ilon sekä vastaa aikuisen ilmeisiin ja eleisiin, vaikka yhteistä kieltä ei olisikaan. Lasten leikitkin ovat samanlaisia kulttuurista riippumatta. Hippaa, piilosta ja tavaroiden vaihtoa, kauppa ja monia muita leikkejä leikitään kaikkialla maailmassa.

Tarinaleikki auttaa löytämään lauseet

Kaksi lasta levittää narun poluksi heinäviidakkoon. Heinistä kasvaa mielikuvituksen turvin korkea viidakko ja kallion halkeamasta pelottava rotko. Lapset valitsevat kankaalta leikkiin mukaan ötökkäkortteja. He kuvailevat, missä ötökät asuvat lankapolun varrella, mitä ne pelkäävät kallion kolossa ja missä ovat turvassa saalistajilta. Aikuinen kirjoittaa tarinan muistiin. Pienet ihastuksen kiljahdukset täyttävät havupuukallion. Kieltä voi vahvistaa tarinaleikeillä. Oleellista on kiinnostuminen, innostuminen ja tutkimisen ilo.

Metsässä kajahtaa laulu

Katri Borm, KM, veo

Sarah Goncalves, KM, veo

”Me lähdetään metsään” kuuluu eteisestä niin monesta suusta, ettei aamupäivän ohjelmasta voi erehtyä. Joku lapsista kajauttaa ilmoille ensimmäiset sävelet ”Suomalainen metsä” -laulusta jo heti päiväkodin portilla, eikä aikaakaan, kun koko porukka yhtyy mukaan tuttuun lauluun.

Pienet jalat suuntaavat kohti retkikohdetta, jonne on juuri sen verran matkaa, että laulun kaikki säkeistöt karhusta jänikseen ehditään laulaa pariinkin kertaan. Saapa tällä kertaa oman säkeistönsä myös Suomen oloissa hieman eksoottisempi seepra. Sekös herättää keskustelua lasten parissa.

Laulu inspiroi leikkiin

Perillä retkikohteessa tarkastetaan edellisellä kerralla rakennetun majan kunto. ”Saadaanko me taas ne kuvat?”, kysyy eräs lapsi. Mukana olevissa laminoiduissa kuvissa esiintyvät kaikki ”Suomalainen metsä” -laulun eläimet. On aika päättää, mikä eläin majassa asuu. Kyseessä on lasten itse keksimä leikki. Tällä kertaa päädytään siihen, että osa eläimistä voisi asustella yhdessä. Mutta mitkä? Lopulta majaan pääsevät eläimet, jotka syövät samanlaista ravintoa. Metsästä etsitäänkin vielä sopivaa ruokaa eläimille. Kaikki ryhmän lapset osallistuvat leikkiin kuin omalla tavallaan.

Yhteisöön metsälaulun siivin

Musiikki on monessa kulttuurissa tuttu tapa sanoittaa maailmaa. Monista lauluista, kuten ”Tuiki-tuiki tähtönen”, voi löytyä myös lapsen kotikielinen versio. Kun metsässä saa laulaa omalla kielellä, ei uusi paikka välttämättä enää tunnukaan niin vieraalta. Lauluista voi myös antaa suomenkieliset sanat perheille. Näin niiden sanoja voidaan harjoitella rauhassa kotona.

Kuvat toiminnan tukena

Eläinten ruokkimisen jälkeen on aika kaivaa repuista omat eväät ja tietenkin kuvitella niiden olevan jotain sellaista, joka maistuisi myös oraville, jäniksille ja ketuille. Kun eväät on syöty, on vuorossa teemaan sopiva toimintaleikki. Osa ryhmän aikuisista on evästauon aikana piilottanut eläinten kuvia lähialueelle. Kaikki kokoontuvat ensin saman kannon tuntumaan laulamaan yhdessä: ”Suomalainen metsä eläinten on koti kullan kallis, korvaamaton.” Tässä kohdassa onkin aikuisen vuoro päättää, mistä eläimestä lauletaan. ”Meil’ on hirvi”, laulaa ryhmän opettaja, ja kaikki lapset juoksevat etsimään hirven kuvaa. Sen löydyttyä aikuinen laulaa: ”Meil’ on karhu..” ja näin jatketaan niin kauan, kunnes kaikki kuvat ovat löytyneet.

Monikanavaisuus tunnetaitojen opettelussa

Juoksemisesta hengästyneenä yksi lapsista kellahtaa nojaamaan kaatunutta puuta vasten tokaisten ”nyt kyllä alkoi väsyttää!”. Hetki on otollinen pienelle rauhoittumiselle metsän syleilyssä. Yksi aikuisista kaivaa repusta ison viltin, jonka päälle kaikki asettuvat piirin muotoon. Reppuun on hypännyt mukaan myös lelunalle, joka nyt kiinnittää lasten huomion laulunalle. Miltä tuntuu nallesta -laulua on laulettu aiemmin päiväkodilla, ja samalla opeteltu tunnistamaan ja nimeämään erilaisia tunteita. Laulun videossa hyödynnetään tukiviittomia tunnetilojen konkretisoinnissa, ja nyt ryhmän opettaja kertoo ne uudelleen. ”Iloinen, iloinen, iloinen on nalle.” Pienet sormet lähtevät heti toistamaan tukiviittomia. Laulamisen välissä jutustellaan nallen kanssa siitä, mikä on saanut sen tänään kenties iloiseksi, surulliseksi tai väsyneeksi. Lapsillakin on mahdollisuus kertoa omista tunteistaan nallelle.

Ihmettelyä laulun avulla

Päiväkodille palatessa yksi tarkkasilmäinen huomaa jotain mielenkiintoista. ”Hei, tossa menee leppäkerttu!” Ötökkä saa heti ympärilleen ihmetteleviä silmäpareja. ”Onkos joku kuullut laulua, jossa lauletaan: Hei katsokaa, mikä on tuo hyönteinen?”, kysyy aikuinen lapsilta. Seuraava metsäretki saattaa hyvinkin rakentua Hyönteiset-laulun ympärille.

Eriyttämisen mahdollisuuksia

Ulla Myllyniemi, luokanopettaja, eo
Ann-Kristin Fransman, varhaiskasvatuksen opettaja

Ryhmissä, joissa on eri-ikäisiä ja eri taitotasoisia lapsia, on eriyttämisen mahdollisuus erilaisissa tehtävissä tärkeää.

Ensimmäinen valinta on, jakaako lapset suoraan niin sanottuihin tasoryhmiin vaiko eriyttää tehtävää niin, että se sopii koko ryhmälle. Tehtävän sisäisen eriyttämisen mahdollisuus on erityisen tärkeää, sillä silloin lapsi voi itse valita, minkä tasoisesti hän haluaa tehtävän juuri sillä hetkellä tehdä. Tällöin tehtävän omistajuus siirtyy lapselle, ja motivaatio tehtävän tekemiseen kasvaa.

Kympin kauppa – ei kun myös viitosen!

Kauppa rakennetaan metsään niin, että valmiiksi hinnoitellut ostokset tuodaan laatikoissa ulos ja sijoitetaan eri puolille toimintapaikkaa. Keskelle kauppa-aluetta tuodaan kassa, jossa kassakoneina toimivat munakennot ja kävyt. Kauppaleikki käynnistyy niin, että lapset saavat valita, haluavatko mukaan ostosreissulleen kympin vaiko vitosen setelin. Ostosten määrää ei rajoiteta eikä myöskään sitä, pitääkö ostoksista tulla tasaraha vai tuleeko siitä kenties takaisin vaihtorahaa. Kun lapsi saapuu ostoksiansa ja rahansa kanssa kassalle, pohditaan yhdessä, paljonko ostokset maksavat yhteensä, riittääkö hänen rahansa ostoksiin, tuleeko hänelle vaihtorahaa ja kuinka paljon. Laskutoimituksiin saa käyttää kassakonetta (munakennoa ja kiviä) tai laskea päässä. Lisää rahaa saa, kun käy kaivoksilta etsimässä jalokiven, jota vastaan saa uuden rahan.

Mutta mitä eriyttämistä tähän tehtävään on piilotettu? Tietenkin rahan määrä taitotason ja valinnan mukaan, ostosten määrä, vaihtorahan laskeminen, konkretian määrä kassakoneen avulla, mutta myös liikkeen määrä, sanallistaminen, yhteistyön mahdollisuus ja aikuisen tuen taso.

Eriyttämisen tasot ja tavat:

- Ryhmän sisäinen eriyttäminen
- Pienryhmien välinen eriyttäminen
- Tehtävän sisäinen eriyttäminen
- Tehtävien välinen eriyttäminen
- Ajan, vaikeustason, liikkeen määrän, tuen, konkretian tason, lapsen osallisuuden määrän eriyttäminen

Variksen syntymäpäivillä

Variksen syntymäpäivillä variksen lahjat ovat pienissä paketeissa, joista löytyy monen tasoisia tehtäviä. Paketeista löytyy pieniä paperilappuja, joissa on sekä suuraakkosilla että pienaakkosilla tavuja, joista syntyy sanoja ja näistä virkkeitä. Lapuista etsitään ensin niin kirjaimia kuin äänneitä, luetaan tavuja ja lopulta keksitään, mikä sana niistä muodostuu. Sanoja tavutetaan ja muodostetaan lopuksi virkkeitä. Kun tehtävät ovat eritasoisia, pystyy jokainen osallistumaan lahjalaatikon johonkin tehtävään. Kuvan ja sanan vastavuus antaa vielä yhden tason tehtävään lisää esimerkiksi S2-lapselle.

Tässä tehtävässä eriyttäminen on selvemmin lapsillekin nähtävissä, mutta erilaiset tehtävään ja ratkaisuihin liittyvät tukitoimet tasoittavat ikä- ja taitoryhmien eroja. Lisäksi syntymäpäiviin voi liittää paljon muutakin yhteistä toimintaa, kuten lauluja, pelejä ja syntymäpäivän viettoa, jolloin eriyttävä tehtävä ei korostu kokonaisuudessa, ja jokaiselle on itselle sopivaa tehtävää.

Metsämatikkaa ja mittaamista

Anniina Hakkarainen, luokanopettaja

Lähes kaikkia esiopetuksessa harjoiteltavia aihealueita voi tutkia ulkona. Mittaaminen on yksi keskeisistä matematiikan taidoista, joista lapsi tarvitsee runsaasti omakohtaisia kokemuksia esi- ja alkuopetuksessa. Näin hän selviytyy sujuvasti myöhemmin esimerkiksi mittayksikkömuunnoksista ja ymmärtää, mitä on tekemässä. Unkarilainen Varga-Neményi -menetelmä sopii erinomaisesti varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa (sekä alakoulussa) ulkona opetettavaksi. Mittaaminen tarjoaa ulkona toteutettuna enemmän mahdollisuuksia kuin sisällä.

Unkarilaisessa Varga-Neményi -menetelmässä mittaamisella on keskeinen rooli ja mittaaminen nähdään osana monipuolista lukukäsitetä. Varga-Neményi -menetelmässä oppiminen etenee niin kutsuttua abstraktion tietä. Uusien asioiden opettelu aloitetaan kehollisista kokemuksista, joissa lapsi itse toimii havainnointivälineenä, esimerkiksi lapsi mittaa puiden etäisyyttä toisistaan omilla askelillaan. Keholliset kokemukset ovat uuden oppimisen lähtökohta pienillä lapsilla. Kun asiasta on saatu kokemuksia omalla keholla, siirrytään abstraktion tiellä eteenpäin ja tutkitaan samaa asiaa jonkin toimintavälineen avulla. Jos lapsi on edelleen mittaamassa samojen kahden puun etäisyyttä kuin aiemmassa esimerkissä, voisi mittaaminen nyt tapahtua esimerkiksi asettamalla kuusen käpyjä jonoon puiden väliin ja mittaamalla välimatka niiden avulla. Abstraktion tien päätepiste on symbolitaso, jolloin mittaustilanne dokumentoidaan esimerkiksi kirjaamalla mittaustulos vihkoon ja jossakin toisessa tilanteessa asiasta voitaisiin piirtää kuva tai tutkia jonkun toisen piirtämää kuvaa.

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen matematiikassa keskeisintä on toimia kehollisten kokemusten ja toimintavälineiden parissa tarjoten lapsille runsaasti kokemuksia opittavista asioista. Kun lapsella on opittavasta asiasta monipuolisesti kokemuksia, alkaa lapsi vähitellen löytää yhteyksiä ja samankaltaisuuksia tilanteista. Tällöin lapsi pystyy myös hyödyntämään aiemmin koettua ja opittua erilaisessa oppimisympäristössä. Symbolitasolle siirtymistä ei kannata kiirehtiä, sinne ehditään hyvin vielä alkuopetuksessa.

Mittaaminen on vertailua

Mittaaminen aloitetaan vertailemalla asioita ja esineitä toisiinsa. Mittaamiskokemusten kartuttaminen voidaan aloittaa vertailemalla lasten pituuksia toisiinsa. Tämä on lapsille tuttua puuhaa.

Asetetaan kaksi lasta seisomaan selät vastakkain ja vertaillaan, kumpi on pidempi ja kumpi on lyhyempi. Tärkeää on alusta alkaen oppia molemmin päin: jos toinen on pidempi, on toinen lyhyempi. Jos toinen on korkeampi, on toinen matalampi. Vertailutehtävät antavat erinomaisen mahdollisuuden lasten sanavaraston kehittämiseen.

Kun kahta lasta on vertailtu keskenään, voidaan tehdä koko ryhmän kesken pituusjärjestys. Pituusjärjestyksen lisäksi jonoja voi tehdä esimerkiksi hiusten pituuden tai jalan koon perusteella.

Pituuden lisäksi on tärkeää tutustua jo varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa myös muihin suureisiin.

Massan mittaaminen vertailemalla tulee tutuksi keinulaudalla: lapsi ei saa omalla painollaan nostettua keinulaudan toisessa päässä istuvaa aikuista ilmaan. Kuinka monta lasta tarvitaan nostamaan aikuinen ilmaan?

Pinta-alaa voidaan tutkia rajaamalla maahan narulla erimuotoisia ja -kokoisia alueita. Tutkitaan, kuinka monta lasta mahtuu seisomaan rajatulle alueelle.

Tilavuuden käsitettä voidaan metsätien evästauolla tutkia kokeilemalla, kuinka monta kulausta tarvitaan, että koko mehumuki on juotu tyhjäksi. Hyvän keskustelun saa lasten kanssa aikaiseksi, kun vertaillaan ryhmän mittaustuloksia. Oliko Petterin mukissa vähemmän mehua kuin Mintun, jos Petteri joi mehun yhdellä kulauksella ja Minttu tarvitsi viisi kulausta saadakseen mukan tyhjäksi?

Konkreettisen tekemisen ja mittaamisen lisäksi tarvitaan aktiivinen aikuinen, joka herättelee keskustelua lasten mittamishavainnoista. Aikuisen tehtävä on auttaa lasta sanoittamaan havaintojaan sekä ohjata kysymysten avulla lapsia kiinnittämään huomiota merkityksellisiin asioihin, kuten esimerkiksi siihen, saiko Minttu mehua enemmän kuin Petteri. Aikuisen tehtävänä ei ole niinkään kertoa ja selittää, vaan ihmetellä ja kysellä ”miksi? miten?” Monipuolisten kokemusten myötä lapsi alkaa ymmärtää, että Petteri otti isompia kulauksia mehua kuin Minttu. Tähän tarvitaan kuitenkin aikaa ja kokemuksia. Vielä alkuopetuksessa tapaa lapsia, jotka eivät ole täysin ymmärtäneet mittaluvun ja mittayksikön suhdetta. Olen itse ollut useamman kerran tilanteessa, jossa on mitattu kahden puun etäisyyttä lapsen askelilla ja aikuisen askelilla. Lapset ovat olleet vahvasti sitä mieltä, että etäisyyden mitannut lapsi kulki pidemmän matkan, koska hän otti enemmän askeleita kuin isoja harppauksia tehnyt aikuinen. Välillä on tarvittu jopa viralliset valvojat pitämään puita paikallaan, etteivät ne siirty lähemmäs toisiaan aikuisen mitatessa niiden välistä etäisyyttä.

Mittaluvun ja mittayksikön välistä suhdetta voi lasten kanssa harjoitella seuraavan harjoituksen avulla.

Lapset asettuvat seisomaan piiriin. Piirin keskellä on yksi lapsi, jolla on noppa. Keskellä oleva lapsi heittää noppaa. Nopan silmäluku kertoo, kuinka monella yhtä pitkällä askeleella lapsen on kuljettava nimetyn kaverin luokse.

Tässä harjoituksessa lapset huomaavat, kuinka heidän tulee suhteuttaa omien askeltensa pituus suhteessa matkaan. Jos noppa osoittaa yhtä, täytyy ottaa suuri harppaus, jos taas noppaluvuksi tulee kuusi, pitää sipsuttaa pienillä askelilla.

Metsä on mittaajan aarreaitta

Valtaosa lapsista kerää metsässä aarteita, jotka ovat lapsille merkityksellisiä ja sen vuoksi oppiminen kannattaa yhdistää näihin lapselle tärkeisiin esineisiin.

Metsässä lapsille voidaan antaa tehtäväksi kerätä esimerkiksi kolme keppiä, kiveä tai erilaista puun lehteä. Näitä aarteita järjestetään seuraavaksi suuruusjärjestykseen pituuden, massan tai pinta-alan mukaan.

Keppien pituuksia on helppo vertailla asettamalla ne vierakkain maahan. Pinta-alaa voidaan vertailla asettamalla esineet päällekkäin. Massan mittaamiseen tarvitaan tasapainovaaka, joka syntyy helposti henkarista ja sen päihin asetetuista pusseista. Jälleen on keskeistä sanallistaa lasten kanssa heidän tekemiään havaintoja ja vertailla esineitä molempiin suuntiin.

Lämpiminä alkusyksyn tai loppukevään päivinä vesileikit innostavat lapsia. Silloin kannattaa ottaa ulos mukaan erikoisia ja erimuotoisia astioita ja tutkia tilavuuden käsitettä veden avulla.

Pareittain työskentelevät lapset saavat kaksi astiaa, joista he voivat aluksi pohtia, kumpi astiosta on heidän mielestään suurempi. Kun arvaus on tehty, täytetään toinen astia vedellä ja kaadetaan vesi toiseen astiaan. Onko astia pienempi vai suurempi, jos vesi valuu laitojen yli?

Kun mittaamista halutaan jatkaa mittavälineen avulla, tarvitaan tasakokoisia mittavälineitä. Kuusenkävyt soveltuvat hyvin niin pituuden mittayksiköiksi kuin punnuksiksi henkari-vaakaan. Pinta-aloja voi mitata vaikkapa koivun lehdillä. Mikäli mitattava pinta-ala on suurempi, voi mittayksikkönä käyttää esimerkiksi merkkikartioita, joilla mitattava ala täytetään. Mittavälinettä käytettäessä sen käyttöä on lapsille opetettava siinä missä minkä tahansa työkalun käyttöä ja ohjattava lasta tilavuutta mitattaessa esimerkiksi täyttämään astia pirtin pintaan. Mittaustarkkuus paraneekin kokemuksen ja hienomotoriikan kehittymisen myötä.

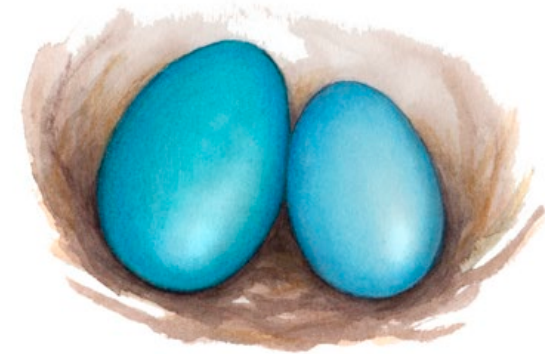

Mittayksikkö on hyvä valita siten, että mittaustulokset osuvat lukualueelle, jossa lasten kanssa pääasiassa toimitaan eli varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa lukualueella 0–10. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa mitataan epästandardeilla mittayksiköillä. Standardeihin mittayksiköihin tutustutaan alkuopetuksessa.

Metsässä mittauspisteelle voidaan kerätä yhdessä sopivat mitattavat esineet ja jokaiselle lapselle voidaan antaa oma mittayksikkönsä. Pituutta tutkittaessa esimerkiksi yksi lapsista mittaa männynneulasilla, toinen kuusenkävyillä, yksi valmiiksi tasapituiseksi pätkityillä kepeillä. Kun esineet on mitattu, voidaan keskustella mittaustuloksista ja niiden eroista. Miksi joku lapsi sai aina pienemmän mittaustuloksen kuin toiset?

Mittaamisen ohessa lapsi saa monipuolisesti kokemuksia lukumäärästä ja laskemisesta, mikä vahvistaa kehittyvää lukukäsitettä. Erilaisilla mittayksiköillä mittaamista harjoitellut lapset ymmärtää yleensä hyvin mittaluvun ja mittayksikön suhteen. Tämä auttaa lasta myöhemmin ylemmillä luokka-asteilla, kun matematiikan tunneilla muunnetaan senttimetrejä millimetreiksi tai litroja desilitroiksi. Näiden asioiden ymmärtäminen vaatii monipuolisia mittaamiskokemuksia niin varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa epästandardeilla mittayksiköillä kuin alkuopetuksessa standardisoiduilla mittayksiköillä.

Lähdetään me metsään, metsään, metsään,
lähdetään me metsään mittaamaan!

Seikkailutaide – näkökulmia ulkotaidekasvatukseen

Verna Kuntsi, kuvataideopettaja (TaM)

Satu Sipilä, kuvataideopettaja (TaM)

Seikkailutaidepedagogiikan ovat kehittäneet kaksi retkeilevää kuvataideopettajaa (TaM), Verna Kuntsi ja Satu Sipilä. Seikkailutaidetta opettaa ja kouluttaa heidän perustamansa Seikkailutaidekoulu, joka on ollut toiminnassa vuodesta 2017. Seikkailutaidekoulu toimii paljolti varhaiskasvatuksen kentällä.

Seikkailutaide tarjoaa uuden näkökulman ulkona tapahtuvaan kuvataideopetukseen. Seikkailutaidepedagogiikan ytimessä ovat tutkimusretket lähiympäristöön ja ympäristön tutkiminen taiteen keinoin. Seikkailutaide on kehollista, kokemuksellista ja hauskaa. Pedagogiikkaan kuuluu yhdessä tekeminen ja leikkisyys.

Seikkailutaidetta toteutetaan ulkona, mutta ei pelkästään metsässä ja muissa luontoympäristöissä. Seikkailutaidetta voi opettaa missä tahansa ympäristössä, jossa lapsetkin ovat – urbaanit ympäristöt, lähiöt, leikkipuistot ja metsät ovat seikkailutaiteen näkökulmasta kaikki yhtä mielenkiintoisia seikkailukohteita. Seikkailutaide on tapa katsoa maailmaa ja omaa lähiympäristöä usein silmin taiteen avulla.

Seikkailutaiteessa taide on lähiympäristön tutkimista, kekeellisiä prosesseja ja tutkimusretkillä tehtyjen havaintojen dokumentointia. Taiteen keinoin voidaan tehdä esimerkiksi jotain vaikeasti havaittavaa näkyväksi.

Mitä tämä tarkoittaa käytännössä? Seikkailutaide tehtävässä voidaan tallentaa metsäretkellä tehty ”näkömätön” havainto taideteokseksi esimerkiksi time lapse -kuvauksen avulla. Kännykkäkamera asetetaan kuvaamaan puolen minuutin välein kuva retkipaikasta vaikka tunnin ajan. Kun kuvat liitetään yhteen nopeutetuksi videoksi, videoteos näyttää miten lehdet heiluvat, pilvet liikkuvat taivaan poikki tai syksyn lehdet putoilevat maahan. Näin tehdään taiteen keinoin luontohavaintoja! Kaupunkiretkellä taas voidaan taidetehtävän avulla tutkia auringon liikettä keväisenä iltapäivänä katuliitujen avulla. Ensiksi etsitään asfaltille lankeava varjo vaikkapa lyhtypylvästä ja piirretään sen ääriviivat maahan. Oikeissa olosuhteissa huomataan, että jo viidentoista minuutin päästä varjo on liikkunut eri paikkaan. Piirretään ääriviivat uudelleen maahan, odotetaan ja piirretään taas. Katuliitutaide teokseen talletuu varjon liike, joka voi olla jopa metrejä. Valmis taideteos esittää maapallon liikettä suhteessa aurinkoon! Kumpikin näistä esimerkkitehtävistä kuvaa taiteen tekemistä kokeellisena prosessina – tehtävän lopputulosta kun ei voi mitenkään ennalta arvata.

Seikkailutaiteessa seikkailu on uusien tilanteiden kokeamista ryhmän kanssa lähinnä erilaisissa ulkotiloissa. Seikkailuun kuuluu tapa tarkastella ympäristöä ”seikkailijan silmin”, siis uteliaasti ja elämyksellisesti tutkien. Seikkailu on leikkilinen tapahtuma, jossa löytöretkeillään turvallisesti yleensä lapsen omassa lähiympäristössä. Pedagogiikassa hyödynnetään lähiympäristöä, mutta ei arvoteta niin sanottua luontoympäristöä paremmaksi kuin asfaltoitua pihaa tai jättömaata. Seikkailua voi kokea missä ympäristössä vaan. Seikkailu ei siis seikkailutaiteessa tarkoita välttämättä sitä, että mennään uuteen paikkaan ja tuodaan ryhmä paikan vaihdoksen kautta uuden tilanteen äärelle. Seikkailutaide tarjoaa välineitä tarkastella tuttuja ympäristöjä usein silmin – taiteen avulla. Siksi seikkailussa tärkeintä on asenne; tutkiva ja utelias tapa katsoa.

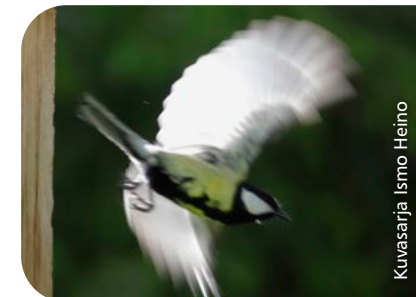
Anu Männistö

Taiteellisessa työskentelyssä ympäristöä tutkitaan arkista paikkakokemusta syvemmin. Pientenkin lasten kanssa voidaan esimerkiksi piirtää seikkailukarttoja, jotka kuvaavat ympäristöä erilaisista näkökulmista, kuten leikkipaikat, aarteet, katutaide tai hiirten metsäpolut.

Seikkailutaidetta kehitettiin aluksi hyvin urbaaneilla alueilla kuten Helsingin Ruoholahdessa. Käsitös seikkailusta muotoutui tällaiseksi saavutettavuuden vuoksi: mitä jos kaupungissa asuva lapsi ei saa mahdollisuutta matkustaa esimerkiksi kansallispuistoon? Millaista seikkailua lähimetsät, puistot ja kaupunkiluonto voivat tarjota lapselle? Seikkailutaide syventää lasten kokemusta omasta lähiympäristöstään: tämä on kiva kiipeilypuu, tässä maalattiin yhdessä, tässä huomasimme lehtien varjot... Kaikilla lapsilla on oikeus kokea olevansa oman lähiympäristönsä aktiivisia toimijoita.

Seikkailutaide ja varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuslain mukaisista varhaiskasvatuksen tavoitteista seikkailutaide toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa. Seikkailutaidepedagogiikka sopii varhaiskasvatussuunnitelman oppimiskäsitykseen, jossa oppiminen perustuu lapsen uteliaisuuteen ja vuorovaikutukseen ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimista tapahtuu kaikkialla – ennen kaikkea seikkailuretkillä – ja siinä yhdistyvät aistihavainnot, tiedot, taidot, tunteet, kehollisuus ja sosiaalisuus.

Kuvasarja Ismo Heino

Varhaiskasvatussuunnitelman ilmaisun alueista seikkailutaideopetus liittyy erityisesti alueisiin Tutkin ja toimin ympäristössäni sekä Ilmaisun monet muodot. Laaja-alaisen osaamisen alueista seikkailutaideopetus liittyy erityisesti seuraaviin alueisiin: Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, Ajattelu ja oppiminen sekä Monilukutaito ja tieto- ja viestintä teknologinen osaaminen. Seikkailutaideopetuksessa toteutuu monipuolisesti varhaiskasvatussuunnitelman mukainen oppimisympäristöjen kehittäminen. Oppimisympäristöjen hyödyntäminen oppimisessa on kaiken seikkailutaideopetuksen ytimessä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Miten opetetaan taidetta ulkona?

Kun opetetaan taidetta ulkona, on ajateltava uudelleen monet kuvataideopetuksen tyypilliset työtavat. Seikkailutaideopetus eroavat myös mallin mukaan askartelusta, sillä niitä ei koskaan tehdä valmiin mallin pohjalta. Tehtävien lopputulosta ei voida ennustaa, sillä ne syntyvät lasten omissa luovissa prosesseissa.

Seikkailutaiteessa taideopetuksen tärkeinä työtapoina ovat yhdessä ja ryhmässä tekeminen yksilötyöskentelyn sijaan. Tekeminen lähtee usein liikkeelle leikistä, ja on kokemuksellista, elämyksellistä ja kehollista. Ulkona kannattaa usein tehdä enemmän isoa kuin pientä ja enemmän yksi iso yhteinen teos kuin monta pientä.

Seikkailutaideopetuksessa huomio on yleensä ennen kaikkea taiteen tekemisen prosessissa, oppimisessa, välillä pitkässä ja polveilevassakin matkassa valmiin teoksen luo. Lopputulos, taideteos, on vähemmän tärkeä kuin sen syntyprosessi. Tällainen taidekasvatusta on inspiroinut nimenomaan nykytaiteen toimintatavoista – ja sopii ulko-opetukseen mainiosti! Kun panostus on luovassa prosessissa valmiin teoksen sijaan, ei haittaa, jos yllättävä sadekuuro kasteleekin valmiit taulut metsätien loppuun tai valmis teos pitääkin purkaa tai jättää metsään. Teokset voi dokumentoida valokuvoin ja tallentaa esimerkiksi seikkailutaideretkivihkoon.

Taiteen opettaminen ulkona käsitetään monesti luonnonmateriaalien keräämisestä ja järjestelystä, mikä liittyy maataiteen perinteeseen. Luonnosta löytyykin monesti mainiointa materiaaleja, mutta taiteen opettaminen ulkona voi olla paljon muutakin! Ulko-opetuksessa täytyy kuitenkin kiinnittää erityistä huomiota taidevälineiden ja materiaalien valintaan. Luonnonmateriaalit ovat varma valinta, mutta niitä kannattaa myös työstää eteenpäin: esimerkiksi rannalta löytyvistä ruo'oista voi vuolla ruokokyniä, joilla voi piirtää musteella.

Seikkailutaideopetuksessa kehitellään myös materiaalitonta tai luontoon häviäviä tapoja tehdä taideteoksia retkillä lasten kanssa. Esimerkiksi lumi tai jää ovat tyypillisiä katoavia materiaaleja joita työstetään eteenpäin. Myös pelkällä vedellä maalaaminen kallioiden, katuun tai kiviin voi olla hauska tapa tehdä taidetta. Vedellä täytetyillä suihkepulloilla voi myös suihkuttaa sabluunojen läpi "graffiteja" ja käydä lasten kanssa filosofisia keskusteluita katoavista taideteoksista.

Myös esimerkiksi majanrakennus taidetehtävänä kiteyttää hyvin seikkailutaiteen ajatuksia. Materiaalit voi viedä pois luonnosta tai jättää sinne, majaa rakennetaan ryhmässä yhteisessä luovassa prosessissa, ja siihen kuuluvat kiinteästi lasten omat leikit. Silti hyvin ohjatun majanrakennustehtävän äärellä voidaan päästä hyviin keskusteluihin asumisesta ja hyvästä elämästä, retkeilystä, estetiikasta ja taiteen sekä arkkitehtuurin merkityksistä.

Ympäristökasvatuksen teemoja käsitellään monipuolisesti seikkailutaideopetuksessa. Yksi näkökulmista on seikkailutaiteessa käytettävät materiaalit. Ennen on ajateltu että taideteokset tulisi tehdä niin, että ne säilyvät vuosikymmeniä tai -satoja, mutta nykytaiteen toimintatavat ja ilmastokriisi ovat haastaneet tämän ajatuksen. Seikkailutaiteessa on monestakin näkökulmasta hyvä idea kokeilla panostaa materiaalitomuuteen tai vaikkapa taideteoksen kompostoitavuuteen!

Seikkailutaiteen taustalla vaikuttavat ajatukset lasten lähiympäristön käyttöön ottamisesta, ympäristökasvatuksesta ja ilmastokriisistä sekä nykytaiteen pedagogisista sovelluksista. Vakavista lähtökohdista huolimatta itse toiminta on usein leikkilistä hupsuttelua. Työte on kokeileva – ja lopputulos yllättävä. Mitä, jos ennen maalaamista tiputtaisikin vesiväripaperin lätäkköön ja vasta sitten maalaisi? Mitä, jos sillä, että osaa piirtää, ei olekaan loppujen lopuksi niin kovin väliä, vaan sillä, kuinka heittäytyy kokeilemaan viittä eri tapaa pidellä kynää ja piirtää kiemuroita? Kokeellisella otteella taidekasvatetut lapset uskaltavat tarttua uuteen taidemateriaaliin pelkämättä epäonnistumisista.

Niin kuin muussakin pedagogisessa työssä seikkailutaiteen opettajina ollaan usein tuntemattoman edessä. Etukäteen ei voi aina tietää, mitä tuleva taidetehtävän tekoprosessi tuo tullessaan, miten räntäsade vaikuttaa hiilipiirroksiin tai mitä lapset tulevat näkemään retkillä lähiympäristössä. Seikkailutaiteen tekeminen vaatii heittäytymistä ja turvallista vuorovaikutusta sekä lapsilta että aikuisilta, ja juuri siinä piilee mahdollisuus seikkailuun, elämyksiin ja uuden oppimiseen.

Satu Mälkä

Anu Männistö

Espoon kaupunki / Taru Turpeinen

7. Pedagoginen dokumentointi ja osallisuus

Pedagoginen dokumentointi luontotoiminnan perustana

Mari Parikka-Nihti, lasten luontotoiminnan asiantuntija, Suomen Latu ry

Lähiluonnon rikas oppimisympäristö tarjoaa mitä parhaimmat puitteet varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen pedagogiikan kehittymiselle. Lasten kuuleminen, sensitiivinen kohtaaminen, toiminnallisuus sekä osallisuus ovat toiminnan ydintä. Tavoitteena on saada lasten ääni kuuluville ja näkyville. Lapset otetaan mukaan toiminnan sekä ympäristön suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Luonnossa lasten mielenkiinnon kohteisiin tarttuu herkästi koko ryhmä ja tätä kautta ilmiöiden tarkastelu ja niistä oppiminen on helppoa.

Lasten kysymyksissä nousevat esille havainnot ”Mitä täällä on tapahtunut?”, ”Mikä tämä on?” tai esimerkiksi ”Mistä tämä on tullut?”. Erilaisiin kysymyksiin kannattaa lähteä yhdessä hakemaan vastauksia. Pedagogiikkaa edistetään varhaiskasvatussuunnitelman mukaisen laaja-alaisen osaamisen näkökulmasta. Eri ilmiöiden tutkimista dokumentoidaan, toiminnan etenemistä arvioidaan ja reflektoidaan suhteessa ohjaaviin asiakirjoihin sekä lasten henkilökohtaisiin varhaiskasvatuksen suunnitelmiin. Pedagogisen dokumentoinnin kautta havaitaan mitä oppimisen alueita on käsitelty ja mihin toimintaan tarvitaan enemmän henkilöstön tuottamaa syötettä lapsille. Vuodenajat ja niihin liittyvät ilmiöt ohjaavat luonnossa toimintaa sekä tehtäviä.

Lähiluonto ja sen ilmiöt ovat usein yhdistävä side vanhempien tai huoltajien osallisuuden lisäämiseen. Toiminnallinen vanhempainilta tai yhteinen metsäretki syventää ymmärrystä varhaiskasvatuksen arjesta. Monesti yhteinen huoli viheralueen säilymisestä saa huoltajat esimerkiksi vaikuttamaan kaavoitukseen. Kun varhaiskasvatuksen arki koskettaa huoltajien omia ja yhdessä tehtyjä kokemuksia, kehittyy koko ryhmän toimintakulttuuri. Tällöin huoltajat tuovat mielellään toimintaan omaa asiantuntijuuttaan ja ovat aktiivisesti kehittämässä varhaiskasvatusta.

Pedagoginen dokumentointi on tärkeä henkilöstön työväline. Reflektoinnin ja aktiivisen kehittämisen kautta työtavat ja toimintakulttuuri kehittyvät, kun työn tekemisen periaatteet tulevat näkyväksi. Pedagogisen dokumentoinnin kautta henkilöstö keskustelee yhteisestä oppimiskäsityksestä, oppimisympäristöjen käytöstä ja osallisuudesta. Luontotoiminnan näkökulmasta keskeisiä kysymyksiä ovat, miten mahdollistetaan lasten aktiivinen toimijuus, miten edistetään luontosuhteen kehittymistä, miten nähdään laaja-alainen osaaminen ja millainen on tasa-arvoinen oppimisympäristö kaikille.

Luontotoiminnassa tulee tunnistaa ulkona toimimisen pedagoginen merkitys. Vaikka motoriset taidot ja liikkuminen ovat isossa roolissa siirryttäessä päiväkodin pihasta luonto-alueelle, tulee luontotoiminnan tukea lasta kokonaisuvaltaisesti. Kaikille lapsille tulee tarjota tasavertaiset mahdollisuudet päästä luontoon. Ei ole mitään sellaista, mitä esimerkiksi pienten kanssa pitäisi jättää luonnossa tekemättä. Toiminnassa on tietenkin huomioitava kognitiiviset taidot eli ikätaso.

Miksi pedagogista dokumentointia tulisi tehdä lähiluonnossa?

Luonnossa lasten havainnot, mielikuvitus, luovuus ja osallisuus pääsevät kukoistamaan. Pedagoginen dokumentointi tekee näitä hetkiä näkyväksi mahdollistaen kasvattajille lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen havainnoinnin, tuen tarpeen ja oman toiminnan edistämisen. Varhaiskasvatuksen henkilöstö tekee havainnot ja dokumentoi havaintojaan leikeissä ja keskusteluissa lasten kanssa. Oppimisen kannalta tärkeintä ei ole lasten toiminta, vaan toiminnan ympärille syntyvä vuorovaikutus ja sen avulla luodut merkitykset. Pedagogisella dokumentoinnilla päästään tutkimaan niin merkitysten kuin lasten luovuuden ja mielikuvituksen prosessien ymmärtämistä.

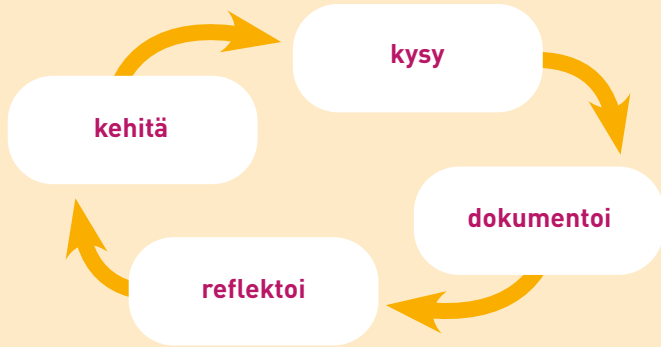
Lähiluonnossa korostuu kiireettömyys, ilo ja kokemukseellisuus. Pedagogisen dokumentoinnin kautta kiireettömyys ja lapsen kohtaaminen ja sensitiivisyys yhdistyvät. Vastavuoriossa ja osallistavassa toimintakulttuurissa on merkityksellistä, miten lapsi ajattelee ja mihin lapsen tuottama tieto perustuu. Yhdessä tutkien oppivan yhteisön toimintakulttuuri kehittyy. Pedagoginen dokumentointi toimii punaisena lankana kietoen opettamisen ja oppimisen prosessit yhteen.

Pedagogisen dokumentoinnin kehä

Kehää voi toteuttaa niin lasten, vanhempien, kuin kollegojenkin kanssa.

Ideita ja malleja pedagogiseen dokumentointiin lähiluonnossa

Digitaalisuus

- Oppimisympäristöihin vaikuttaminen: Anna lasten kuvata tai videoida omat lempipaikkansa. Keskustelkaa kuvista ja videoista – mitä näissä paikoissa on kiva leikkiä, kenen kanssa, miten yhdessä kehittäisitte kyseistä leikkipaikkaa?
- Tarinallistaminen: Ota käyttöön erilaisia sovelluksia, esimerkiksi ChatterKid, jolla lapset voivat muun muassa tehdä lajeja ja luontokohteita "eläväksi" – anna lasten tuottaa tietoa, tarinaa, pohdintaa aiheesta applikaatioiden avulla.
- Yhteistyö huoltajien kanssa: Ota huoltajat mukaan sähköiseen dokumentointiin. Pohtikaa vuorovaikutteisesti kuvien ja videoiden kautta, miten lasten kasvu, kehitys ja oppiminen näkyvät toiminnassa.

Tutkiva ja ilmiöpohjainen oppiminen, elämykset ja kokemukset:

- Demokratia: Haasta lapset tuottamaan kysymyksiä yhteisestä ilmiöstä. Äänestäkää kysymyksistä, tehkää tästä yhteinen projekti. Löytyikö yhteinen ihmettelyn aihe? Sitoutukaa demokraattisesti yhteisen tutkimuksen äärelle tämän perusteella.
- Elämykset: Yhteiset elämykset ja kokemukset ovat luontotoiminnan ydintä. Haasta lapset, huoltajat ja kollegat mukaan suunnittelemaan sekä toteuttamaan toimintaa. Vinkki: erilaiset verkostot voivat tarjota lasten toiveiden mukaista toimintaa, esimerkiksi lasten kalastus- tai pilkkipäivät.
- Osallisuus: Kysy, mihin lapset haluavat vaikuttaa. Kehittäkää tätä yhdessä eri toimijoiden kanssa. Esimerkiksi pitäkää linnuille pönttöpäivä tai ideoikaa ja kutsukaa muita mukaan roskataloksiin. Anna lasten viedä ideoita eteenpäin ja dokumentoida toimintaa – kehittäkää toimintaa yhdessä – reflektoida yhdessä. Onnistumisia ja haasteita?

Muut oppimisen alueet ja ideat:

- Rakentaminen: Rakentakaa majoja. Tehkää yhteistä suunnitelmaa – kehittäkää suunnitelmaa, tehkää majan sopimukset – dokumentoida rakentamista ja toiminnan edistymistä. Reflektoida yhdessä lasten kanssa.
- Taide/ilmaisu: Tarinoikaa, saduttakaa, kuvittakaa, äänittäkää, tehkää laulu jne. yhteisistä kokemuksista tai elämyksistä lähiluonnossa. Mitä näistä nousee keskusteluun huoltajien kanssa? Mitä ne kertovat esimerkiksi lasten vuorovaikutussuhteista tai lähikehityksen vyöhykkeestä?
- Havainnointi: Havainnoi lasten leikkiä ja dokumentoi sitä esimerkiksi videoin, kirjallisesti, kuvin tai sosiogrammien avulla.
- Kehittäkää oma pedagogisen dokumentoinnin pohja.

Tabletit mukaan pihalle

Anna Saarimaa, lastenohjaaja, ympäristökasvattaja

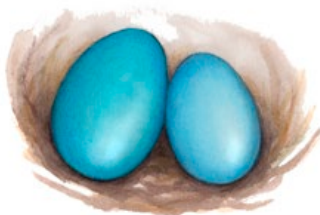
Digi ja ulkona oppiminen voivat äkkiseltään kuulostaa vähän hämmentävältä yhdistelmältä, mutta digilaitteita voi hyvin käyttää tukena ulkona oppimisessa ja ulkona opettamisessa. Ne eivät ole vain pelikoneita, vaan hyviä opetusvälineitä ja monille lapsille jo kotona luonnollinen osa arkea.

Tableteilla lapset voivat kuvata itseään kiinnostavia asioita ja tutkia niitä yhdessä muiden kanssa. Tutkimista voi olla kiva jatkaa vielä päiväkodillakin ja muistella asioita, joita nähtiin. Kuva rajaa pienen osan maisemasta. Rajaaminen voi kiinnittää huomion asioihin, joita ei muuten huomaisi.

Luonnosta ei tarvitse poimia mukaan kaikkea hienoa ja mielenkiintoista, sillä kukat ja eläimet viihtyvät parhaiten omilla kasvupaikoillaan. Hyönteisiä ei tarvitse joka kerta yrittää saada purkkiin tutkittavaksi. Sen sijaan ne voi tallentaa muistoiksi valokuviiin tai videoihin, kuten kuvaamalla muurahaispesän hyörintää tai leppäkertun mönkimistä. Välillä onkin hyvä ohjata lasten luontaista keräilyvaistoa siihen, että keräilään aarteita valokuviiin luontoa häiritsemättä.

Lapset voivat tehdä ympäristötauluja, lumiveistoksia tai muuta taidetta, josta voidaan ottaa valokuva muistoksi. Kuvia voi lähettää suoraan vanhemmille digitaalisen kasvunkanjon tai muun yhdessä sovitun tiedon jakamisen väylän kautta. Aina ei siis tarvitse olla kotiin vietäväksi konkreettista käsitöitä tai piirustusta.

QR-koodiradoilla lapset pääsevät liikkumaan luonnossa ja suorittamaan rastiratoja tablettia hyödyntäen. Lapset voivat tehdä myös itse oman luontodokumentin tai vaikka videon, jolla esittelevät päiväkodin lähiympäristöä. Ehkä he voivat luoda projektina mainosvideoita, joilla kertovat heille mielisistä paikoista. Vain mielikuvitus on rajana.

Satu Malkia

Eiina Salmela

Osallisuus osana toiminnan suunnittelua

Anna Yltävä, varhaiskasvatuksen opettaja

Luonnossa lapsi saa olla lapsi. Riemu saa näkyä ja kuulua – aikuisen ei tarvitse olla pyytämässä olemaan hiljempaa, kun riemulla juostaan ja hypitään. Metsässä lapsen osallisuus ja lapsilähtöinen toiminta ovat todella läsnä, jos niille antaa tilaa.

Luonnossa vuorovaikutus ja läsnäolo lasten kanssa on luonnollisempaa. Ei ole raja-aitoja ympärillä, vaan aikuisen turvallinen läsnäolo ja ohjaus. Luonnossa yhteisöllisyys korostuu ja ryhmässä tekeminen on luonteva osa toimintaa. Yhdessä menään kohti uusia seikkailuja. Luonto on joka päivä erilainen ja kiinnostava. Vuodenaikojen vaihtelu tuo meille Suomessa oman upean lisänsä. Mitä upeita mahdollisuuksia luonto meillemme suokaan!

Pohdimme yhdessä lasten kanssa, miten saisimme kerättyä rahaa päästäksemme pidemmälle retkelle. Apu löytyi yllättäen lähiluonnosta! Päätimme kerätä nokkosia, kuivata ne päiväkodin kuivauskaapissa ja valmistaa niistä nokkosvohveleita. Lähetimme kutsut kaikille vanhemmille ja pistimme pihalle pystyyn vohvelikahvilan. Nokkosvohvelit kävivät kaupaksi ja lasten retkikassaan kertyi rahaa niin, että pääsimme pyöräilemään lasten äänestämään retkikohteeseen lähitalille.

Projektin alussa kävelimme ensin pitkän matkan, jotta löysimme puhtaita nokkosia kerättäväksi. Opimme samalla paljon uutta nokkosista. Myöhemmin nokkosia vertailtiin tuoreena ja kuivattuna, pohdittiin niiden tilavuutta ja painoa, hinnoiteltiin myyntiä varten ja lopulta myytiin. Matemaattisten taitojen lisäksi lasten kanssa suunniteltiin kahvilaa ja siitä tiedottamista, tehtiin mainoksia, jaettiin vuoroja kahvilaan ja opeteltiin asiakaspalvelua sekä yhteistyötä.

Pedagogisten tavoitteiden arviointi

Tarja Pantsar, varhaiskasvatuksen opettaja

Varhaiskasvatuksessa jokaisella metsäretkellä on oltava pedagogiset tavoitteensa, joiden toteutumista arvioidaan retken jälkeen. Metsäretkeä suunniteltaessa tulee ottaa huomioon oman lapsiryhmän ikä- ja kehitystaso sekä lasten tarpeet ja mielenkiinnon kohteet.

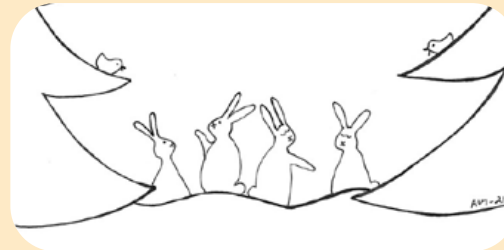
Päiväkodin metsäretken tavoitteena voi olla esimerkiksi lasten luontosuhteen vahvistuminen ja motoristen taitojen harjoittaminen metsässä touhuamisen, liikkumisen ja leikin kautta. On tärkeää ottaa lapset mukaan toiminnan suunnitteluun, mutta mukana voi olla myös valmiita tehtäviä ja toimintaideoita. Vaikka metsäretkelle asetetaan tavoitteet ja toimintaa suunnitellaan, on tärkeää varata runsaasti aikaa myös lasten omaehtoiselle leikille.

Metsäretkellä voidaan tukea lasten osallisuutta esimerkiksi tarttumalla lasten aloitteisiin, osoittamalla aitoa kiinnostusta lasten havaintoja ja oivalluksia kohtaan, mutta myös antamalla mahdollisuus pysähtyä ja rauhassa kokea metsän antamat elämykset. Osallisuutta tuetaan myös ottamalla lapset mukaan metsäretken arviointiin. Osa lapsista saattaa osata hyvinkin pukea ajatuksensa sanoiksi, mutta usein lapset tarvitsevat arviointiin toiminnallista lähestymistapaa tai kuvallista tukea. Metsäretken arviointi on siksikin tärkeää, että se mahdollistaa uusien onnistuneiden metsäretkien toteutumisen seikkailuineen.

Pupu-arviointikortit

Retken onnistumista voidaan arvioida Pupu-arviointikorttien avulla sekä lisäksi sanallisesti fiiliksiä kertoen. Arviointia voidaan tehdä metsässä ennen pois lähtöä tai retken jälkeen esimerkiksi päiväkodilla. Arviointia voidaan tehdä yksitellen, pienryhmässä tai isossa porukassa. Arviointikorteista voi valita eniten omaa fiilistä kuvaavan, tai kortit voidaan esimerkiksi laittaa piiriin keskelle kaikkien nähtäville ja jokainen voi näyttää omat fiilikset. Esimerkiksi pupun korvat ylhäällä – kädet ylhäällä.

Ohjeistus ja tulostettavat Pupu-arviointikortit Luontopöllö blogista luontopollo.fi.

Korttien merkitykset:

Pupun korvat ylhäällä – Hyvä fiilis, onnistunut retki!

Pupun korvat eri suuntiin – En tiedä /osittain onnistunut retki.

Pupun korvat alhaalla – Huono fiilis, epäonnistunut retki.

8. Luonto toiminta- ympäristönä

Anni Vuohensilta / @Metsämutsi

Vastuullisen luontotoiminnan kymmenen kultaista periaatetta

Maarit Pihkala, ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen kouluttaja, Suomen ympäristöopisto SYKLI

1. Säännölliset luontotoimintakohteet on hyvä valita niin, että ne kestävät ajoittaista kulumista vuodenajasta riippumatta.
2. Kartoittakaa lähiluontokohteet, joihin voi kulkea jalan.
3. Suunnitelkaa lasten kanssa yhteisiä luontotoiminnan periaatteita. Näin kaikki pääsevät vaikuttamaan yhteisiin mieleenpainuviin luontohetkiin.
4. Tutustukaa yhdessä jokamiehen oikeuksiin.
5. Säännöllisen luontotoiminnan turvallisuussuunnitelma tulee olla ajan tasalla. Sen tulee sisältää niin fyysisen kuin psyykkisen turvallisuuden näkökulmat.
6. Luontotoiminnassa tulee huomioida muut luonnossa liikkujat, eikä esimerkiksi eläinten pesintää saa häiritä.
7. Toiminnassa suositaan eväsrasioita ja omia juomapulloja. Huoltajille voidaan esittää toive kasvispohjaisista eväistä.
8. Hankintoja tehtäessä on hyvä miettiä, ovatko ne välttämättömiä. Jos ovat, voiko niitä lainata tai hankkia vastuullisesti tuotettuna. Pitkäikäisyyden takaamiseksi laadukkaita varusteita on hyvä huoltaa ja korjata aika ajoin.
9. Omalla toiminnallamme annamme esimerkkiä lapsille esimerkiksi roskattomasta retkeilystä.
10. Säännöllistä luontotoimintaa on mukava rakentaa alueelliseen tietämykseen perustuen. Hyödyntäkää paikallisia kumppanuuksia ja suosikaa aineettomia elämyksiä ulkotoiminnassanne, esimerkiksi paljain jaloin hipsuttelua lähisuolla.

Jokamiehen oikeudet mahdollistavat luontotoiminnan

Anne Rautiainen, yhteiskuntasuhteiden asiantuntija, Suomen Latu

Jokamiehen oikeudet ovat meidän kaikkien oikeuksia. Oikeutta saa käyttää kuinka paljon vaan, eikä se kulu tai loppu, kun toimii oikein. Ei ole väliä, menetkö metsään itseksesi vai perheen tai lapsiryhmäsi kanssa. Oikeudet ovat ihan samanlaisia seurueesta riippumatta. Sinun ei tarvitse edes tietää, kuka metsän omistaa.

Luontoa tai maanomistajan omaisuutta ei saa kuitenkaan vahingoittaa. Mitä se sitten tarkoittaa? Puilla on omistajalleen rahallinen arvo. Ne ovat myös pitkäikäisiä, ja pienikin taimi on tuleva puu. Laki kieltää taittamasta oksia puista ilman lupaa. Usein vahvaan, vanhaan puuhun voi kiivetä sitä vahingoittamatta, eli kiipeily on ihan sallittua puuhaa.

Viljelyksillä ja puutarhoissa tai toisten pihoiden ei tietenkään saa kulkea. Se aiheuttaa helposti haittaa. Jos retki suuntautuu luonnonsuojelualueelle, jokainen vastaa itse siitä, että tietää paikan säännöt.

Jos tarvitset luontotoiminnassa askartelumateriaaleja tai haluat muuten viedä metsää kotiin, jokamiehen oikeudet antavat luvan kerätä maahan pudonneita käpyjä, terhoja, pähkinöitä, kuivia pikkuoksia, keppejä, kaarnan palasia ja kääpiä (paitsi pakurikäppää). Lisäksi saat poimia ruohovartisia rauhoittamattomia kasveja ja kukkia, marjoja (myös pihlajanmarjoja), sieniä, pikkukiviä ja muita vastaavia aarteita.

Anni Vuohensilta / @Metsämutsi

Eläimiä tai niiden poikasia ei tietenkään saa häiritä. Pensaalla kyyhöttävä poikanen on harvoin hylätty – usein se odottaa emoaan ja päivän ruoka-annosta piilossa. Eläimiä kannattaa siis tarkkailla hissukseen ja matkan päästä.

Kaikkien käyttöön tarkoitettulla tulipaikalla saat pitää nuotiota vapaasti, mutta kaikkialla muualla tulen tekoon tarvitaan maanomistajan lupa. Metsäpalovaroituksen aikana avotulen teko on kaikilta kielletty. Mutta kun tarvitaan kuumaa vettä tai tehdään ruokaa, retkikeittämiä saa vapaasti käyttää. Jokainen vastaa itse siitä, että keittämiä käytetään oikein eikä niiden käytöstä aiheudu maastopalon vaaraa.

Mitä, jos puun rungolta irtoaa jäkälää, kun sinne kiipeää? Tai sammal menee vähän kasaan kivelle kavutessa? Rahkasammal painuu repun alla ja laho runko risahtaa jalan alla poikki... Vähäiset retken jäljet tai painumat sammalikossa eivät haittaa, ne kuuluvat jokamiehenoikeuteen. Se ei ole vähäistä suurempaa eli kiellettyä haittaa. Roskaaminen on tietysti kiellettyä ihan joka paikassa, samoin maanomistajan omaisuuden vahingoittaminen.

**JOKAMIEHENOIKEUDET
EIVÄT SALLI
LUONNON
ROSKAAMISTA.**

**METSÄRETKILLÄ VILI JA VEERA TARKKAILEVAT
USEIN ELÄINTEN JÄLKIÄ, MUTTA VÄLILLÄ HE
HUOMAAVAT RETKILLÄÄN MYÖS IHMISTEN
JÄTTÄMIÄ JÄLKIÄ. MITÄHÄN NE VOISIVAT OLLA?**

**NYT LEIKITÄÄN
SALAPOLIISIA.
TARKKAILE
YMPÄRISTÖÄSI!
HUOMAA TKO
ELÄINTEN
JÄTTÄMIÄ JÄLKIÄ?
ENTÄPÄ IHMISTEN?**

Entä jos aluetta käytetään paljon?

On selvää, että jos luontotoiminta kohdistuu usein samalle metsäalueelle, pohjakasvillisuus kuluu, vaikka toimisikin oikein ja jokamiehenoikeuksien mukaisesti. Se, että metsään muodostuu polku, ei haittaa. Polku voi olla hyväkin asia, koska silloin kulutus kohdistuu tiettyyn paikkaan ja muu luonto saa olla olojaan.

Jos jokin luontopaikka on teille toiminnallisesti erityisen tärkeä, siitä kannattaa aina sopia maanomistajan kanssa. Silloin ollaan puolin ja toisin tietoisia siitä, kuka maan omistaa ja ketkä siellä toimivat. Myös kunnan omistaman maan käytöstä kannattaa sopia. Se, että kunnantalolla tiedetään alueen olevan muussa toiminnassa tärkeä, saattaa säästää metsän hakulta tai vaikka rakentamiselta.

Tallaamisen aiheuttama kuluminen vaikuttaa tietenkin metsän luonteeseen ja on siksi monimutkainen juttu. Metsä ei pysy kovassa kulutuksessa koskemattoman näköisenä, ja sen kenttäkerroksen kasvillisuus köyhtyy. Puiden kasvuun kulutus sen sijaan harvoin vaikuttaa. Jos luontotoiminnan paikka voidaan välillä vaihtaa, kuluminen ei kohdistu vain yhdelle alueelle. Luonto ehtii paremmin elpyä. Toki se, että yksi paikka kuluu enemmän, varjelee muiden paikkojen kulumista.

Yhtä oikeaa tapaa toimia luonnon kulumisen kanssa ei ole. Luontotoiminnan järjestäjät tietävät itse, mikä sopii heidän ympäristöönsä, maanomistusoloihin, toiminnalleen ja lapsilleen parhaiten. Kysymys on myös luonnon olosuhteista: kasvillisuudesta, maastosta, etäisyyksistä, saavutettavuudesta ja monesta muusta seikasta. Eikä aina ole varaa valita. Luonto antaa keskusteluun argumenttinsa, joita voi punnita paikallisesti parhaalla mahdollisella tavalla.

**Ilo kasvaa ulkona –
Jokamiehenoikeudet
luontopolkukortit**

Jokamiehenoikeudet lyhyesti

Jokamiehenoikeudella toimiminen ei saa aiheuttaa haittaa maanomistajalle, maankäytölle, luonnolle tai muille jokamiehenoikeudella toimiville.

Huomaathan, että luonnonsuojelualueilla saattavat olla käytössä rajoitetut jokamiehenoikeudet. Tarkista siis suojelualueelle mennessäsi, mitkä ovat kyseisen alueen säännöt ja mikä kaikki on sallittua.

Jokamiehenoikeudella käytössä olevilla alueilla eli metsissä, luontoaueilla, joutomailla, vesistöissä ja rannoilla saat:

- Liikkua jalan, hiihtäen tai pyöräillen
- Leirytyä tilapäisesti siellä, missä liikkuminenkin on sallittua
- Poimia luonnonmarjoja ja rauhoittamattomia sieniä ja kukkia
- Onkia ja pilkkiä
- Kulkea vesistöissä ja jäällä

Luonnossa ollessa ja liikkeessa on kiellettyä muun muassa:

- Roskata
- Häiritä lintujen pesintää ja muita eläimiä
- Kulkea toisten pihapiireissä, pelloilla tai viljelyksillä
- Kalastaa ja metsästää ilman asianomaisia lupia
- Vahingoittaa puita tai rauhoitettuja kasveja

Ilman maanomistajan lupaa on kiellettyä muun muassa:

- Ajaa mopolla, kelkalla tai muulla moottoriajoneuvolla maastossa
- Ottaa tai katkoa puiden oksia
- Sytyttää avotulta
- Ottaa varpuja, sammalta, jäkälää tai maa-ainesta

Tarpista kotaan – suojaa luontoon

Ulla Myllyniemi, luokanopettaja, eo

Teksti on julkaistu alun perin Loikkaa ulkoluokkaan -oppaassa. Muokattu varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen sopivaksi.

Siirrettävät suojat, pressu tai tarpin

Tarpeen vaatiessa voi suojaaksi virittää pressun tai laavukankaan eli tarpin tai vaikka useampia niin, että jokaiselle toimintapaikalle riittää omansa. Se antaa lisää mahdollisuuksia oppimisympäristön käyttöön märemmilläkin keleillä. Mukaan otettavien pressujen ja tarppeiden hyvä puoli suojana on, että toiminta voidaan siirtää aina sopivaan ympäristöön. Jos mahdollista, kannattaa käydä etukäteen katsomassa aluetta ja suunnitella, mihin kiinnittää sadesuojat ja mitä niiden alla aikoo tehdä. Pressun voi helposti heittää myös maahan istuin- tai tutkimus- alustaksi tai kiinnittää puihin tuulensuojaksi.

Laavu

Pysyvässä luontotoiminnassa on mukava olla kiinteä suojarakenne, kuten laavu tai kota. Laavu on monikäyttöinen tukikohta, helpompi ja halvempi rakentaa, mutta toisaalta avoin ilkvallalle. Makuulavitsa sopii niin toimintaan kuin lepoonkin. Lavitsan sijaan laavun reunoille voi rakentaa penkit. Sateella ja tuulella laavun katoksen alle saadaan tarvittaessa sekä toimintapiste, tarvikkeet että koko ryhmä sateelta suojaan. Jos laavun eteen rakennetaan tulisija, myös sen ympärille kannattaa rakentaa penkit. Rakennettu alue laajenee ja käyttökelpoisuus lisääntyy. Tällaiselle laavulle mahtuu helposti enemmänkin porukkaa.

Kota

Kota antaa laavua paremman suojan niin sateelta kuin kylmältä ja on lukittavissa. Kodan sisällä on tulisija, joka antaa sekä lämpöä, valoa että mahdollisuuden levätä ja valmistaa ruokaa tai juomaa kodalla. Tulisijan ympärillä kannattaa olla laskutasot ja tulisijassa siirrettävä grillausritilä, jonka päällä saa paistettua ja keitettyä helposti isompia määriä. Kodan seinämille rakennetaan kiinteät penkit ja yläosaa kiertämään hyllyt, joilla voi säilyttää tavaroita. Kodan sisälle voi jättää ulko-toimintatarvikkeita vakinaiseksi varustukseksi, jolloin niitä ei tarvitse kuljettaa mukana joka kerta. Kodan edustalle kannattaa rakentaa penkit tai pöytäryhmä, johon mahtuu koko ryhmä kerralla istumaan. Penkkejä voi käyttää paitsi istuimina myös pöytinä ja askartelualustana.

Varustelu

Kiinnityskoukkuja tai ripustuspaikkoja kannattaa laittaa sekä laavun tai kodan sisälle että ulkoseinille. Näihin voi ripustaa reput sekä muita käyttötarvikkeita. Säännöllisessä luontotoiminnassa on syytä olla myös kuivakäymälä ja polttopuuvarasto. Hyvin varustetulle kodalle voi toiminnan siirtää kokopäivästäkin. Tästä ovat hyvänä esimerkkinä jo nyt Suomessa toimivat ulkoesiopetusryhmät tai luontopäiväkodit. Hyvin huonolla kelillä on mukava olla kodan lämmössä ainakin väliaikaisesti, mutta kodan koko rajoittaa käyttäjien määrää. Jos kodalla ollaan pitkiä aikoja, pitää miettiä hygieniasioita, kuten käsi-epesua, vessassa käyntiä ja ruokailua. Maitokärryt ovat käte-

Villiyrtit tutuiksi lapsille

Jenni Sirainen, varhaiskasvatuksen opettaja

Lasten kanssa voi helposti tutustua villiyrtteihin. Villiyrttejä on käytetty ravintona kautta aikojen, mutta viime vuosina niiden suosio on lisääntynyt. Eikä syyttä, sillä luonto on täynnä ravinteikkaita ja terveellisiä ruoka-aineita, joita saa jokamiehenoi-keuksilla kerätä.

Lasten kanssa villiyrtteihin voidaan tutustua leikin kautta, eikä niitä aina tarvitse kerätä syöntitarkoituksessa. Kerättyjä villiyrttejä voi käyttää myös askartelu- tai luontotaidemateriaalina. Tärkeintä on oppia tunnistamaan ja nimeämään kasveja sekä herättää mielenkiintoa villiyrtteihin. Syötäviä villiyrttejä tulee kerätä vain puhtailla paikoilta. On tärkeää muistaa kertoa lapsille, että Suomessa kasvaa myös meille ihmisille myrkyllisiä kasveja, joita ei missään tapauksessa saa syödä. Lapset keräävät villiyrttejä vain sellaisen aikuisen kanssa, joka osaa tunnistaa ne syötäväksi.

vä väline kuljettaa vesikanistereita, ruokia, ruokailuvälineitä tai muita painavia esineitä. Nuotiotuli lämmittää kylminä päivinä ja luo tunnelmaa. Samalla opitaan retkeilytaitoja ikätasoisesti, kuten puiden hakua, turvallisuusasioita tai retkiruoan valmistamista. Tulilla istuessa voi käydä monenlaisia opettavia keskusteluja – tai vain fiilistelä.

Luontotoiminta ei ole kuitenkaan kiinni varustelusta. Jokaisen ulkona toimivan kannattaa tarkastella omaa oppimisympäristöään ja miettiä, mikä juuri sinne parhaiten sopii ja on mahdollista. Ulos voi lähteä, vaikka ei olisi minkäänlaista suoja-aa varattuna. Sateen sattuessa suoja-aa voi löytää tarvittaessa vaikka puun alta. Luontotoiminta on kuitenkin pohjimmiltaan tapa toteuttaa varhaiskasvatusta tai esiopetusta, ja näitä tapoja on tuhansia. Ei kun ulos toimimaan!

Voikukka

Keltaisesta kukasta ja vihreästä varresta ja lehdistä koostuva kesän kukka on jokaisen helppo tunnistaa. Voikukka kasvaa nurmikoilla, niityillä ja ojanpientareilla. Keltainen mykerökukinto näyttää yhdeltä kukaalta, mutta oikeasti se koostuukin jopa sadasta pienestä kukasta! Voikukan varressa on maitiaisnesettä, joka tarttuu tahmeasti vaatteisiin ja käsiin, mutta se ei ole vaarallista.

Kimalaiset ja mehiläiset pitävät voikukista, sillä niistä saa hyvin mettä ja siitepölyä, joista mehiläiset saavat valmistettua hunajaa. Muistetaan siis jättää kukkia myös mehiläisten käyttöön.

Voikukka on siitä erikoinen kukka, että se voi lisääntyä myös ilman pölyttäjää. Se on monivuotinen kasvi ja kasvaa samalla paikalla taas vuoden päästä. Voikukan kukassa valmistuneet siemenet voivat lentää tuulen mukana pitkiäkin matkoja, sillä niillä on pienet liitovarjot. Liitovarjolla varustettuja siemeniä on hauskaa puhallella matkaan!

Voikukan lehdet ovat terveellistä salaattia, ja parhaimman makuisia ovat erityisesti pienet sileäreunaiset voikukan lehdet. Ennen kukkimista kerättyjä voikukan nappuja voi paistaa pannulla voissa ruoan lisukkeeksi. Keltaisista kukista voi valmistaa myös esimerkiksi voikukkahilloa. Voikukat toimivat luontoäidin kellona: menevät kiinni ja nukkumaan illalla ja aukeavat taas nupustaan aamulla. Voikukka on englanniksi dandelion. Sanaa voidaan harjoitella lausumaan lasten kanssa.

Voikukka – luontoäidin kello -leikki

Mitä opitaan: matemaattiset taidot, liikunta, sääntöleikin ohjeiden ymmärtäminen ja niiden noudattaminen, kuuntelu ja tarkkaavaisuus, ympäristökasvatus

Leikin alussa lapset ovat pienissä porukoissa tiiviisti. Yksi tiivis porukka kuvastaa voikukkaa, joka koostuu monesta pienestä kukasta. Aikuinen näyttää mallia: kun tulee yö, mennään kyykkyy omassa tiiviissä porukassa. Kun tulee päivä, nousetaan ylös varpailleen ja kurotellaan kohti taivasta. Yö ja päivä vaihtuvat tasaiseen tahtiin leikissä. Muutaman yön ja päivän jälkeen aikuinen sanoo: on aika lentää. Tällöin kaikki lähtevät lentämään omiin suuntiinsa ja etsivät uuden pienen porukan, joka muodostaa uuden voikukan.

Maitohorsma

Maitohorsman nimi tulee siitä uskomuksesta, että se lisää sitä syövien lehmien maidontuotantoa. Maitohorsman tunnistaa parhaiten latvan täyttävistä kauniista pinkeistä kukista. Maitohorsma kasvaa valoisisa kangasmetsissä, tienvarsilla, mäkisissä paikoissa sekä peltoaukeilla. Maitohorsma on monivuotinen kasvi. Keväiset nuoret versot ovat herkullisia, ja niitä voi valmistaa paistinpannalla ja syödä parsan tapaan. Horsman lehtiä voi käyttää salaateissa ja ruuissa tai teeaineksena. Horsman kukista voi valmistaa ihanan punaista mehua. Horsman kukat ovat myös tärkeitä mehiläisille, jotka saavat kukista hyvää mettä hunajan valmistusta varten. Maitohorsma on englanniksi fireweed.

Myrkyllinen, mutta kaunis violettina tai vaaleanpunaisena kukkiva lupiini, on tulokaslaji, joka vie maitohorsmalta kasvupaikkoja ja on näin ollen sen kilpailija.

Nokkonen

Nokkonen kasvaa muun muassa piholla, puutarhoissa, talojen seinustoilla, tienvarsilla ja pelloilla. Nokkonen on monivuotinen kasvi. Varo poltinkarvoja, mutta älä pelkää. Nokkosta kerätessä ja käsiteltäessä täytyy käyttää hanskoja. Nokkonen suojautuu kasvinsojiltä poltinkarvojen avulla. Kun nokkosen valmistaa ruuaksi, sen poltinkarvat eivät enää polta.

Nuoret, keväällä kasvavat pienet nokkoset ovat herkullisia letuissa tai keitoissa. Nokkosen ylimpiä lehtiä voi kerätä syötäväksi myös myöhemmin kesällä. Kesän lopulla ja syksyllä nokkosesta voi kerätä pieniä nokkosen siemeniä, joissa on paljon tärkeitä ravintoaineita. Nokkosesta voi valmistaa myös kankaita ja vaatteita. Nokkosta voi liottaa vedessä, jolloin vedestä tulee hyvä kasteluvesi kasvimaalle tai sillä voi huuhdella vaikka hiukset. Nokkonen on englanniksi stinging nettle.

Ismo Heino

Maitohorsmat vastaan lupiinit -leikki

Mitä opitaan: liikunta, matemaattiset taidot, ympäristökasvatus, sääntöleikin ohjeiden ymmärtäminen ja niiden noudattaminen

Leikin alussa valitaan yksi osallistuja maitohorsmaksiksi ja toinen lupiiniksi. Leikkipaikaksi sopii tilava pihatai nurmikkoalue. Maitohorsma ja lupiini lähtevät juoksemaan ja ottamaan karkuun juoksevia lapsia kiinni. Kun joku saadaan kiinni, tarttuu kiinnijäänyt kiinniottajan käteen ja he lähtevät yhdessä juoksemaan ja ottamaan toisia kiinni (vertaa ketjuhippa). Jos ketju katkeaa kesken juoksun, otetaan käsistä uudelleen kiinni ennen kuin voidaan jatkaa kiinniottamista. Ketjut kasvavat kasvamistaan. Kun kaikki ovat jääneet kiinni, lasketaan, ovatko maitohorsmat vai lupiinit voittaneet. Voittaja on se, jonka ketju on pidempi.

Nokkonen polttaa poltinkarvoillaan -leikki

Mitä opitaan: aistit, jännitys, odottaminen, itsehillintä, ympäristökasvatus, liikunta, sääntöleikin ohjeiden ymmärtäminen ja niiden noudattaminen

Leikkiin valitaan yksi lapsi nokkoseksi. Hän seisoo paikallaan silmät suljettuina piirin tai metsäalueen keskellä vähintään kolmen metrin päässä muista. Nokkoselle annetaan ohje seisoa rauhassa, hengittää syvään, aistia ympäristöään ja kuunnella. Nokkosen ympäröivää aluetta kutsutaan leikissä nokkosen poltinalueeksi. Muut leikkijät kulkevat nokkosen poltinalueen ulkopuolella tai puiden takana. He ovat eläimiä, jotka himoitsevat päästä syömään ravinteikasta nokkosta. Aina välillä eläimet yrittävät hiipiä hiljaa kohti nokkosta. Jos nokkonen kuulee lähestymisyrittäksen, tulee hänen huutaa ”nokkonen polttaa poltinkarvoillaan”, jolloin kaikki lähestymässä olevat eläimet joutuvat perääntymään nokkosen poltinalueen ulkopuolelle. Jos joku pääsee koskettamaan nokkosta ennen nokkosen huutoa, tulee hänestä uusi nokkonen ja uusi kierros alkaa.

Suomen luonnossa varottavat eliöt

Aulikki Laine, biologian ja maantieteen opettaja

Teksti on julkaistu alun perin Loikkaa ulkoluokkaan -oppaassa. Muokattu varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen sopivaksi.

Suomessa on hyvin turvallista liikkua luonnossa.

Merkittävin turvallisuusriski on siirtyminen luontoon eli matkalla kohdattava muu liikenne. Kuitenkin jotkin eliöt aiheuttavat pelkoa, koska ne voivat olla ihmisen terveydelle haitallisia. Opi kohtaamaan nämä eliöt järkevästi toimien ja liiku luonnossa pelotta.

Eläinten aiheuttamat kuolemantapaukset Suomessa

Lähde: Tilastokeskuksen kuolemansyytilasto 1998–2015

Hirvet, tieliikennekolareissa (101)
Hevonen (41)
Ampiainen (23)
Koira (21)
Nauta, lehmä, sonni (12)
Peurat, porot, koirat, hevoset tieliikennekolareissa (10)
Kissa (3)
Karhu (1)
Kyy (1)
Mehiläinen (1)
Pässi (1)

Tieliikenteessä kuoli samalla ajanjaksolla 6119 henkilöä.

Puutiainen eli punkki

Punkki kuuluu hämähäkieläimiin. Se elää metsissä ja avoimilla alueilla tiheässä aluskasvillisuudessa, josta se tarttuu tilaisuuden tulleen ohi kulkeviin eläimiin. Punkit ovat ilmaston lämpenemisen seurauksena yleistyneet huomattavasti ja levittäytyneet koko eteläiseen Suomeen. Osa punkeista levittää iholle kiinnittyessään tauteja, kuten borreliosia tai puutiaisiaivokuumetta. Punkkikausi kestää kasvukauden alusta (yli + 5 astetta) pakkasten tuloon.

ENNALTAEHKÄISY:

- Punkkikaudella maastossa kannattaa pukeutua pitkähihaiseen paitaan ja pitkälahkeisiin housuihin. Työnä housunlahkeet saappaiden tai sukien sisään.
- Ohjeista vanhempia tekemään päivittäinen punkkitarkastus. Punkki puree lapsia usein ylävartaloon. Erityisesti päänahka ja korvantaustat kannattaa tutkia huolella. Punkit voivat vaelttaa iholla useamman tunnin ennen kiinnittymistä. Ihmiseen kiinnittyvät punkit voivat olla pieniä nymfejä (1–2 mm) tai isompia aikuisia.
- Poista iholle kiinnittynyt punkki mahdollisimman pian borreliatartunnan ehkäisemiseksi. Punkki poistetaan kapeakärkisillä pinseteillä tai punkkilassolla mahdollisimman alhaalta vetäen hitaasti ja tasaisesti ylöspäin. Desinfioidu puremakohta. Puutiaisiaivokuumetta vastaan voi suojautua rokotteella.

HOITO:

- Tarkkaile punkin kiinnittymiskohtaa, kohdasta voi tarvittaessa ottaa kuvan. Jos kohta punertuu noin viiden sentin laajuudelta 1–4 viikon aikana puremasta tai nousee kuumetta tai päätä särkee, mene lääkäriin.

Ampiainen, kimalainen ja mehiläinen

Kimalainen on helpoin tunnistaa näistä kolmesta keltamustaraitaisesta hyönteisestä, koska se on paksuhko ja pörrökarvainen. Mehiläinen on karvaisempi kuin ampiaisen. Ampiaisen siivet laskostuvat lepoasennossa pitkittäin. Mehiläinen kuolee pistäessään, koska sen piikki jää nahkaan kiinni. Siksi se ei pistä kuin äärimmäisessä hätässä.

ENNALTAEHKÄISY:

- Pukeudu pitkähihaiseen paitaan ja pitkälahkeisiin housuihin, älä kulje paljain jaloin.
- Kohdatessasi ampiaisen, kimalaisen tai mehiläisen, käytä rauhallisesti, älä huido.

HOITO:

- Laita pistokohtaan kylmä kääre. Anna pistokohdan levätä, älä raavi.
- Pistolle herkistyneen ihmisen kannattaa pitää mukana lääkäriltä saatavaa adrenaliinia.
- Lääkäriin tulee hakeutua, jos
  - on saanut monta ampiaisen pistoa,
  - ampiaisen on pistänyt kaulaan, suuhun, kieleen tai kasvoihin,
  - piston jälkeen esiintyy hengenahdistusta, kuumeilua tai voimakasta turvotusta tai
  - on allerginen ampiaisen pistolle.

Rantahämähäkki ja vesihämähäkki

Rantahämähäkki ja vesihämähäkki elävät rantavesissä. Niiden purema vastaa ampiaisen pistoa. Ne eivät kuitenkaan yleensä pure ihmistä, vaikka ihminen niitä käsittelee. Hoito on sama kuin ampiaisen, mehiläisen tai kimalaisen pistossa.

Kyy

Kyy on Suomen ainoa myrkyllinen käärme. Muita käärmkeitä ovat myrkytön rantakäärme ja Ahvenanmaalla tavattava kangaskäärme. Joskus vaskitsaa luullaan käärmeeksi, mutta se on lisko.

ENNALTAEHKÄISY:

- Kulje saappaat jalassa paikoilla, joilla tiedetään olevan kytä.
- Kyyt pelästyvät maan tärähtelyä ja lähtevät yleensä karkuun ihmisten tullessa.
- Jos kohtaat kyy, anna sen madella pois kulkuväylältä. Jos kyy ei liiku, voit kiertää sen kauempaa.

Hoito:

- Jos kyy puree, pureman saanut henkilöä kannattaa kantaa, jotta puremakohta pysyy mahdollisimman liikkumatta. Jalassa tai kädessä oleva puremakohta tulee nostaa ylös, ja siihen voi laittaa lastan ja siteen. Kyy pureman saanut ihminen viedään aina lääkäriin.

Myrkkysienet

Valkokärpässiä ja suippumyrkkyseitikki ovat tappavan myrkyllisiä sieniä. Ne kannattaa opetella tuntemaan, koska ne ovat Suomessa ainoita sieniä, jotka ovat aiheuttaneet vakavia myrkytysoireita. Nämäkin sienet ovat olleet vaarallisen myrkyllisiä vasta, kun niitä on käytetty ruoanlaitossa, ei maistettaessa. Suomessa kasvaa myös muita lievemmin myrkyllisiä sieniä, kuten punakärpässiä.

ENNALTAEHKÄISY:

- Opettele tunnistamaan sieniä, myös myrkkysienet.
- Syö vain tuntemiasi, syötäväksi kelpaavia sieniä oikein käsiteltynä.
- Jos olet koskenut sieniretkellä myrkkysieniin, pese kädet.

Hoito:

- Jos lapsi syö myrkkysieniä, soitetaan myrkytystietokeskukseen
- Sienimyrkytyksen saanut henkilö viedään lääkäriin.

Myrkylliset kasvit

Kasvien aiheuttamat myrkytykset ovat Suomessa erittäin harvinaisia. Suomessa on paljon hyviä ja syömäkelpoisia kasveja ja marjoja. Joidenkin kasvien marjat tai muut osat ovat kuitenkin myrkyllisiä. Tällaisia kasveja ovat kieli, kalliokieli, musta- ja punakonnanmarja, punakoiso, oravanmarja, sudenmarja, näsiä, terttuselja, korpipaatsama ja lehtokuusama. Myrkyllisten marjojen syönti aiheuttaa lähinnä vain epämiellyttäviä oireita, kuten vatsakipua ja ripulia.

ENNALTAEHKÄISY:

- Opettele tunnistamaan kasveja.
- Syö vain tuntemiasi syötäviä marjoja ja kasvien muita osia.

Hoito

- Jos lapsi syö myrkyllisiä marjoja tai kasvin muita osia, soitetaan myrkytystietokeskukseen.
- Myrkytyksen saanut henkilö viedään lääkäriin.

Vilja Elfviikin luontotalo / Vappu Ormio

Kyyn kohtaaminen

Merja Leinonen, ympäristökasvattaja

”Merja, mikä tuo on?”, kuulin kysymyksen takanani tulevalta eskarilaiselta. Olimme olleet viettämässä metsäpäivää laavulla ja kiirehdimme polkua pitkin takaisin päiväkodille. Käännyin.

”Tyttököy. Onpa se kaunis!”, pääsi suustani.

Vaaleanruskea, noin viisikymmentä senttimetriä pitkä ja koristeelliset sahalaidat selässä omaava kyy köllötti polulla. Se oli siirtynyt siihen heti minun jälkeeni tai sitten en yksinkertaisesti ollut ehtinyt huomata sitä. Kaikki kymmenen eskarilaista ja ope hiljentyivät tuijottamaan käärmettä, joka rauhallisesti alkoi luikerrella mustikanvarpujen sekaan.

”Kamera!”, muistin äkkiä. Aloin kaivaa kännykkää repusta, mutta myöhästyin. Sinne meni, vain hännänpää tuli juuri ja juuri hyvällä mielikuvituksella kuvaan.

Matka jatkui. Perillä lapset juoksivat heitä odottavien vanhempien luo kertomaan seikkailustamme.

Jälkeen päin retkeä muistellessamme lasten mielestä mielenpainuvinta oli juuri kyy näkeminen ja sen sukupuolen tunnistaminen väristä. Kysyimme lapsilta, mitä he oppivat tällä retkellä. Vastauksena oli tieto, että väri kertoo usein kyyn sukupuolen. Aivan kuten linnuillakin, eri sukupuolet ovat usein erivärisiä. Lapset sanoivat myös, ettei kyytä tarvitse pelätä, koska se ei hyökkää tahallaan kimppuun. Kyylä on kuitenkin myrkyhampaat, ja vaikka se yleensä pakenee, puolustusasemissa se voi purra. Kyy on kuuro eikä kuule, jos kuljemme hiljaa. Tämän takia hyvät jalkineet metsässä ovat tärkeitä. Jos kyy kuitenkin puree, täytyy aina mennä lääkäriin. Heti.

Tunnista omat kompastuskivesi!

Liisa Ahonen, kasvatustieteen tohtori

Piia Roos, kasvatustieteen tohtori

Lapsen luontosuhteen muodostumisen näkökulmasta olennaisen tärkeää on suunnata lempeän kriittinen katse ensin omaan luontosuhteeseen.

Asian äärelle voi pysähtyä esimerkiksi pohtimalla omaa suhdetta vuodenaikoihin ja säätiloihin, luonnonilmiöihin ja metsässä liikkumiseen sekä mehiläisiin ja kovakuoriaisiin. Millaisia tunteita kehossa liikkuu ukkosen kumistessa uljaana tai räntäsateen piiskatessa lokakuisen kaljua pihaa? Pienten mielikuvaharjoitusten kautta on helpompaa tarttua oman luontosuhteen kulmakiviin ja toisaalta tunnistaa myös mahdollisia kompastuskiviä. Joihinkin kompastuskiviin on helpompi tarttua yksinkertaisesti vain korjaamalla asennetta. Jos tunnistaa, että ulkoilu ainoastaan aurinkoisessa kevätssäällä on itselle mieluista, kannattaa tilannetta lähestyä ammatillisesti ja muistuttaa itselle, miten merkityksellistä ja moninaista pedagogiikkaa ulkona voidaan toteuttaa. Tätä kautta löytyvät pedagogiset perusteet edesauttavat omien mukavuusrajojen venyttämistä siinä määrin, että säänkestävyys kohenee silmissä. Erityisesti tulee muistaa, että aikuisen antama esimerkki on erittäin tärkeää ja jokaisen tulisi pohtia, millaisen mallin lapsille antaa.

Toisaalta osa kompastuskivistä voi olla niin suuria, ettei niiden korjaaminen tapahdu pelkällä asennemuutoksella. Esimerkiksi oma pörriäiskammo voi ihan oikeasti häitää olennaisesti luontotoiminnan toteuttamista. Ötököitä pelkävää aikuista ei lohduta laisinkaan se, miten ”hullunkuriselta” pienten hyönteisten pelkääminen jostain toisesta saattaa tuntua. Meistä jokainen on oman aikansa kasvatuksen tuote. Varhaislapsuudessa syntyneet pelkotilat voivat istua sängen tiukassa, eikä niitä todellakaan poisteta mitätöimällä kokemusta. Mikäli esimerkiksi oma ötökkäkammo tai ukkosenpelko vaikuttaa olennaisesti elämään rajoittaen luonnossa liikkumista, kannattaa pienin askelin siedättää itseään tai tarvittaessa hakea asiantuntija-apua.

Tekstin taustalla on kirja Untuvikot – alle kolmivuotiaiden pedagogiikka (Ahonen & Roos 2021).

Ilo kasvaa ulkona – luontotoiminnan käsikirja

Varautuminen vähentää riskejä

Meri Elonheimo, hankekoordinaattori

Teksti on julkaistu alun perin Loikkaa ulkoluokkaan -oppaassa. Muokattu varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen sopivaksi.

Ulkona on turvallista oppia. Tutkimusten mukaan sisätiloissa sattuu paljon enemmän vakavia tapaturmia kuin ulkona luonnonympäristössä. Säännöllinen luontotoiminta ja rutiinit lisäävät turvallisuutta. Turvallisessa luontotoiminnassa toiminnan todennäköiset riskit on ennakoitu siten, että riskitaso on hyväksyttävä.

Annin Vuohensilta / @Metsämutsi

Kokemuksista, virhearvioinneista, tapaturmista ja läheltä piti -tilanteista opitaan, ja niiden pohjalta parannetaan varautumista ja toimintaohjeita. Luontotoiminnan turvallisuudessa keskeistä on lapsiryhmän tuntemus ja mahdollisimman hyvä tutustuminen toimintapaikkaan etukäteen. Turvallisuutta luo ryhmän ohjaaminen, kyky joustaa suunnitelmissa ja selkeät toimintaohjeet poikkeustilanteissa. Myös yksikön vakuutus-käytännöt tulee ottaa selville.

Riskeihin varautuminen edellyttää mahdollisten vaarojen tunnistamista. Vaarat voivat liittyä toimintaan, ympäristöön, välineisiin tai olosuhteisiin. Yhden tekijän kohonnuttua riskitasoa voidaan kompensoida lisäämällä muiden tekijöiden turvallisuutta. Esimerkiksi vauhdikkaat juoksuleikit ovat riski hankalassa, liukkaassa maastossa tai tiheässä metsässä, ja siksi niitä varten etsitään tasaista maastoa. Luontopaikalle kuljettaessa on varauduttava liikenteen vaaroihin: muistetaan liikennesäännöt, kuljetaan jonossa ja käytetään turvaliivejä. Kaa-tuneiden puiden rungoille, kiville tai puihin kiipeilyä ei tarvitse kieltää, kunhan toiminnalle luodaan turvalliset puitteet ja säännöt. Tarkastetaan oksien kunto, sovitaan turvallinen korkeus ja kiipeillään sopivilla varusteilla kunkin kiipeilijän kokemuksen mukaan. Välineiden käyttöä opetellaan ja niiden käyttöä ohjataan.

Olosuhteisiin liittyviin riskeihin varaudutaan tarkkailemal-la säätilaa ja opettelemalla sään mukaista pukeutumista ja varustautumista. Vesipullo otetaan mukaan lämpimään vuodenaikaan, ja lämmin juotava pakataan termospulloon talvel-la. Säätila on Suomessa hyvin harvoin vaarallinen, mutta kas-tumiselta, kylmältä tuulelta ja suoralta auringonpaisteelta on syytä suojautua. Kovallakin pakkasella voi olla ulkona, kun on pukeuduttu kunnolla, liikutaan riittävästi ja muistetaan tuu-letta suojautuminen. Pakottavia syitä siirtyä sisälle ovat lähin-nä voimakkaat myrskyt, ukkossää ja oksia pudottava raskas lumikuorma.

Yllättäviä poikkeustilanteita aiheuttaa luonnon vaaro- ja useammin ihmisten käyttäytyminen. Kaupunkiympäristös-sä toimittaessa on syytä varautua myös hankaliin tai uhkaa-vasti käyttäytyviin ulkopuolisiin. Lapsiryhmä on hyvä opettaa kokoontumaan ennalta sovittuun paikkaan sovitusta merkist-ä. Ihmisten metsään jättämät roskat, kuten lasinsirpaleet ja huumenulat, voivat myös olla vaaraksi. Lasten kanssa tulee-kin puhua riskeistä ikä- ja taitotasoisesti ja sopia, miten tilan-teissa toimitaan.

Turvallisuussuunnitelma-malli

Malli on julkaistu alun perin Loikkaa ulkoluokkaan -oppaassa.
Muokattu varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen sopivaksi.

Tapahtuma: _____ varhaiskasvatus/esiopetusryhmän _____

Paikka:

Päiväkodin/koulun osoite: _____

Päiväkodin/koulun lähiympäristö _____

Kesto: _____

Osallistujat: päiväkodin/esiopetuksen _____ -ryhmän _____ lasta, _____ aikuista.
(Muista ilmoittaa mukaan lähtevien lukumäärä myös varhaiskasvatus-/esiopetusyksikköön!)

Turvallisuudesta vastaava: _____

Luontotoimintapaikan/paikkojen osoite ja koordinaatit:

Osoite: _____

Kuvaus paikasta: _____

Koordinaatit: N _____

E _____

Ennaltaehkäisevät toimenpiteet:

- Mukaan tuleville aikuisille kerrotaan turvallisuussuunnitelmasta. Myös yksikköön jäävä henkilöstö on tietoinen luontotoiminnan ajankohdasta.
- Varhaiskasvatuksen järjestämispaikka on turvallinen.
- Osallistujien erityispiirteet, allergiat ja muut rajoitteet, joilla on merkitystä päiväkodin ulkopuolella oppimisen kannalta, ovat tiedossa.
- Kaikilla osallistujilla on säänmukaiset vaatteet ja varusteet.
- Ensiaputarvikkeet ja -ohjeet ovat mukana.
- Matkapuhelin on mukana. Puhelimessa on 112-sovellus.
- Huoltajien puhelinnumerot sekä muut tarvittavat yhteystiedot ovat mukana.
- Mukana on juomavettä.
- Jos päiväkodin/koulun ulkopuolella ollaan ruokailun yli, mukana on eväät. Ne kuljetetaan elintarvikehygienian mukaisesti, tai ruokailu toteutetaan jollakin muulla sovitulla tavalla.
- Henkilökunta vastaa lapsista ja heidän turvallisuudestaan koko päivän ajan, myös matkoilla ja tauoilla.

Tärkeimmät riskit ja niihin varautuminen:

1. Liikenne siirryttäessä pois päiväkodin/koulun pihalta. Varovaisuus ja ohjeet tien ylitykseen.
2. Kaatumisesta aiheutunut tapaturma. Ensiapuvälineet ja -taidot.
3. _____

Toiminta onnettomuuden sattuessa:

1. Selvitä, mitä on tapahtunut.
  - Suhtaudu vakavasti.
  - Pysy rauhallisena.
2. Tilanteen mukainen ensiapu tai hälytys 112.
3. Estä lisäonnettomuudet. Rauhoita paikallaolijoita.
4. Potilasta ei saa jättää yksin. Muusta ryhmästä täytyy huolehtia.
5. Ilmoita tapahtuneesta huoltajille ja päiväkodin johtajalle/rehtorille.

Tärkeitä puhelinnumeroita:

- Yleinen hätänumero 112
- Terveysaseman päivystys: _____
- Lähin sairaala: _____
- Myrkytystietokeskus 24 h/vrk:
puh. 0800 147 111 (maksuton) ja
puh. 09 471 977 (maksullinen)
- Päiväkodin johtaja/rehtori: _____
- Muu tärkeä taho?

Tiedotussuunnitelma:

Välittömien toimien jälkeen otetaan yhteys tarvittaviin tahoihin:
Päiväkoti/koulu, terveyskeskus, huoltajat.
Vastuuhenkilö/päiväkodin johtaja/rehtori vastaa kaikesta tiedottamisesta.

Ennaltaehkäisy- ja ensiapuohjeet luontotoiminnassa

Teksti on julkaistu alun perin Loikkaa ulkoluokkaan -oppaassa.

Taulukko voi olla mukana ensiapupakkauksessa.

Tapaturman / riskin kuvaus	Varautuminen	Toiminta tapaturman sattuessa	Ensiapulaukun sisältö
Ampiaisen pisto	Tarkkaillaan ympäristöä. Laitetaan päälle pitkähihaiset ja -lahkeiset vaatteet. Lasten mahdolliset allergiat ovat tiedossa ja mahdolliseen allergiseen reaktioon on varauduttu.	Anna tarvittaessa antihistamiinia ja kortisonitabletteja. Laita pistokohtaan kylmää ja pidä pistokohta liikkumatta. Poista iholta piikki esim. pinseteillä. Tarvittaessa ohjaa potilas nopeasti hoitoon.	- kyypakkaus - pinsetit - kylmäpakkaus - vesipullo
Auringonpistos / lämpöhalvaus	Pää ja niska suojataan auringolta päähineellä. Kuumalla ilmalla laitetaan päälle keveitä, väljiä vaatteita. Runsas nesteen nauttiminen on välttämätöntä. Raskasta fyysistä rasitusta tulee välttää.	Oireina voi esiintyä päänsärkyä, ärtymystä, pahoinvointia, huimausta. Asetetaan potilas lepäämään varjoon ja annetaan juotavaa, viilennetään päätä ja niskaa. Sekava potilas lääkärin hoitoon.	- vesipullo - kostutettu liina
Eksyminen / ryhmästä pois lähteminen	Lapsituntemus on tärkeää. Ryhmän toiminta-alue on sovittu ja kaikkien tiedossa, samoin kokoontumispaikka ja aika. Suunnistustaitoja harjoitellaan. Kauemmas tai tuntemattomaan maastoon lähdeessä mukana on useampi aikuinen.	Järjestetään tarvittava etsintä. Järjestetään päivystys kokoontumispaikalla. Huolehditaan muusta ryhmästä.	- puhelin ja yhteystiedot - pilli
Elvytys	Vaaran paikkojen tunnistaminen esim. vesistöt ja häikämyrkytyksen riski.	Lapsen elvytysohje on mukana erillisellä paperilla.	- elvytysohje - elvytys suoja
Haavat	Pyritään valitsemaan turvallinen reitti, poistetaan maastosta vaaralliset esineet (esim. lasinsirpaleet). Noudatetaan varovaisuutta teräseen käsittelyssä ja roskia kerätessä. Harjoitellaan oikeaa veistoasentoa, liikerataa ja terän asentoa.	Tyrehdytä verenvuoto. Toimenpiteinä painaminen, kohoasento, suuren haavan ollessa kyseessä paineside. Puhdista haava. Sulje viiltohaavan reunat vastakkain haavateipillä. Peitä haava laastarilla tai haavasidoksella. Tarvittaessa ohjaa hoitoon.	- haavanpuhdistusaine - puhdistuslaput - laastarit - haavateippi - haavasidos - siderulla
Hammastapaturma	Varoitetaan lapsia liukkaista kivistä ja juurista polulla.	Aseta irronnut hammas paikoilleen hammaskuoppaan tai kosteaan kankaaseen ja hakeudu hammaslääkəriin.	- vesipullo
Hypotermia	Tarkistetaan lasten riittävä vaatetus, etenkin pipo, hanskat ja jalkineet. Tarkkaillaan ja opetetaan lapset tarkkailemaan kylmettymistä. Hakeudutaan tuulensuojaan. Lisätään liikettä tai paikalla ollessa varavaatteita, laitetaan huppu päähän.	Vie lievästi alilämpöinen suojaan kylmältä, vaihda kuivaa ja lämmintä vaatetta päälle. Anna lämmintä juomaa, jos potilas kykenee juomaan. Estä kylmettyneen lämmönhukka kietomalla lämpöpeitteeseen ja eristämällä alustasta. Avusta sekava potilas suojaan. Vakavassa hypotermiassa toimi nopeasti. Lämmitä kylmettynyttä esim. omalla ruuminlämmölläsi. Liikuta varovasti ja toimita pian sairaalahoitoon.	- lämmin juoma - lämpöpeite
Kyyn purema	Tarkkaillaan ympäristöä etenkin keväisin, erityisesti kallioilla ja kivikkoisissa paikoissa. Käytetään jaloissa kumisaappaita.	Purema-aluetta ei tule kosketella. Raaja lastoitetaan ja laitetaan puristusside, raaja pidetään kohoasennossa liikkumatta. Uhri tulee kantaa pois puremapaikalta. Käytetään kyypakkausta ohjeen mukaan. Tulehduskipulääkkeitä ei tule antaa.	- kyypakkaus - joustoside

Tapaturman / riskin kuvaus	Varautuminen	Toiminta tapaturman sattuessa	Ensiapulaukun sisältö
Murtuma	Valitaan turvallinen reitti. Varoitetaan lapsia liukkaasta tai vaikeakulkuisesta maastosta. Liikutaan rauhallisesti. Noudatetaan sääntöjä kiipeilyssä ja harjoitellaan kiipeilyä omien taitojen mukaan.	Murtunut kohta tuetaan tai lastoitetaan tarvittaessa. Hakeudutaan hoitoon. Tarkkaillaan mahdollisia sokin oireita.	- joustoside - lämpöpeite
Myrkytys	Opetellaan tunnistamaan kasveja ja sieniä. Kiellä lapsia laittamasta mitään suuhun ilman aikuisen lupaa.	Selvitä mitä kasvia, marjaa tai sientä lapsi on syönyt. Ota yhteys Myrkytystietokeskukseen (puh. (09) 471 977). Anna lääkehiiltä. Älä yritä oksettaa.	- lääkehiili
Nilkan nyrjähdys	ks. murtuma	Muista kolme koota: kylmä, koho ja kompressio. Kohotetaan raajaa, puristetaan tai painetaan vammakohtaa, jäähdytetään kylmällä vähintään 20 minuutin ajan. Hakeudutaan tarvittaessa hoitoon.	- kylmäpakkaus / lunta pussissa - joustoside - lämpöpeite
Paleltuma	ks. hypotermia Opetellaan lämmittämään sormia kaulassa tai takin alla kainalossa.	Paleltuma-alueella voi tuntua pistelyä, tunnottomuutta sekä värin muutoksia. Lämmitä paleltunutta ihoaluetta esim. omalla kädellä tai lämpimällä vedellä, suojaa kuivilla vaatteilla. Älä hiero paleltunutta ihoaluetta. Hakeuduttava hoitoon, jos paleltumaoireet eivät lämmityksen jälkeenkään poistu tunnissa tai jos iholle nousee rakkuloita.	- lisävaatteet
Palovammat	Opasta varovaisuuteen tulen kanssa.	Jäähdytä haalealla vedellä väh. 15 min. Puhdas sidetaitos. Tarvittaessa jatkohoitoon.	- kylmä vesi
Punkin purema	Laitetaan päälle pitkähihaiset ja -lahkeiset vaatteet ja tehdään punkkitarkistus.	Poistetaan punkki pinseteillä varovasti vetäen. Merkitään puremakohta ihoon ja pyydetään kotiväkeä tarkkailemaan kohtaa. Tarvittaessa hakeudutaan hoitoon.	- pinsetit - kamera (valokuva puremasta)
Päähän kohdistunut isku	ks. murtuma	Mahdollista kuhmukohtaa painetaan ja jäähdytetään kylmällä. Lievän aivotärähdyksen oireisiin voi kuulua päänsärkyä, pahoinvointia, huimausta, muistin epävarmuutta ja väsymystä. Tarkkailtava mahdollisia tajunnantason muutoksia: Hakeuduttava nopeasti hoitoon, jos potilaalla on - vaikeuksia pysyä tajuissaan - vaikeuksia ymmärtää puhetta - jonkin aistin menetys - yleinen heikkous - voinnissa jotakin poikkeavaa.	- kylmäpakkaus - villainen kangas tai vaate
Silmävamma	Vältetään juoksuleikkejä vaarallisessa maastossa. Kehotetaan varomaan puiden oksia ja risuja metsässä kulkiessa.	Näkyvän rikan voi poistaa varovasti esim. puhtain sormin tai huuhtelemalla silmää juoksevan veden alla. Silmää ei saa hangata tai hieroa. Jos vieraan esineen tunne ei poistu tai jos silmässä on näkyvä haava tai ruhje, on hakeuduttava hoitoon.	- vesipullo
Sokkitila esim. murtuman jälkeen		Sokin oireita ovat: iho on kalpea ja kylmänhikinen, pulssi on heikko ja nopea, huimaa, olo on levoton tai sekava. Sokin ensiapu: - laita makuuasentoon - tarkkaile hengitystä - laita jalat kohoasentoon - kylmältä suojaaminen: eristä alustasta ja kiedo lämpöpeitteeseen - rauhoittele keskustelemalla - älä anna juotavaa - vie viivytyksettä hoitoon.	- lämpöpeite

9. Säännöllinen luonto-toiminta

Työyhteisön osallistaminen ja innostaminen

Niina Mykrä, TaT

Osallistamiseen ja innostamiseen ei ole yksinkertaista reseptiä, vaan se vaatii työtä koko työyhteisöltä. Tässä tekstissä kerron väitöskirjani (2021) pohjalta työyhteisön osallistamisesta ja innostamisesta ulkona oppimiseen ja ympäristökasvatukseen.

Varhaiskasvatussuunnitelma kehottaa päiväkoteja yksiselitteisesti luontoretkeilyyn luontosuhteen rakentamiseksi ja asettaa kestävän elämäntavan varhaiskasvatuksen tavoitteeksi. Saatat ihmetellä, miksi kaikki kasvattajat ja opettajat eivät lähde ulos luontoon toimimaan tai huolehdi päiväkodin ympäristöasioista. Mikä olisi se niksi, jolla työyhteisö saataisiin osallistettua ja innostettua mukaan?

Pikavoittoa työyhteisön kehittämiseen ja innostamiseen ei ole. Muutos on aina oppimista, eikä oppiminen ole nopeaa tai helppoa. Apua muutoksen aikaansaamiseen voi löytyä mallista, joka selittää oppimisen laajenemista työyhteisössä1 (Kuvio 1). Laajenevan oppimisen mallia ei ole juurikaan hyödynnetty luonto- ja ympäristökasvatuksessa, joskin se muistuttaa muita kuvauksia muutosprosessista. Muutoksessa on tämän mallin mukaan seitsemän vaihetta. Jokaisessa vaiheessa ovat omat haasteensa ja mahdollisuutensa ulkona oppimisen ja ympäristökasvatuksen näkökulmasta.

Laajeneva oppiminen

Seitsemän muutoksen vaihetta

1. Kyseenalaistaminen

Innostuneena saatat ihmetellä, miksi muut eivät lähde mukaan. Todellinen muutos ei kuitenkaan ole mahdollinen ilman muutoksen tarvetta. Jos muut ovat tyytyväisiä nykyiseen tapansa tehdä työtä ja työnsä tuloksiin, uudet toimintatavat tai muutokset tuntuvat ylimääräisiltä rasitteilta kiireisen arjen keskellä. Nykyisen toimintatavan kyseenalaistaminen on avain muutokseen.

Muutoksen tarve ei synny kertomalla kollegalle, että teet asiat väärin. Sen sijaan voit houkuttaa muutosta esiin esimerkiksi kertomalla omista hyvistä kokemuksistasi luonnossa, ottamalla luontoon mukaan kollegoja tai tulostamalla tämän käsikirjan taukotilan pöydälle ajatuksia ruokkimaan. Ohjaavat asiakirjat voivat myös olla muutoksen tarpeen synnyttäjä: tulostamalla seinälle parhaita paloja esimerkiksi VASUsta (kuvio 2) voi kollegat saada miettimään omaa toimintaa. Kolmas tärkeä tekijä muutoksen tarpeen synnyttämiseksi on saada päiväkodin johto mukaan. Johdolta voi pyytää luvan säännöllisiin lyhyihin tietoisuuteen ympäristöasioihin ja ulkona toimimiseen liittyen esimerkiksi kokousten alussa. Kun johto antaa asialle ajan ja paikan, luontotoiminta ja ympäristökasvatus vahvistuvat tärkeäksi asiaksi arjessa.

Muutoksen moottorilta vaaditaan oivalluksia punoia kaikki tämä osaksi arkea ja työtehtäviä, jotta työmäärä ei kasva kohtuuttomaksi. Tärkeintä on nostaa ympäristökasvatus ja ulkona oppiminen keskusteluun arjen tilanteissa ja siten myös koko työyhteisön ajatuksiin. Henkistä kanttia vaaditaan enemmän kuin aikaresursseja, koska synnytetään epämiellyttävää tietoisuutta siitä, että nykyinen toiminta ei ole ihan sellaista kuin pitäisi. On varauduttava siihen, että kaikki eivät hypää riemuiten tähän jo liikkuvaan junaan – koska sinähän olet jo kyydissä ja muutoksen tarve mielessäsi. Kun saat jonkun kaveriksesi muutokseen, voitte edetä seuraavaan vaiheeseen.

Päiväkodin seinille voi kiinnittää otteita ohjaavista asiakirjoista virittämään muutoksen tarvetta

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu.

- Varhaiskasvatussuunnitelma 2018 -

2. Nykytilanteen arviointi

Jonkun asian pitää muuttua, kun nykyinen homma ei toimi eikä saavuteta haluttuja tavoitteita. Minkä tarkemmin ottaen pitäisi muuttua? Nykyiset toimintatavat ovat kehittyneet muihin kuin ulkona toimimiseen ja ympäristökasvatukseen tarpeisiin, ja näiden täyttäminen vaatii muutosta toiminnan puitteisiin. Nykytilanteen arviointi auttaa löytämään ne kohdat arjesta, jotka hankaloittavat ulkona toimimista ja ympäristökasvatusta. Ne, jotka edellisessä vaiheessa havahtuivat muutoksen tarpeeseen, ovat motivoituneita etsimään ratkaisuja. Muu työyhteisö voidaan houkutellessa mukaan johdon tuella: voidaan-ko asialle pyhittää kokous tai jopa koulutuspäivä? Vähin, mitä vaaditaan, on lyhyt info ja esille laitettut paperit, joihin voi työn lomassa kirjoitella ulkona toimimisen ja ympäristökasvatuksen haasteita. Vielä parempi tapa on järjestää keskustelutilaisuuksia, joissa asian pohdiskelulle on varattu aikaa. Tilaisuuksien järjestämistä helpottaa, jos keskustelut voidaan käydä ryhmässä eri aikoina.

Kun nykytilanteen arviointi on tehty yhdessä keskustellen ja kaikkien ajatuksia kuunnellen, voidaan löytää yhteinen käsitys siitä, minkälaisia muutosta tarvitaan, jotta ympäristökasvatus ja ulkona toimiminen voisivat muuttua kaikkien näkökulmasta helpoksi. Ei voida olettaa, että keskustelujen myötä kaikkien mielipiteet muuttuisivat samanlaisiksi. Keskustelu auttaa kuitenkin huomioimaan erilaiset näkökulmat ja ymmärtämään monenlaisia valintoja. Todennäköisesti monien asioiden joukosta löytyy ainakin yksi, jota kaikki haluavat kehittää.

Ks. myös s. 66: "Toiminnan elementit".

3. Mallintaminen

Kun ongelmakohdat ja mahdolliset kehityskohteet päiväkodissa on tunnustettu, on aika mallintaa ratkaisuja. Tässä vaiheessa kannattaa koota tiimi, jossa on aktiivisimpien ulkona liikkujien lisäksi myös niitä, joiden mielestä ulkona liikkuminen ja ympäristökasvatus ovat hankalia asioita. Taas tarvitaan johdon tukea: tiimi tarvitsee säännöllisen kokoontumisajan päiväkodin arjesta ja luvan käyttää aikaa kehittämiseen.

Tavoitteena on luoda ulkona liikkumisen ja ympäristökasvatuksen malli, joka sopii juuri teille. Liian suuri muutos kerralla saattaa olla riski. Kun muutos osoittautuu hankalaksi, kiusaus palata vanhaan on suuri. Vaikka innokkaimmat ulkona toimijat toivoisivat, että kaikki kävisivät lähimetsässä joka päivä, olisiko alkuun mahdollista, että jokainen ryhmä voisi sitoutua ensin metsäretkiin vaikkapa kerran kahdessa viikossa? Vaikka ympäristötietoisimmat toivoisivat, että kaikkien hankintojen ympäristövaikutukset tutkittaisiin perusteellisesti, olisiko mahdollista, että ensin tutkittaisiin vaikkapa vain askartelumateriaaleja ympäristönäkökulmista? Jos Vihreä lippu -ohjelmaan liittyminen tuntuu pelottavalta, edettäisiinkö ensin kehittämällä oman päiväkodin kestävä kehityksen -suunnitelmaa konkreettisemmaksi työkaluksi? Muutos etenee sykleittäin: kun ensimmäiset tavoitteet on saavutettu, avautuu mahdollisuuksia uusille. Konkreettiset kuvaukset siitä, minä päivänä ja kellonaikana, missä järjestyksessä ja kuka mistäkin osa-alueesta vastaa, auttavat muutoksen toteutumisessa.

4. Mallin koettelu

Vaikka malli on hyvin suunniteltu, se ei välttämättä toimi käytännössä. Mallista kannattaa keskustella kokouksissa ja esitellä päiväkodin seinillä koko työyhteisölle ja myös vanhemmille. Mahdollisuus kysymyksille ja kommentteille on tarpeen. Mallia voi myös kokeilla pienellä ryhmällä. Mallia muutetaan tarpeen mukaan. Joskus saatetaan joutua miettimään uudelleen mahdollisia esteitä ulkona oppimiselle ja ympäristökasvatukselle.

5. Mallin käyttöönotto

Kun uusi malli otetaan käyttöön koko työyhteisössä, on väistämätöntä, että syntyy vastustusta ja debatteja: onko muutoksen suunta sittenkään oikea? Millä lailla entinen tapa toimia oli parempi? Nämä keskustelut ovat välttämättömiä, jotta muutoksesta voisi tulla pysyvä. Huonoin vaihtoehto on yrittää laikaista erimielisyydet maton alle ja pinnistellä, jotta työyhteisön työrauha ei häiriintyisi. Sen sijaan ristiriidat voidaan ennakoida jo suunnitelmassa: varataan valmiiksi aika ja paikka rakentaville keskusteluille. Joskus kehitys pysähtyy tähän, jolloin on palattava johonkin edellisistä vaiheista: miettimään muutoksen tarvetta, muutoksen esteitä tai mallia. Myöskään tämä ei ole epäonnistuminen, sillä työyhteisö on oppinut paljon ja seuraava sykli onnistuu jo paremmin.

6. Sovittaminen ympäröivään toimintaan

Uusi toiminta vaikuttaa myös ympärillä olevaan toimintaan, joka ei ole päiväkodin henkilöstön päättävällä alueella. Saattaa olla, että retkieväiden tekeminen edellyttää keittiössä suurin muutoksia, vanhempien tulee ajatella lasten ulkovaatetusta uudella tavalla tai kaupungin kilpailuttamat materiaalit eivät täytä päiväkodin toiveita ympäristönäkökulmien suhteen. Näin muutos ulottuu myös päiväkodin toiminnan ulkopuolelle. Suurissa muutoksissa myös näiden ympäröivien toimintojen muutosprosessit vaativat aikaa. Muutos etenee jälleen monien vaiheiden kautta.

7. Vakiinnuttaminen

Seitsemännessä vaiheessa uusi käytäntö on vakiintunut. Ulkona oppimisessa tai kestävyyskysymyksissä on astuttu askel eteenpäin, ja entistä useampi kollega on päässyt sinuksi asian kanssa. Mieltä saattaa kuitenkin kaiherata: vielä enemmän voitaisiin tehdä. Uusi tarve muutokselle on syntynyt. Uudelle laajenevan oppimisen kehälle siis!

Toiminnan elementit

Arkea ja sen kompastuskiviä voi tarkastella toiminnan eri elementtien avulla. Kaikkein toimintaan liittyvät toiminnan tekijä, motiivi ja tavoiteltava tulos, välineet, säännöt, yhteisö ja työnjako.

Tekijä on kasvattaja, joka voi viedä lapsia ulos tai kasvat-
taa ympäristökysymyksissä. Jokainen tekijä on yksilö, jolla on oma historiansa. Jollakulla voi olla lapsuudesta juontavia negatiivisia asenteita luonnossa liikkumista kohtaan, toinen taas arvostaa enemmän tietotekniikkaa kuin luontoa oppimisympäristönä. Toiset kokevat, että heillä ei ole tarpeeksi tietoa ja taitoja. Joskus myös henkilökohtainen kuormittuneisuus voi olla esteenä uusien asioiden käsittelylle. Ympäristöasioissa tunteet ovat merkittävä tekijä, ja esimerkiksi ympäristöahdistus voi johtaa koko aihepiirin ohittamiseen. Ihmisen persoona on kuitenkin jatkuvassa muutoksessa, ja muutos tapahtuu toiminnan kautta. Jos kompastuskivenä on se, että joku ei pidä metsässä liikkumisesta, kannattaa ehkä ensin aloittaa aidan takaa ja metsän reunoilta. Keskustelu ja kokeneiden kollegoiden vinkit voivat auttaa.

Vastaus siihen, miksi jotain asiaa tehdään, kertoo **toiminnan motiivista**. Samalla mielessä on **tavoiteltava tulos**. Monesti kaksi toiminnan motiivia sekoittuvat ympäristökasvatukseen: toisaalta halutaan kasvattaa lapsia, toisaalta tehdä päiväkodin tai esiopetuksen toiminta ympäristöystävällisemmäksi. Opettajan ja kasvattajan pääasiallinen tehtävä on opettaa ja kasvattaa, ja lapset oppivat huomioimaan ympäristönäkökulmat arjessa. Rakenteiden (kuten lajittelujärjestelmän) saattaminen kuntoon on varhaiskasvatuspalveluiden järjestäjän tehtävä. Ympäristökasvatuksessa myös pienten kanssa on tärkeää pyrkiä kokonaisuuksien hahmottamiseen. Esimerkiksi ymmärrys elinkaaresta on tärkeämpää kuin osata lajitella jätteet oikein. Samoin luonnon hahmottaminen kokonaisuutena on tärkeämpää kuin osata nimetä kasveja.

Kun **wälineet** ovat kunnossa, helpottuu ympäristökasvatus ja ulkona touhuaminen. Välineet voivat olla konkreettisia, kuten luonnontutkimusvälineitä, tai abstrakteja ideoita, joita tässäkin kirjassa esitellään. Itse luontokin voidaan nähdä välineenä luontosuhteen ja ymmärryksen kehittämiseksi. Jonkinlaisia välineitä ovat myös ne toimintamallit, joita varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa noudatetaan. Mitä välineitä tarvitaan, että lapsiryhmän kanssa ulkona liikkuminen sujuvoituu? Kannattaisiko jonkun työyhteisöstä kouluttautua ympäristökasvattajaksi, jolloin hänen asiantuntemuksensa voi olla välineenä koko työyhteisön kehittymiselle?

Päiväkodin arki sisältää monenmoisia kirjoittamattomia ja kirjoitettuja **sääntöjä**, jotka voivat olla merkittävässä asemassa ympäristökasvatuksen ja ulkona liikkumisen kannalta. Sääntöjen tavoitteena on määritellä toimintaa ja siten rajoittaa ja priorisoida asioita. Ohjaavat asiakirjat ohjaavat kestävään elämäntapaan ja retkeilyyn, mutta esimerkiksi ruokailu- ja työajat, työehtosopimukset, vakiintuneet tavat ja lasten vanhempien toiveet muodostavat sääntöjä, jotka voivat rajoittaa mahdollisuuksia poistua aitojen ulkopuolelle. Ihmisen riippuvaisuus luonnosta on perimmäinen sääntö, jota ei voi jättää huomiotta. Mitkä asiat rajoittavat toimintaa sinun työpaikallasi?

Varhaiskasvattajat eivät voi toimia irrallaan muusta **yhteisöstä**. Hallinto, vanhemmat, päiväkodin naapurit sekä tukipalvelut, kuten kiinteistönhuolto ja ruokailu, voivat helpottaa tai vaikeuttaa ulkona toimimista. Jos vanhemmat eivät varusta lapsia kunnan ulkoiluvaatteilla, toiminnan toteuttaminen ulkona hankaloituu. Pitkät retket edellyttävät yhteistyötä ruokapalveluilta. Lähimetsän omistaja voi asettua poikiteloin jatkuvan metsän käytön suhteen. Millä tavalla päiväkotia ympäröivä yhteisö vaikuttaa teidän päiväkotinne toimintaan?

Ympäristökasvatus, ulkona oppiminen ja muutos vaativat työtä, ja **työnjako** herättää monesti pahaa mieltä. Kasataan-ko ympäristökasvatuksen kehittäminen vain siitä erityisesti kiinnostuneiden harteille? Valta ja vastuu eivät kulje käsi kädessä. Päiväkodin johdon tehtävänä on tarjota työntekijöille oikeus ja mahdollisuudet kehittämiseen. Tämä tarkoittaa ajan varaamista kehitystyöhön koko yhteisölle – ei vain yksittäiselle ympäristökasvattajalle.

Miten kunta voi tukea ja edistää ympäristökasvatusta?

Marjo Pakkanen, ympäristökasvatusasiantuntija, Kouvolan kaupunki

Maailman muuttuessa myös kasvatuksen ja opetuksen on kyettävä vastamaan muutoksen tuomiin tarpeisiin ja haasteisiin. On tärkeää tiedostaa, että asiat eivät automaattisesti etene haluttuun suuntaan, jos niiden suunnittelua ja toteutusta ei ole kunnolla mietitty eikä käytössä ole riittäviä resursseja.

Jopa saman kunnan sisällä voi olla eroja siinä, miten ja kuinka paljon yksiköt ympäristöasioita käsittelevät. Toimintakulttuuri ei aina tue tätä, eikä kaikille kasvattajilla ja opettajilla ole vielä riittävästi tietoa, yhteyksien ymmärrystä ja keinoja siihen, miten ympäristöasiat ja niihin liittyvä toiminta saadaan nivottua luontevalla tavalla osaksi varhaiskasvatuksen arkea.

Vaikka yksittäisen työntekijän panostus voi olla merkittävä asioita eteenpäin vievä voima, se ei riitä. Työntekijöitä ei voi jättää laaja-alaisten, monimutkaisten ja kiireellisesti huomioidamme vaativien asioiden kanssa yksin. Kuntien tuleekin huomioida nyky maailman asettamat vaateet ja olla aktiivisesti edistämässä, tai ainakin mahdollistamassa, ko. asioiden jalkautuminen arkeen siten, että strategiat ja suunnitelmat voivat toteutua. Koska toimintatapojen muuttaminen ja asioiden omaksuminen pysyviksi toimintatavoiksi vievät aikansa, ei ole syytä viivyttellä, vaan tarttua tuumasta toimeen. Mitä enemmän, laajemmin, määrätietoisemmin ja monipuolisemmin ympäristökasvatustyötä pystytään tekemään, sitä paremmat ja kestävämmät tulokset saavutetaan. Innovatiivinen ja ajan hermolla oleva kunta on paljon vartijana ja voi parhaimmillaan edistää merkittäväällä tavalla ympäristökasvatusta, monipuolista luontotoimintaa ja kestäväää elämäntapaa, mm. ole-
malla hyvänä esimerkkinä, tiedonjakajana, mahdollistajana, yhteistyökumppanina sekä päättäjänä.

Oulu

Tarja Mankinen, Raija Saloranta ja Hanna Tuomala
Alakööki, Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen kestävä
kehityksen ja kulttuurikasvatuksen kehittämisyksikkö

- Alakööki tukee varhaiskasvatuksen kestävä tulevaisuuden kasvatuksen ja kulttuurikasvatuksen sekä ulkona oppimisen kehittämistä järjestämällä lapsiryhmille suunnattuja tarinallisia toimintapolkuja mm. päiväkotien lähiympäristöissä sekä eri luontokohteissa. Nämä ovat myös koulutuksellisia päiväkotien henkilöstölle. Alaköökin tehtävänä on monipuolistaa päiväkotien pedagogista ja tavoitteellista toimintaa erilaisiin oppimisympäristöihin. Näin lapsen luontosuhde vahvistuu itse tehden, hyvien kokemusten ja elämysten kautta. Lapset saavat tietoa luonnon monimuotoisuudesta ja omakohtaisia kokemuksia metsässä leikkimisestä ja liikkumisesta. Samalla lasten ymmärrys vastuullisen käyttäytymisen tärkeydestä syvenee.
- Alakööki vahvistaa ja tukee henkilöstön osaamista kouluttamalla, järjestämällä tapahtumia, tiedottamalla ja viestimällä kuukausittain ajankohtaisista teemoista ja niihin soveltuvista pedagogisista menetelmistä.
- Luontokoto-hankkeen (2021-) tavoitteena on kehittää lapsen myönteistä luontosuhdetta itse tekemällä ja oppimalla ulkona monenlaisissa ympäristöissä. Tavoitteena on myös edistää tutkivan oppimisen ja STEAM-pedagogiikan mukaista työtappaa osana varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria ja oppimisympäristöjä.
- Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen Puoli päivää pihalla -toimintamallin tavoitteena on, että varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään liikunnan lisäämisen, ulkona oppimisen ja ulkoilmakasvatuksen suuntaan. Toteutusta tuetaan kolmivuotisella hankkeella. Hankkeen aikana henkilöstön osaamista vahvistetaan koulutuksin, verkostoitumalla sekä yhteisillä tapahtumilla. Hankkeen yhtenä tavoitteena on myös perheliikunnan tukeminen.

Kouvola

Marjo Pakkanen, ympäristökasvatusasiantuntija,
Kouvolan kaupunki

Kouvolassa yksi varhaiskasvatussuunnitelman painotusalueista on "luontoa lähestyvä".

Luontotoiminta on yksi osa suunnitelmallista, tavoitteellista ja yhteyksien ymmärtämiseen perustuvaa ympäristökasvatustyötä, joka on nivottu osaksi muita suunnitelmia ja strategioita. Luontotoiminta on olennainen osa arkea, joka kuuluu ja näkyy sekä leikki- ja oppimisympäristöissä että arjen valinnoissa ja varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, kokonaispedagogisesti.

Luontotoiminnan kulmakivinä ovat:

- luontosuhteen vahvistaminen, säännölliset elämykset ja kokemukset lähiluonnosta
- osallisuus ja lapsilähtöisyys, mielen hyvinvointi, terveys
- ekologisuus ja kestävä elämäntapa, luonnon ja ihmisen hyvinvoinnin välinen yhteyksien ymmärrys
- toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittäminen, leikki

"Työntekijät tarvitsevat ajankohtaista tietoa, vinkkejä, kannustusta ja tukea. Toimintatapojen muuttaminen ja asioiden omaksuminen pysyviksi toimintatavoiksi vievät aikansa. Kyse ei ole ohimenevästä projektista, vaan kestävästä ja hyvästä tulevaisuudesta."

Marjo Pakkanen

Esimerkkejä luontotoiminnan käytännöistä:

- luonto-opetusta toteutetaan pedagogisina ratkaisuin ryhmissä
- päivittäin ulkoillaan runsaasti
- luonnon monimuotoisuutta tuetaan ja oppimisympäristöjä vahvistetaan mm. kaupunkiviljelyllä sekä Children in permaculture (CIP) -toimintatavalla
- ympäristökasvatuksen maskotti, Sisu-saukko
- monipuolinen ja VASUun linkitetty ympäristökasvatusjärjestelmä, josta voi varata ympäristökasvatusaiheista luontotoimintaa
- metsäeskaritoiminta
- Suomen ainoa päiväkotibussi ja muksupyörät – luontotoiminnan mahdollistajat haastavissakin tilanteissa
- Ihmetellään yhdessä – perheseikkailu luonnossa
- Mielipolku kuntalaisille yhteistyössä eri verkostojen kanssa
- pedagoginen dokumentointi, arviointi (ReunamoEdu)

Kouvolassa henkilöstön tukena työskentelee kokopäiväisesti ympäristökasvatuksen asiantuntija. Määrätietoisien ja suunnitelmallisen työn tulokset puhuvat puolestaan: tunnustuksia tehdystä työstä on myönnetty useilta eri tahoilta.

Yhteistyö huoltajien kanssa

Tuija Laitinen, hankesuunnittelija, Suomen Latu
Jenni Korhonen, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja
Mirva Nietula, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on suuri merkitys varhaiskasvatuksessa. On tärkeää jakaa huoltajille tietoa myös luontotoiminnasta – miten sitä ryhmässä toteutetaan, miksi luonto on hyvä oppimisympäristö ja mitä toiminta edellyttää heiltä. Huoltajille on hyvä tiedottaa, minkälaisia eri asioita tulee ottaa huomioon muun muassa toiminnan vaatimista varusteista. Selkeä infokirje voi sisältää kattavat ohjeet kuvien kera ja huomioida tarvittaessa eri kulttuuritaustaiset perheet.

Uuden toimintakauden alkaessa on luontevaa esitellä huoltajille ryhmän toimintatapoja ja kertoa myös luonnon monipuolisista mahdollisuuksista. Etenkin esiopetusryhmissä huoltajat saattavat olla huolissaan siitä, miten tavoitteellinen esiopetus luontoympäristössä onnistuu. Huoltajille voi myös valmistella vaikkapa videon, jossa kerrotaan kuvien ja VASU-/EOPS-maininnoin, millä tavalla pedagogiikka metsässä toteutuu.

Vanhemmille voi myös järjestää infotilaisuuden tulevalle luontopaikalla. Nähtyään niin matkan kuin itse luontopaikan vanhempien keskustelu lapsen kanssa tämän päivästä helpottuu. Koko vuoden kestäväälle yhteistyölle luodaan hyvä pohja, kun huoltajat tietävät ryhmän toiminnasta myös käytännössä. Vierailupäiviä voidaan järjestää ympäri vuoden. Niitä varten ei tarvitse välttämättä järjestää mitään erityistä ohjelmaa, vaan huoltajat voivat seurailta ja osallistua tavalliseen metsässä tehtävään varhaiskasvatukseen. Huoltajat ja muut läheiset ovat usein hyvin vaikuttuneita näkemästään – upea oppimisympäristö ja lasten osaaminen ihastuttavat sellaisenaan.

Vanhempainilta metsässä

Marjatta Husu, varhaiskasvatuksen opettaja

Tapasimme päiväkodin pihalla vanhempien kanssa ja kuljimme yhdessä metsäpaikallemme. Matkalla rupateltiin ja kerroimme, mitä lasten kanssa teemme metsämatkoilla. Metsän reunassa meillä on tapana laulaa ”koputuslaulu”. Olimme äänittäneet sen aiemmin ja kuuntelimme sen nyt yhdessä vanhempien kanssa. Metsäpaikalla kokoonnuimme vielä ”aamupiiriin”, ihan niin kuin ryhmämmeikin kanssa.

Tutustumisleikinä oli #ULKOLUOKKA-lajikorttileikki cocktail-kutsut. Esittelimme itsemme: ”Olen Anselmi, Aatun isä, ampiainen jne.” Tämän jälkeen jakauduimme kolmeen ryhmään, joista vastasivat päiväkodin johtaja, minä sekä kollegani ryhmästä. Yhdessä ryhmässä kokeiltiin toiminnallista matikka- ja kirjain/äännettehtäviä. Toisessa ryhmässä keskusteltiin turvallisuussuunnitelmasta, repun pakkaamisesta ja järkevästä pukeutumisesta. Viimeisen ryhmän kanssa käytiin läpi yleisiä esiopetuksen asioita, esimerkiksi poissaolot ja kysymykset. Lisätehtävänä vanhemmille oli kirjata ylös, miksi metsäeskeri on tärkeä. Vanhempien vastaukset luettiin yhdessä, ja ne olivat kuin suoraan esiopetussuunnitelmasta. Illan aikana vanhemmat kirjoittivat myös lapselleen pienen kirjeen, jossa he kertoivat lapsen vahvuuksista.

Metsästä poistuessamme arvioimme vanhempainillan yhdessä. Vanhan kelon viereen sai asettua, mikäli ilta ei vastannut odotuksia tai ollut hyödyllinen. Janan toisessa päässä oli vehreä, nuori puu, jonka luokse sai mennä, jos ilta oli hyvä ja hyödyllinen. Kaikkien mielestä ilta ylitti odotukset ja oli suorastaan voimaannuttava. Tällä kertaa meillä ei ollut tarjoiluja, mutta jos olisi ollut, niin kuulemma mikään jana ei enää olisi riittänyt!

Vanhempien kommentit
– miksi luontoon?

Liikunnallisuus lisääntyy
Oppii luonnosta, näkee lähelle
Ulkoilmassa oleminen
Luonnon kunnioittaminen
Rauhoittuminen ja keskittyminen

Vastustuskyky kasvaa
Oppii löytämään ruokaa metsästä
(marjat ja sienet)
Oppii kulkemaan metsässä
Erilainen oppimisympäristö

Oma luontosuhde
Stimuloi erilaisia aisteja
monipuolisesti
Äänimaisema lempeä
Ei riitaa tavaroista

Tervetuloa metsäkerhoon!

Jenni Korhonen, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja
Mirva Nietula, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja

Metsäkerhossa toiminta painottuu luontokasvatukseen ja lasten luontosuhteen muodostamiseen sekä luonnossa viihtymiseen säällä kuin säällä. Luontoon tutustumme erilaisten teemojen kautta vuodenaikojen, leikin, tutkimisen ja lasten mielenkiinnon mukaan.

Ensimmäisenä kerhokertana huoltajat ovat tervetulleita mukaan. Toivomme ainakin lapsen saattamista kerhopaikallemme metsään, jotta näette, missä vietämme päivän. Lapsen tarpeiden mukaan huoltaja voi olla mukana useamman kerran.

Kerhoon tultaessa on syytä pukeutua jo valmiiksi sään mukaisesti. Kerhossa ulkoilemme säällä kuin säällä, tietyn rajoituksen. Myrskyllä emme mene metsään. Kovalla tuulella ja ukkosella poistumme metsästä välittömästi. Varsinaista pakkasrajaa meillä ei ole, mutta kovilla pakkasilla saatamme lyhentää kerhokertaa.

Kerhorepun on hyvä olla lapsen selkään sopiva, edestä kiinnitettävä ja sopivan kokoinen, jotta kerhossa tarvittavat asiat mahtuvat myös lapsen pakkaamana.

Helposti syötävät ja juotavat eväät tekevät evästäuosta viihtyisän. Eväinä on hyvä olla vettä, leipä ja valmiiksi pilkottua tuorepalaa. Tärkeää on, että eväät maistuvat lapselle. Eväät on tärkeä pakata rasiaan ja juoma pulloon. Näin vältymme turhilta roskilta! Kylmällä säällä eväitä voi olla vähemmän, ja pakkasella mahdollisesti juomme vain lämmintä juomaa. Juoma pysyy lämpimänä termos-pullossa tai muovipullossa, joka on sujutettu villasukkaan. Tuorepalat on syytä jättää pakkasella kokonaan pois, sillä ne jäätyvät.

Ennen kerhoon tuloa on hyvä käydä kotona vessassa, ettei hätä heti yllätä.

Kerhopäivä pitää sisällään alkupiirin, matkan metsään, suunnitelman mukaista ohjattua toimintaa, lasten omia leikkejä, eväiden syönnin ja paluun lähtöpisteeseen. Toimintaamme ohjaa kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma ja päiväkotimme oma varhaiskasvatussuunnitelma. Metsässä on myös mukava juhlia, ja vietämmekin vuoden varrella syntymäpäiviä sekä joulu- ja kevätkuuhlat.

Kerholaiset pakkaavat joka kerhopäivä kotona nimellä varustettuun reppuunsa:

- ISTUINALUSTAN
- SADEVAATTEET (tarvittaessa)
- SYÖMÄHANSKAT (pienet villatumput ovat parhaat)
- VARAVAATTEITA (vähintään hanskat ja sukat muovipussiin)
- PIENET EVÄÄT (rasiaan pakatut, roskattomat)

Tervetuloa eskariin!

Marjatta Husu, varhaiskasvatuksen opettaja

Lapsia ja vanhempia mietityttää usein, mitä metsäeskarissa tehdään. Vanhemmat saattavat myös miettiä, onko se tavoitteiden mukaista toimintaa ja sopiiko se heidän lapselleen. Jaamme kuvitetun esiopetus suunnitelman tuleville metsäeskarille jo edeltävänä keväänä tutustumistilaisuudessa. Perheet saavat kesätehtäväksi tutustua ja värittää kuvan yhdessä. Kuvassa olevia asioita tehdään jossakin muodossa joka vuosi, vaikka jokainen vuosi on toki erilainen ryhmän tarpeista riippuen. Tuleva eskarivuosi saattaa vähän jännittääkin, mutta kuva voi auttaa siihenkin.

Kuva perustuu löyhästi Esiopetuksen opetus suunnitelman perusteisiin. Tarkoitus on, että kuvasta välittyy hyvä fiilis, iloinen tekemisen meininki, mutta myös rauha ja kiireettömyys. Kuvasta välittyy monia muitakin tärkeitä asioita, kuten se, että lapset ovat aktiivisia ja heillä on hauskaa yhdessä kavereiden kanssa. Yhdessä opitaan, ihmetellään ja tutkitaan. Omille ajatuksille ja mielikuvitukselle on tilaa. Leikkiä on paljon, ja liikunta on luonnollinen osa metsäelämää. Luonto oppimisympäristönä sopii kaikille ja tiedossa on kiva ja monipuolinen eskarivuosi. Eli ihan tavallista eskaria höystettynä suurella määrällä ulkona oppimista!

ONKO SULLA
EVÄÄT?

JOO!
JA VARAHANSKAT!
JA ISTUINALUSTA!

...”NÄIN POLKU MEITÄ VIE...”

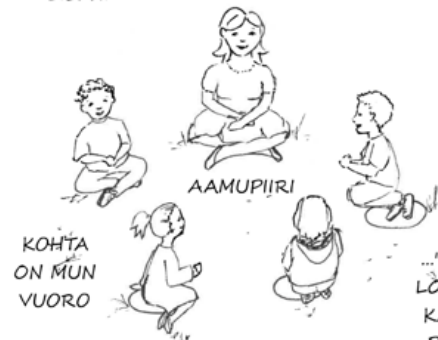
MINÄ
KUULEN TUULEN
SUHINAA...
JA PEIPON...
JA METRON.

MÄ NÄEN NYT
JÄTTIMUURAHISEN

METSÄESKARISSA

TÄNÄÄN JOKAINEN SAA
MAALATA LEMPIPAIKASSAAN:
SIINÄ, JOKA VALOKUVATTIIN
EILEN.

KOHTA
ON MUN
VUORO

AAMUPIIRI

...”ON MEILLÄ
LOISTOPORUKA,
TÄNÄÄN
PAIKALLA...”

JATKETAAN TÄTÄ
EILISTÄ LEIKKIÄ!

JOO, MÄ OON
KUNINGAS!
OOTSÄ
METSÄN
SUOJELIJA?

HA HA HAA,
ON HAUSKAA
TALVELLA

REPPUPAIKKA
KUUSEN JUURELLA

METSÄMÖRRI HUUSI,
TUOLLA KASVAA..... MIKÄ?

KUUSI!

KAIKKI LAPSET HUOKAA, KOSKA SAADAAN....

MEIDÄN RYHMÄ
RAKENSII KAIKILLE
JUMPPARADAN.
TULKAA!

VUOROTELLEN!

KOHTA
LÄHETÄÄN
SYÖMÄÄN
PÄIVÄKODILLE.
HIRVEE
NÄLKÄ!

EI KATKOTA
ELÄVIÄ PUITA!

RAKENNETAAN
YHDESSÄ MAJA!

ETSI YHTÄ MONTA...

LAITETAAN KEPIT
PITUUSJÄRJESTYKSEEN.

HELPPO!

TULKAA KOHTA
TÄNNE!, TÄÄLLÄ
ON HYVIN TILAA!

MÄ HALUUN OLLA
HETKEN IHAN
RAUHASSA!

KOHTA ALKAA
SATUHETKI!

NIIN MÄKIN!

TULKAA
KATTOMAAN!
HIENO KASVI!
MIKÄHÄN SE
ON? SAAKO
POIMIA?

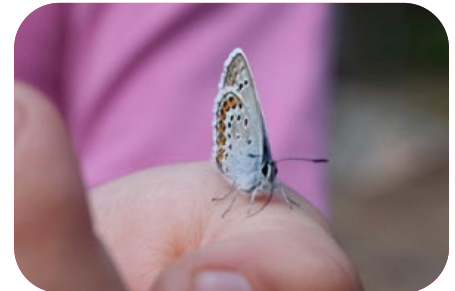
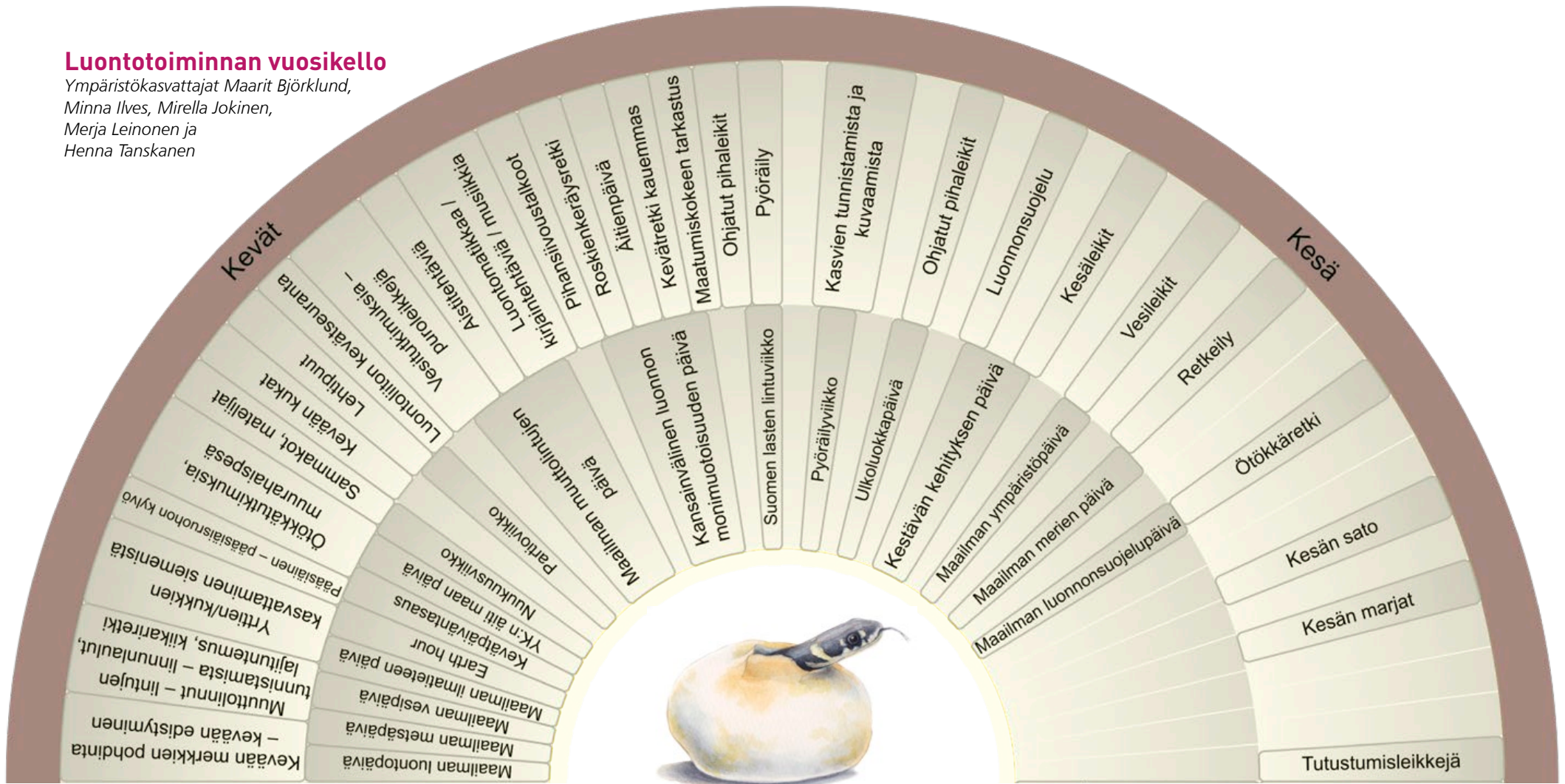
ME KUVATAAN
VIDEO
PILVISTÄ. MIKS
NE LIIKKUU
NOIN
NOPEESTI?

TULLAANKO TAAS
HUOMENNA?

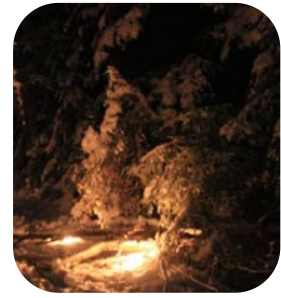
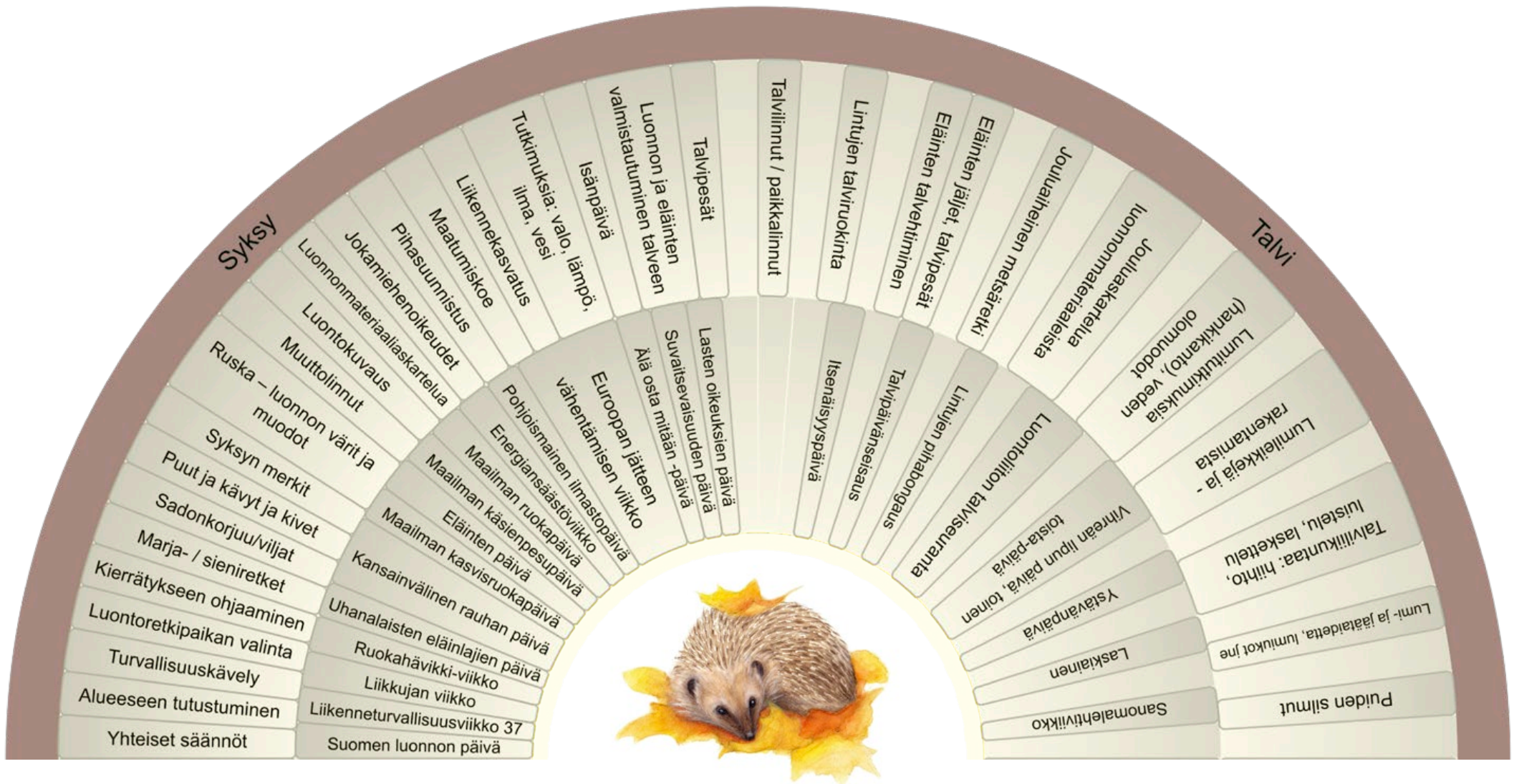

Luontotoiminnan vuosikello

Ympäristökasvattajat Maarit Björklund,
Minna Ilves, Mirella Jokinen,
Merja Leinonen ja
Henna Tanskanen

Retkireppu arjen työkaluna

Virpi Jussila, ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen kouluttaja,
Suomen ympäristöopisto SYKLI
Noora Uusi-Kakkuri, Metsäemo-bloggaaja

Jos kalenterissa lukee päivän kohdalla ”maalauspäivä”, kuulostaa se sisällä tehtävältä toiminnalta, mutta ei olekaan! Pakataan vain mukaan retkireppu, ja ei kun ulos maalaamaan!

Jos kalenterissa lukeekin, että luvassa on laulua, soittoa, tutkimista, jumppaa, satuja, loruja, kädentaitoja, kaveritaitojen käsitteilyä tai kenties seikkailua ja majan rakennusta tai lukumääriä ja muotoja? Pakataanko silloin retkireppuun kaikkien mahdollisten opittavien asioiden materiaalit? Kuka ihme sellaisen määrän tavaraa jaksaa kantaa mukanaan?

Mitä siis tarvitaan mukaan retkireppuun? Retkireppu voi näyttää eri päivinä erilaiselta. Toisina päivinä repusta voi löytyä satukirja, luuppeja, värityskyniä ja paperia. Toisina päivinä taas köyttä, jota pitkin voi tasapainoilla. Retkireppuun voi pakata yhdessä lasten kanssa ja suunnitella sekä käydä läpi, mitä retkelle tarvitaan mukaan. Näin lapset saavat olla mukana myös retken suunnittelussa. Reppu kasvaa ja täyttyy ajan kanssa niin aikuisten kuin lasten omien ideoiden sekä kokeilujen myötä.

Joskus retkireppu ei ole edes fyysinen asia, vaan retkelle lähtiessä riittää, että oma mieli on valmiina tarttumaan eteen tulevaan lähiluonnossa. Retkireppuun voikin pakata paljon sellaista, mitä ei voi nähdä. Sinne voi pakata paljon henkistä pääomaa, kuten lauluja ja loruja tai luontoleikki-ideoita ja tehtäviä toteutettavaksi pelkillä luonnonmateriaaleilla. Retkireppu pullistuu yhteisistä muistoista! Ei siis ole yhtä oikeanlaista reppua, vaan jokainen voi ottaa juuri sellaisen retkireppuun, joka sopii ryhmän tarpeisiin – ja on hyvä selälle ja mielelle.

Retkirepun monet tehtävät

Kun ohjaaja pukee selkäänsä retkireppuun, ryhmä tietää, mitä on luvassa. Nyt alkaa seikkailu! Reppu kiehtoo lasta ja tukee sisällöllään hänen mielikuvituksensa käyttöä. Reppu voi kantaa mukanaan ryhmän omaa maskottia, joka kutsuu seikkailuun, mutta luo myös turvaa.

Yhtenä retkireppuun tärkeimmistä tehtävistä on ohjata lasta havainnoimaan luontoa ja sen monia ilmiöitä kaikkina vuodenaikoina. Tämä on avain lasten luontosuhteen ja -yhteyden vahvistamiseen. Tähän ei kovin kummia välineitä aina tarvita, vaan pikemminkin aikaa ja asennetta sekä suunnitelmallisuutta. Retkireppuun sisältö voi mahdollistaa lisätiedon etsinnän muun muassa lajeista ja ilmiöistä. Ehkä mukana on lajintunnistusopas, jokin sovellus tai vain pieni vihko, johon lasten kysymykset kirjataan ylös ja niihin palataan myöhemmin. Aikuisen ei siis tarvitse olla kävelevä tietopankki luonnosta, vaan kanssakulkija, joka oppii yhdessä lasten kanssa ja syventää omaa luontosuhdettaan samalla. Jokainen meistä voi oppia luonnosta jotain uutta! Joskus puolestaan luonnosta voidaan pakata reppuun löytyneitä aarteita tai valokuvia aarteista. Näin luontokokemuksiin ja muistoihin voidaan palata uudelleen seuraavinkin päivinä.

Retkireppuun tehtävänä on myös luoda niin fyysisen kuin psyykkisenkin turvallisuuden tunnetta sekä ohjaajalle itselleen että lapsille. Repun sisältö voi löytää tiedon siitä, kuinka toimia, jos jotain odottamatonta tapahtuu. Se tarjoaa kuormala säällä viilentävää vettä, kylmällä säällä varahanskoja ja haaverin sattuessa juuri sopivaa ensiapua. Toisaalta repun sisällön tulee tukea kaikessa toiminnassa lasten osallisuutta ja yhdenvertaista osallistumista. Tähän hyvänä apuna ovat lapsiryhmän tarpeisiin sopivat kuvatuet sekä viittomat.

Kun kohdalle osuu jotain mielenkiintoista, voidaan esille ottaa luopit ja tutkimusliina tarkempaa tutkimista varten. Kun lintujen muutto yllättää, voivat pienet kiikarit luoda aivan uuden näkökulman ilmiöön. Entä miten olisi metsäteatterihetki, joka syntyy helposti tutkimuslakanan, narun ja pyykkipoikien avulla? Hahmot löytyvät varmasti luonnosta tai helposti mukana kulkevien sorminukkejen avulla. Mitä kaikkea voimme oppia metsäteatterin kautta! Retkireppu tarjoaa elämyksiä, kokemuksia ja kiireetöntä yhdessäoloa vahvistaen lasten luontosuhdetta ja ryhmähenkeä.

Kaiken kaikkiaan retkireppu on apuväline, jolla retkestä voi tehdä lapselle ja aikuiselle mielekkään ja turvallisen kokemuksen. Se tarjoaa uutta ja vahvistaa jo opittua. Se kannustaa ja rohkaisee etsimään omia tapoja toimia luonnossa. Siis retkireppu selkään ja luontoon!

Retkirepun sisältö

Riina Fågel, projektipäällikkö, Suomen ympäristöopisto SYKLI

Virpi Jussila, ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen kouluttaja, Suomen ympäristöopisto SYKLI

Noora Uusi-Kakkuri, Metsäemo-bloggaaja

Perusvarusteet:

- Turvallisuussuunnitelma
- EA-tarvikkeet
- Ladattu puhelin
- Tabletti-tietokone
- Istuinalustoja
- Roskapusseja
- Vesipullo
- Talouspaperia
- Muistiinpanovälineet
- Pilli/kulkunen
- Kuvatukikortteja
- Sakset
- Vaihtovaatteita
- (Vaippoja, kertakäyttöhanskoja, märkäpyyhkeitä, roskapussi)

Aina mukana:

- Ryhmän maskotti
- #ULKOLUOKKA-lajikortit
- Ilo kasvaa ulkona leikki- ja aistikortit
- Luupit tai suurennuslasit
- Tutkimuslakana
- Narua/villalankaa
- Pyykkipoikia
- Paperia ja kyniä

Vaihtelevasti mukana:

- Bingo-/lottoalustat
- Kehykset
- Purkkeja
- Pensselit ja värit
- Aarre-/tunnustelupussit
- Laulu-/lorupussi
- Satukirja
- Väri- ja muotokortit
- Aakos- ja numerokortit
- Vahvuus ja tunnekortit
- Valmiit korttipaketit: jumppa, metsäleikit ja jooga
- Lajintunnistusoppaita tai sovelluksia
- Kuorimaveitsiä (vuolemista varten)
- Soittimia
- Pehmoleluja
- Leikkivälineitä sisältä
- Kirjoituslustoja
- Isot nopat
- Väriverjo
- Hiomapaperia
- Vasaroita ja nautoja
- Oksasaha
- Mittausvälineitä
- Eväät
- Tarppi/pressu
- Tulitikut
- Retkikeitin
- Puukko

Anni Vuohensilta / @Metsämuksi

Riippumatossa on hyvä hengähtää, nukkua päiväunet tai vetäytyä hetkeksi omaan rauhaan.

Retkipotta

Kepeästi kohti luontotoimintaa

Anna Saarimaa, lastenohjaaja

Ensi kuulemalta luontotoiminta voi tuntua siltä, että siirretään rytinällä kaikki toiminta ulos ja sisällä käydään hädin tuskin nukkumassa. Näin ajateltaessa voi monella nousta seinä vastaan ja herätä paljon kysymyksiä. Pitääkö hankkia hurjasti välineitä, että pärjätään ulkona? Mitäs sitten, kun tuulee ja sataa ja kaikki ovat märkiä? Miten siellä ulkona oikein opetetaan saksien käyttöä tai luokittelua?

Ensin on tuotava esille se, kuinka pienillä muutoksilla voidaan lähteä tuomaan ulkona oppimista ja luontotoimintaa ryhmän arkeen. Edetään rauhassa totutellen uusiin toimintatapoihin ja hakien omalle ryhmälle sopivaa ulkoilun ja sisällä olemisen tasapainoa.

Monille voi tulla yllätyksenä, että ulkona oppimista voidaan toteuttaa missä tahansa ulkona. Ympäristö voi olla lähimetsä, lenkki polku tai vaikka päiväkodin piha. Heti ei tarvitse lähteä tavoittelemaan männyn latvoja, vaan toiminta voidaan aloittaa jalat tukevasti maassa. Toiminnan aloittamisen kynnys on huomattavasti matalampi, kun ymmärtää, että ihan lähiympäristö ja päiväkodin perusvälineet riittävät. Kun turvallisuus on huomioitu, päiväkodin aitojen ulkopuolelle voi hyvillä mielin lähteä.

Kun ensin on laskettu kynnystä luontotoiminnan aloittamiselle, voidaan alkaa puhua sen hyödyistä niin kollegoille kuin koteihin. Toimintaa voi perustella vaikka motoriikan kehittymisen ja moniaistillisen oppimisen kautta, mutta myös ihan arkisista näkökulmista. Kova vauhti ja äänenkäyttö mahtuvat ulos paremmin kuin neljän seinän sisään ja toisaalta, jos joku haluaa rauhoittua, on luonnossa tilaa vetäytyä. Metsässä vietetyn aamupäivän jälkeen lapsien on helppo rauhoittua päivälevolle ja ruokakin maistuu ihan eri tavalla.

Kun lopulta aletaan miettiä käytännön toimintaa, voidaan lähteä siitä, että kokeillaan siirtää tavallisesti sisällä tapahtuvia toimintoja ulos. Päästetään mielikuvitus valloilleen ja yrityksen ja erehdyksen kautta haetaan kokemuksia ulko- ja luontotoiminnasta.

- Leikataan paperin sijasta syksyn lehtiä ulkona.
- Viedäänkin vesivärit pihalle sisällä maalaamisen sijaan.
- Kokeillaan itsekerätyillä marjoilla tai voikukilla piirtämistä vesiväreillä maalaamisen sijaan!
- Voisiko äitienpäiväkortin tehdä rakentamalla ja koristelemalla maahan kehykset, joiden keskelle lapsi istuu ja tehdään valokuvasta kortti?
- Pelataan lautapeliä ulkona niin, että tehdään pelilautaa maahan ja kävyt ovat nappuloita!

Olemassa olevia hyviä tapoja ja käytäntöjä, kuten pienryhmiin jakautumista tai vaikka lelupäivää, ei tarvitse tai edes kannata lähteä muuttamaan. Niiden kohdalla voidaan miettiä, miten niitä voisi toteuttaa välillä myös ulkona. Se, että lisätään luontotoimintaa ei tarkoita, että tarvitsisi luopua jostakin muusta. Se tarkoittaa vain sitä, että katsotaan avoimin silmin ryhmän toimintaa ja tuodaan siihen mukaan uusia ulottuvuuksia.

Taaperot luonnossa

Tiina Eskelinen, varhaiskasvatuksen opettaja

Alle kolmevuotiaalle lapselle varhaiskasvatuksen aloitus on iso asia. Tällöin panostamme ensin vastuukasvattajan ja lapsen kiintymyssuhteen rakentamiseen. Kun tämä suhde on saatu luotua rauhassa, on lapsi valmis seikkailuun myös uudessa ympäristössä.

Meidän yksi toimintaympäristömme on maailma aitojen toisella puolella! Siellä, missä on kiviä, hiekkaa, sammalta, juuria, isoja puita, muurahaisia, leppäkerttuja, kukkia, pieniä polkuja ja tilaa liikkua. Pienten kanssa liikkuminen ei vaadi mitään muuta kuin oikean asenteen meiltä aikuisilta. Aitojen ulkopuolella ja metsässä oleminen on seikkailu ja mahdollisuus avartaa lasten maailmaa.

Ensimmäiset kerrat uudessa maastossa voivat kuitenkin olla haastavia. Lapset ovat nenällään kerta toisensa jälkeen, eikä harmistukselta voida välttyä. Lapsi tarvitsee kannustusta kerta toisensa jälkeen ylös nousemiseen, lohdutusta sylissä, kyynelten pyyhkimistä ja uudestaan yhdessä liikkeelle lähtemistä. On hyvä varautua siihen, että seuraavat kerrat ovat todennäköisesti samanlaisia. Muutaman kuukauden kuluttua harmituksia ei enää tulekaan niin paljon. Lapsi, joka oli elokuussa nenällään metsässä, juokseekin joulukuussa jo muiden mukana.

Metsä itsessään tarjoaa niin paljon nähtävää ja tekemistä, että ihan pienille toiminnaksi riittää siellä liikkuminen ja kaikkien mahdollisten asioiden tutkiminen yhdessä aikuisten kanssa. Kasvattajien tulee olla läsnä joka hetkessä – myös luonnossa.

Anni Vuohensilta / @Metsäinmutsi

Koko päivän retki

Anna Moilanen, varhaiskasvattaja

Ehdotin toiselle päiväkotiryhmälle yhteisiä, koko päivän kestäviä metsäretkiä. Päiväkotimme lähellä oleva kota ja kuivakäymälä helpottivat retken suunnittelua ja toteuttamista. Otimme varalta mukaan potan, sillä kaikki lapset eivät olleet tottuneet käyttämään ulkohuussia.

Lähdimme metsään heti aamupalan syötyämme ja palasimme päiväkodin pihaan iltapäivällä. Retkelle osallistui kaksi kasvattajaa, opiskelija sekä kahden kasvattajan verran lapsia. Vanhemmat olivat ottaneet retken vastaan positiivisesti ja huolehtivat omalta osaltaan lapsille mukaan retkireput vaihtovaatteineen ja juomapulloineen.

Jaoimme lapset aluksi kahteen pienryhmään. Toinen ryhmä osallistui kodassa pitämääni musiikkituokioon, ja toinen ryhmä tutki toisen kasvattajan kanssa luupeilla keväistä luontoa. Tämän jälkeen ryhmät vaihtoivat toimintaa päittäin.

Saimme päiväkodin keittiöltä lounaan metsään. Tässä teimme yhteistyötä metsäeskareiden kanssa, sillä he toivat omien ruoka-apulaistensa kanssa myös meidän ruokamme metsään. Ruoka-apulaiset auttoivat myös ryhmämme pienempiä lapsia ruuan kantamisessa kotoaan. Yhteistyöllä pulmat ratkeavat!

Lounaan jälkeen leikimme hetken ja lepohekelle menimme taljoilla ja vilteillä pehmustettuun kotoon. Kuuntelimme satuja ja rauhallista musiikkia, ja osa lapsista nukkui kodassa päiväunet. Lepohetken aikana toinen kasvattajista haki metsään välipalan, jonka söimme metsässä leikkien lomassa. Iltapäivällä päiväkodille palasi iloinen, itsestään ja osaamisestaan ylpeä sekä hieman väsynyt sakkii.

Satu Mälikä

Päivi Ahgren

Satu Mälikä

Joustavaa esi- ja alkuopetusta luonnossa

Ann-Kristin Fransman, varhaiskasvatuksen opettaja
Ulla Myllyniemi, luokanopettaja, eo

Esi-ykkösten yhteistoiminta Otalammella alkoi Vihdin kunnan pilottina, joka juonsi juurensa hallitusohjelman tavoitteista joustavaan esi- ja alkuopetukseen (2019, 193). Esikoululaisilla ja ykkösluokkalaisilla oli jo aieminkin ollut tiivistä yhteistyötä ulko-opetuksessa, mutta tämä oli ensimmäinen vuosi, jolloin muodostimme oman yhtenäisen ryhmän, joka toimi päivittäin yhdessä niin sisällä kuin ulkonakin.

Toimintamme oli ulko-opetuspainotteista ja ryhmäämme kuului lisäksi varhaiskasvatuksen lastenhoitaja Riitta Morko. Esikoululaisia ryhmässä oli kymmenen ja ykkösluokkalaisia oli yhdeksän. Ulkopäiviä olivat tiistait ja perjantait, jolloin metsä oli toiminta- ja oppimisympäristönämme. Perjantaisin haimme lounaan koulun keittiöltä mustalaatikoissa maitokärkyjen avulla ja söimme ulkona. Metsässä käytössämme oli laavu, jossa on myös tulipaikka, sekä silloin tällöin myös luontoesikoulu-laisten kota. Pääosin olimme ulkona metsässä opiskelemaan kaikkia opetussuunnitelmaan kuuluvia aineita sekä leikkimässä, havainnoimassa ja nauttimassa luonnosta.

Toiminnan suunnittelu

Aloitimme ulko-opetuspainotteisen esi-ykkösryhmän toiminnan suunnittelun tutustumalla opetussuunnitelmiin ja hahmottelemalla niistä yhteiset oppimiskokonaisuudet. Keskustelimme tiimissä siitä, mitä ulko-opetus toiminnassamme tarkoittaa ja tämän jälkeen laadimme selkeän viikkorakenteen. Ykkösluokan lukujärjestystä pohjana käyttäen loimme viikko-ohjelman, jossa oli mahdollisimman paljon yhteistä opetusta joka päivä. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että äidinkielen luku- ja kirjoitustunnit olivat erikseen, mutta muut äidinkielen osa-alueet olivat yhteiset, kuten viestintä, vuorovaikutus, ilmaisu ja kirjallisuus omine lukuhetkinen. Matematiikassa erilleen oli otettu ykkösluokkalaisten kirjalliset tehtävät ja niihin suoraan liittyvät harjoitteet, mutta matemaattisia taitoja harjoiteltiin silti yhdessä niitä sopivasti eriyttäen. Käytännön syistä myös uskonto ja ET piti pitää erikseen, mutta moraalisia, eettisiä ja kulttuurisia asioita pohdittiin toki myös yhdessä.

Merkitsimme lukujärjestykseen säännölliset ulko-opetushetket ja -päivät valmiiksi. Toki toimimme lähiluonnossa mahdollisuuksien ja tarpeiden mukaan muulloinkin. Toiminnan suunnittelu aloitettiin hyvissä ajoin jo edellisen lukukauden keväällä. Lukukauden aikana reflektioimme ja suunnitelimme toimintaamme säännöllisesti kaksi kertaa viikossa. Riittävän usein tehty arviointi, suunnittelu sekä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien osa-alueiden tarkastelu takasivat sen, että opetussuunnitelmien sisältöjä tuli vertailtua ja kaikki osa-alueet tulivat käytyä läpi. Emme esimerkiksi edenneet ympäristöopin kirjaa sivu sivulta, vaan yhdessä luomiemme oppimiskokonaisuuksien sekä lasten havaintojen ja mielenkiinnon mukaan. Oppimiskokonaisuutemme pitivät sisällään useita taitoalueita. Mukana oli niin äidinkieltä, matematiikkaa, kuvataidetta, käsitöitä, englantia, liikuntaa, musiikkia kuin ympäristöoppiäkin. Tämän tyypin toiminnan vetäjiltä vaaditaan ammattitaitoa, kokemusta, luottamusta toisiinsa sekä yhteistä näkemystä. Lujaa luottamusta toisiimme oli vahva voima toiminnassamme.

Yhteistoiminnan kulmakiviä

Toimintamme alkoi aina yhteisellä kokoontumisella, jossa jokainen sai kertoa omia kuulumisiaan ja hänelle tärkeitä asioita tai huomioita. Harjoittelimme yhdessä oman vuoron odottamista ja toisten kuuntelemista. Myös kaikki tiimin työntekijät osallistuivat, olimme aidosti läsnä, ainoastaan pakottavista syistä olimme pois yhteisistä hetkistä. Nämä yhteiset kokoukset olivat merkityksellisiä monella tapaa. Näin toimien saimme lisättyä yhteishenkeä, ryhmäytymistä sekä toimintaan sitoutuneisuutta. Samassa yhteydessä kävimme läpi kalenteria, päivän vahvuuksia, muita teemoja ja ajankohtaisia aiheita. Kuvitettu päiväjärjestys kertoi tulevasta ohjelmasta. Yhteinen kokoontuminen toteutettiin sekä sisällä että ulkona, ja meille oli tärkeää noudattaa tuttua struktuuria riippumatta siitä, mikä oli toimintaympäristömme.

Tärkeäksi perustaksi toiminnallemme koimme hyvän ryhmäytymisen. Käytimme tähän paljon aikaa lukukauden alussa sekä toimintavuoden aikana. Kohtasimme lapset, kuuntelimme heitä ja keskustelimme yhdessä monista mielenkiintoisista asioista. Tämä auttoi pienryhmätoiminnan suunnittelussa, eriyttämisessä sekä jokaisen omien vahvuuksien huomaamisessa. Pienryhmät koottiin jokaista tehtävää varten tarkoituksenmukaisiksi ja vaihteleviksi. Käytimme niin pari-, pienryhmä-, ryhmä- kuin yksilöllisiä tehtäviä päivästä riippuen. Suun-

nittelimme opetusta niin, että houkuttelimme lapsia omaan ajatteluun. Asioita kokeiltiin ja pohdittiin ensin toiminnallisesti ja vasta sitten tehtiin kynätehtäviä. Etenkin käyttämässämme Varga-Neményi -matematiikassa tämä on sisäänrakennettuna. Siinä uuden asian oppiminen alkaa aina lapsen omista, välittömistä kokemuksista ja etenee matemaattisten välineiden käyttämisen kautta kuviin ja symboleihin, matematiikan kieleen. Ryhmämme kulki tätä abstraktion tietä kukin omaan tahtiinsa.

Ulkona yhdessä oppimassa

Opetuksemme teemat liukuivat sulavasti ulkoa sisälle ja sisältä ulos. Esimerkiksi lasten mielenkiinnosta nousseen lintuteemaan liittyen tehtyjä huovutettuja rytmimunia käytettiin moneneen eri tarkoitukseen sisällä ja ulkona. Ulkona bongasimme lintuja ja tarkastelimme niiden väritystä. Näitä havaintoja käytimme myöhemmin sisällä maalatessamme savityönä tehtyjä lintujamme. Lintuteema näkyi lasten piirustuksissa ja kertomuksissa sekä lisätiedon etsimisenä kirjaston kirjoista.

Ulko-opetus itsessään tarjoaa paljon mahdollisuuksia elämyksiin ja kokemuksiin sekä oppimiseen monien eri aistien kautta. Luonto oppimisympäristönä houkuttelee myös liikkumaan monella eri tapaa, ja saimme lisättyä liikettä jokaiseen päivään. Toimintamme koostui lyhyistä oppimishetkidestä, ja ne suunniteltiin aina pedagogisista lähtökohdista. Toimimme pääasiassa pienryhmissä ja eriytimme toimintaa monin eri keinoin pienryhmien ja tehtävien välillä sekä niiden sisällä. Leikin kautta oppiminen näkyi myös vahvasti toiminnassamme. Vaikka opetus oli suunniteltu etukäteen, varauduimme mahdollisiin muutoksiin. Aina välillä oli tarvetta pitää lämmittelyleikki talvipakkasilla tai keskittyä ihailemaan viereisessä männyssä liikkuvaa puukiipijää, metsävälitunteja unohtamatta. Lasten havainnoista ja kiinnostuksen kohteista saimme poimittua monta teemaa toimintaamme. Lasten osallisuus toteutui myös design-suuntautuneen pedagogiikan keinoin. Näin saimme luotua lapsia kiinnostavia ja innostavia monialaisia oppimiskokonaisuuksia. Hetkeen tarttuminen, asioiden yhteinen ihmetteleminen sekä tutkiminen lasten kanssa oli todella tärkeää ja antoisaa!

Yhteinen matkamme päättyi ulkokevätkuuhlaan, jossa teimme ystäväyden tekoja ja kevätauluja ja söimme mehujäät laulaen kevätauluja. Oli helppo todeta kynneltä silmäkulmassa, että pilottimme oli onnistunut ja olimme valmiita uuteen yhteistyöhön milloin tahansa uudestaan!

Jaloittelu-yhteistyö

Satu Mälkiä, luokanopettaja

Monitoimitalo Jalo tarjoaa Lahden Jalkarannassa mainiot puitteet esi- ja alkuopetuksen yhteistyölle, koska sekä koulu että päiväkotit sijaitsevat samassa rakennuksessa. Vuosittain niin ekaluokkalaisia kuin eskareitakin Jalossa on noin viisikymmentä eli yhteensä sata lasta. Tärkeimpänä yhteistyömuotona meillä on kerran viikossa, aina samana viikonpäivänä, tapahtuva Jaloittelu.

Jaloittelussa olemme jakaneet eskarit ja ykköset värikoodattuihin pienryhmiin, jotka kiertävät ohjatuilla toimintapisteillä. Pienryhmässä on aina sekä eskareita että ykkösluokkalaisia. Jokaisella lapsella on kaulassaan ryhmän värinen jalan kuva omalla nimellä varustettuna. Toimintapisteillä on aikuisia niin päiväkodista, koulusta kuin Jalossa sijaitsevasta kirjastostakin. Toimintapisteitä ja pienryhmiä on aina se määrä, mikä kunkin vuonna on aikuisia käytössä, yleensä kuudesta kahdeksaan kappaletta.

Jaloittelu pohjautuu ensimmäisen luokan ympäristöopin sisältöihin ulkona oppimisen ollessa vahvasti mukana. Vähintään yksi toimintapiste, välillä jopa kaikki toimintapisteet, ovat ulkona. Joka toinen vuosi teemana on ihminen ja joka toinen vuosi luonto. Ympäristöopin lisäksi toimintapisteillä on vaihdellen liikuntaa, musiikkia, vieraita kieliä, äidinkieltä, kuvaamataitoa, Huomaa hyvä- ja vahvuuskasvatusta, käsitöitä ja matematiikkaa. Jaloittelu on jaksotettu niin, että ryhmät kiertävät saman päivän aikana kahdella eri pisteellä ja jakso kestää niin kauan, että kaikki ryhmät ovat kiertäneet jokaisen pisteen. Jakson aikana aikuinen vetää siis omaa, samaa toimintapistettään kaikille ryhmille.

Jaloittelu aloitetaan siinä vaiheessa syksyä, kun on ensin ryhmäydytty ja hommat ovat lähteneet käyntiin niin eskarin kuin koulunkin puolella. Aikuiset suunnittelevat ja jaksottavat Jaloittelun. Välillä yhteisen suunnitteluaikojen löytäminen on ollut haastavaa, mutta hyvä suunnittelu on aina nähty hyödylliseksi itse toiminnassa. Joinakin vuosina Jaloitteluun on sisällytetty ruokailu ja ulkoilu, joinakin vuosina on keskitytty pidempiin toimintapisteisiin.

Jaloittelun hyötynä ovat olleet yhteistyön sekä sosiaalisten taitojen kehittyminen, toiminnallisuus, vertaisoppiminen, oppilastuntemus yli ryhmä- ja luokkarajojen, lasten ja aikuisten osaamisen jakaminen, kouluun siirtymisen kynnyksen mataltuminen, mahdollisuus leikkiin sekä joustavan ryhmittelyn mahdollistaminen. Näitä voidaan tukea sekä eriyttää niin ylöskuin alaspäinkin.

Kehittämisaikatuksina olemme miettineet lasten osallisuuden lisäämistä toiminnan suunnitteluun, lasten toimimista "ohjaajina" ja lasten osaamisen korostamista.

"Elämässä tulee olla siivet ja juuret. Sekä haaveet suuren suuret."

Tehtäviä esi- ja alkuopetuksen yhteistyöhön

Tietovisa

Anna-Liisa Laine, varhaiskasvatuksen opettaja

Iso porukka jaetaan pienryhmiin niin, että jokaisessa ryhmässä on eskarilaisia sekä isompia oppilaita. Näin varmistetaan se, että joka ryhmässä on lapsia, jotka jo lukevat sujuvasti sekä pidetään huolta pienemmistä.

Laminoidut kysymyslaput kuvineen ovat radan varrella puihin kiinnitettynä. Luontopolun aiheeksi voi valita vaikka metsään liittyvät kysymykset. Ne voivat olla joillain kerroilla huumoripitoisia, esimerkiksi "Mikä lintu on kuvassa?" a) kana b) lakana c) porkkana. Tai vaihtoehtoisesti opettavaisia kysymyksiä, esimerkiksi "Minkä puun käpy on kuvassa?" Toisinaan oikeat vastaukset muodostavat jonkin kirjainyhdistelmän, joka kerätään matkan varrelta talteen ryhmän mukana kiertävälle paperille. Halloween-polulla on etsitty reitille piilotettuja kummituksia.

Päivi Ahgren

Kuningas Lumi -leikki

Satu Mälkiä, luokanopettaja

Valitaan kaksi kotipesää leikkialueen reunoilta ja jaetaan lapsiryhmä kahteen osaan. Käydään läpi, kuinka toimitaan opettajan huudoista. Lapset juoksevat rajatulla leikkipaikalla ja toimivat annettujen ohjeiden mukaan.

"Pakkanen" Lapset käpertyvät omaan kotipesään.

"Suojasää" Lapset venyttelevät.

"Lumimyrsky" Lapset juoksevat toisten kotipesään.

Vuodenaikaleikki

Satu Mälkiä, luokanopettaja

Metsään merkitään neljä ympyrää kuvaamaan vuodenaikoja. Osallistujat seisovat keskellä leikkialueita. Leikin vetäjä huutaa jonkin vuodenajan nimen, ja osallistujat juoksevat tähän ympyrään. Viimeinen ympyrässä on uusi leikin ohjaaja.

Vuodenaikajumppa

Satu Mälkiä, luokanopettaja

Keksitään erilaista tekemistä eri vuodenaajoille ja niitä kuvaavat liikkeet. Esimerkiksi lumienkelien teko.

- Ne, jotka ovat tehneet lumienkeleitä, tekevät liikkeen.
- Ne, jotka eivät ole tehneet lumienkeleitä, menevät kyykkyyhyn.

10. Toiminnan tukena

Luontotoimintaan on tarjolla monenlaista ja -tasoista tukea toiminta- ja leikki-ideoista aina koulutukseen sekä verkostoitumiseen asti. Erinomaisia materiaaleja sekä koulutusta luontotoiminnan tueksi tarjoaa niin Suomen Ympäristöopisto SYKLI kuin Suomen Latu. Ehkäpä joku työyhteisöstänne innostuu kouluttautumaan ympäristökasvattajaksi SYKLI:ssä ulkona oppimisen painotuksella.

Maailmanlaajuinen Ulkoluokkapäivä -liike haastaa meidät kaikki lasten kanssa työskentelevät ulos oppimaan. Kaksi kertaa vuodessa vietettävänä Ulkoluokkapäivänä voimme tehdä omaa luontotoimintaamme näkyväksi sekä saada uusia ideoita omaan toimintaamme. Samalla voimme kannustaa muitakin ulos oppimaan ja leikkimään.

Ilmoittaudu mukaan Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaan, tai jos olet ideoita vailla, tutustu ulkona oppimisen, ympäristökasvatuksen ja kestävä elämäntavan materiaalipankin laajaan valikoimaan. FEE-Suomen ylläpitämän Vihreän lipun Luonnonkirjo-teeman alla on kaikille avointa materiaalia luontotoiminnassa hyödynnettäväksi.

Vertaistukea ja uusia ideoita saat liittymällä Ulko-opet ry:n, Metsävakan tai Seikkailukasvatuksen verkostoihin.

Ilo kasvaa ulkona -materiaalit

Hankkeen nettisivuilta löytyy runsaasti materiaalia luontotoimintaa rikastuttamaan. Voit kuunnella koulutuswebinaarien tallenteita juuri silloin, kun sinulle sopii. Ilo kasvaa ulkona -luontoleikkikortit innostavat puolestaan tutustumaan leikin kautta oman lähiympäristön eläin- ja kasvilajeihin. Kaikki luontoleikkikorttien leikit tukevat samalla lasten motorisia taitoja ja toteuttavat monipuolisesti oppimisen alueita. Luontoleikkikortteja käytetään yhdessä #ULKOLUOKKA-lajikorttien kanssa (www.ulokluokka.fi).

Ilo kasvaa ulkona -aistikortit johdattavat havainnoimaan lähiluontoa kaikilla aisteilla. Tämä on tie elämysten ja kokemusten maailmaan sekä lasten luontoyhteyden vahvistamiseen.

Ilo kasvaa ulkona- Jokamiehen oikeudet- luontomateriaalissa opitaan jokamiehen oikeuksia peikkosisarusten Vilin ja Veeran kanssa. Voit valita toimintaterroille juuri teille sopivat kortit, jotka innostavat tarinoiden ja tehtävien kautta tutustumaan Jokamiehen oikeuksiin.

Kaikki hankkeen tuottamat materiaalit löydät nettisivuilta: www.ilokasvaauklona.fi

FB: ilo kasvaa ulkona
IG: #ilokasvaauklona

Suomen ympäristöopisto SYKLI on valtakunnallinen kouluttaja ja kehittäjä. Seuraamme laajasti kestävään kehitykseen, kiertotalouteen ja ilmastoon liittyvää yhteiskunnallista keskustelua, tutkimusta, ratkaisuja ja osaamistarpeita. Tarjoamme ja kehitämme ympäristökasvatuksen ja kestäväan kehityksen koulutusta ja materiaaleja kasvatusta- ja opetuslalla ja ympäristöalan neuvonta- ja koulutustehtävissä työskenteleville.

Opiskele ympäristökasvattajaksi

SYKLissä voi suorittaa ympäristöalan erikoisammattitutkinnon näyttötutkintona ja valmistua ympäristökasvattajaksi ulkona oppimisen painotuksella. Opinnot tukevat ympäristökasvatuksen ja luontotoiminnan edistämistä omalla työpaikalla. Koulutus tarjoaa vertaistukea, monenlaisia menetelmiä ja työkaluja ulkona oppimiseen, ympäristökasvatukseen ja kestäväan kehitykseen. "Koulutuksessa parasta on ollut oma kasvu ulkona oppimisen opettajana!"

Tilaa teille SYKLIn kouluttaja

Sykliltä on mahdollista tilata maksullisia toiminnallisia työpaikkoja luonto- ja ympäristökasvatukseen sekä kestäväan kehityksen teemoista omalle työpaikalle tai kunnalle ympäri Suomen. Syklin koulutukset ovat innostavia ja mukaansatempaavia. Koulutuksissa osallistujat saavat uusia oivalluksia sekä konkreettisia työkaluja lähiympäristön monipuoliseen hyödyntämiseen kasvatusta- ja opetustyön arjessa. Kestävä kehitys ja luonnonilmiöiden tutkiminen tarjoavat myös hyviä aiheita monialaisten oppimiskokonaisuuksien käsittelyyn. Osallistujat pääsevät kokeilemaan käytännössä erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja aloittamaan oman työnsä kehittämisen yhdessä kollegoiden kanssa.

Lue lisää koulutuksistamme:
www.sykli.fi/koulutusalat/ymparistokasvatus/

Suomen Latu on liikuttamiseen ja ulkoilijoiden edunvalvontaan keskittynyt ulkoilujärjestö, joka edistää kaikenikäisten ulkoilua ja liikunnallista elämäntapaa – kaikkina vuodenaikoina. Järjestön tavoitteena on, että kaikki löytäisivät mielekkään tavan ulkoilla ja nauttia luonnosta. Ulkoilua edistetään myös opetus- ja kasvatustalalan ammattilaisten koulutuksissa, jotka innostavat lisäämään luonnossa liikkumista lasten kanssa.

Suomen Latu on luontoliikunnan ja -kasvatuksen vankka asiantuntija. Varhaiskasvatuksessa on kuljettu Metsämörrin jalanjäljissä jo kolmen vuosikymmenen ajan. Lapset ovat päässeet sukeltamaan Mörrin satumaailmaan – liikkumaan, leikkimään, tutkimaan ja oppimaan. Muumien ulkoilukouluissa opitaan liikunta- ja retkeilytaitoja innostavasti tarinoiden ja leikkien kautta. Luonnossa kotonaan -toiminnassa korostuvat leikki ja luonnossa liikkuminen, kiireetön yhdessäolo ja yhdessä tekeminen. Lapsen osallisuus ja kestävä elämäntapa ovat toimintaa ohjaavia arvoja ja näkyvät arjessa.

Tunteet hukassa -metsäseikkailussa harjoitellaan tunnetaitoja toiminnallisesti luonnossa liikkuen. Seikkailussa metsän eläimet opettavat Hukkalapsille tunteiden salaisuuksia, keskittymistä, rauhoittumista ja yhteistyötaitoja. Luonto toimintaympäristönä -koulutuksissa syvennyttään varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen asiakirjojen saloihin ja siihen, miten oppimisen alueet yhdistyvät hauskoihin leikkeihin ja tehtäviin.

Luonnossa on kaikki – siellä toteutuvat laaja-alaisesti kaikki varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tavoitteet ja sisällöt. Kiireettömästi, leikkiä arvostaen, tutkien ja ihmetellen, liikkuen, ulkoilusta nauttien, hyvinvointia lisäten.

Lue lisää koulutuksistamme:
www.suomenlatu.fi/lastentoiminta

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma on laajan asiantuntijaverkoston ja satojen pilottipäiväkotien yhteistyöllä kehitetty valtakunnallinen liikkumis- ja hyvinvointiohjelma. Vuonna 2015 julkaistun ohjelman tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle lapselle liikkumisen ilo sekä riittävä päivittäinen fyysinen aktiivisuus.

Maksuton valtakunnallinen ohjelma tarjoaa varhaiskasvattajille välineitä lasten liikkumisen lisäämiseen sekä oman työn kehittämiseen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2018 sekä varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten pohjalta. Ohjelmaa tarjoaa konkreettisia askelmerkkejä fyysisesti aktiivisen oppimisympäristön ja toimintakulttuurin luomiseen.

Ohjelmaa toteutetaan oman yksikön lähtökohdista, pienten askelten ideologialla sekä jatkuvan kehittämisen mallia hyödyntäen. Ilmoittautumalla ohjelmaan pääsee samalla mukaan valtakunnalliseen verkostoon, josta saa tukea ja innostusta omalle kehittämistyölle.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma on yksi valtakunnallisista liikunnan edistämishelmistä eli Liikkuvat-ohjelmista. Ohjelmien avulla edistetään liikunnallista elämäntapaa eri ikä- ja väestöryhmissä. Ohjelman strategisesta johtamisesta vastaavat opetus- ja kulttuuriministeriö ja opetushallitus. Ohjelmaa koordinoi Liikunnan ja kansanterveyden edistämistäitiö Likes. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaa toteutetaan ja kehitetään laajassa poikkihallinnollisessa yhteistyössä.

<https://www.liikkuvavarhaiskasvatus.fi/fi>

Minna Manni

Metsävaka

Metsävaka – kasvatusta ja opetusta metsässä on yhteisö kaikille meille, joita metsä ja luonto kiinnostavat oppimisympäristöinä.

Yhteisö syntyi vertaistuen tarpeesta työskennellessäni metsäeskarissa. Tiesin, että Suomessa työskentelee kasvatusta ja opetusammattilaisia myös ulkona luonnossa, mutta toistemme löytämiseen ei ollut kanavia. Näin syntyi Facebook:iin Metsäryhmät varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa -ryhmä. Ryhmässä jaetaan kokemuksia, kysytään neuvoja, ja ollaan me vierailtu toistemme työpaikoillakin. Mikäli mietit, voiko vaippaikäisten kanssa olla metsässä talvella, millainen kota kannattaisi hankkia tai millaista on työskennellä koko vuoden ulkona, näihin ja moneen muuhun kysymykseen löydät vastauksen Metsävakan tuhansien asiantuntijoiden avulla. Tervetuloa mukaan!

FB: Metsäryhmät varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa
IG: @metsävaka

Seikkailukasvatusverkosto

Juho Olenius,
varhaiskasvatuksen
opettaja ja asiantuntija

Suomessa seikkailukasvatusta koordinoiva valtakunnallinen Seikkailukasvatusverkosto ja sen alla toimiva Varhaiskasvatuksen seikkailukasvatusverkosto tekevät työtä toimintatavan juurruttamiseksi yhä isommaksi osaksi myös varhaiskasvatusta. Yksi toiminnan painopisteistä on koulutuksen lisääminen ja alan toimijoiden osaamisen vahvistaminen.

Olit siis ulkotoiminnasta innostunut ja rohkea kasvattaja tai alalle tekijöitä kouluttavan tahon edustaja, tutustu seikkailukasvatukseen, ota yhteyttä. Selvitetään yhdessä, kuinka voimme lisätä seikkailukasvatusosaamista!

Seikkailukasvatusverkosto ja Varhaiskasvatuksen seikkailukasvatusverkosto:
<https://www.seikkailukasvatus.fi/>

Outward Bound Finland ry

Me Outward Bound Finland ry:ssä olemme vieneet jo yli 35 vuoden ajan ihmisiä erilaisiin luontoympäristöihin auttaaksemme heitä löytämään omat kyvykkyytensä, voimavaransa ja potentiaalisia kullekin sopivan kokoisten haasteiden ja kokemusten kautta.

Puhumme itsensä löytämisen, luontoyhteyden ja yhdessä tekemisen puolesta, ja tehtävämme on muuttaa yksilöiden elämää haasteiden ja kokemusten avulla. Arvomme ovat rohkeus, luottamus, oikeudenmukaisuus, myötätunto ja yhteistyö. Missiomme on rohkea ja kunnianhimoinen; haluamme luoda ympärillemme maailmaa, joka on entistä myötätuntoisempi.

Tapaamme vuosittain koulutuksissamme ison joukon osaavia ja inspiroivia kasvatusta ja ohjausalan ammattilaisia. Koulutuksissamme vahvistamme ja syvennämme kasvattajien ja ohjaajien tietoja ja taitoja elämyspedagogiikasta, seikkailukasvatuksesta ja kokemuksellisesta oppimisesta lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen menetelminä. Kasvamme, kokeilemme ja haastamme itseämme turvallisissa ympäristöissä. Toimintamme on avointa kaikille ja periaatteitamme ovat syrjimättömyys, aito osallisuus, rakentava vuorovaikutus ja monimuotoisuuden kunnioittaminen.

Tervetuloa oppimaan kanssamme!

www.outwardbound.fi
IG, FB: @outwardbound.fi

Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto LYKKY

Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto eli LYKKY toimii lasten ja nuorten luonto- ja ympäristökasvatuksen edistämiseksi. Toiminnan tavoitteena on tukea lasten ja nuorten luontosuhteen vahvistamista sekä kestävän elämäntavan oppimista. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi liitto koordinoi ja kehittää LYKE-verkostoa, Mappa.fi-materiaali- ja palvelupankkia ja Ulos- ut- out -tapahtumaa.

LYKE-verkosto

LYKE-verkoston toimijat tarjoavat lapsi- ja nuorisoryhmille luonto- ja ympäristökoulutoimintaa. Kasvattajat ja opettajat voivat varata julkisen haun tai ilmoittautumisen kautta luonto- ja ympäristökoulupalveluita, joiden tavoitteena on edistää ekologisesti kestävä tulevaisuutta.

Oppiminen luonto- ja ympäristökoulupäivänä on monialaista, elämyksellistä ja tutkivaa. Oppimisympäristönä on luonto tai muu toiminnallisen oppimisen mahdollistava ympäristö. Toiminta tukee varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelmien toteuttamista. Osallistuminen toimintaan on samalla myös täydennyskoulutusta ryhmän aikuisille. LYKE-verkoston kuuluu kuutisenkymmentä toimipistettä ympäri Suomen.

Marika Fält

MAPPA.fi

MAPPA.fi on keskeisin ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen sekä ulkona oppimisen materiaalipankki ja haku-palvelu Suomessa. Se on suunniteltu tukemaan erityisesti opetus-, kasvat- us- ja nuorisotyötä.

Palvelua kehitetään yhteistyössä muiden ympäristökasvatus- toimijoiden ja palvelun käyttäjien kanssa ja heidän tarpeisiinsa vastaten. Palvelu laajeni vuonna 2020 ruotsinkieliseksi, ja se laajenee edelleen vuonna 2021 kattamaan materiaalien lisäksi palvelut ja tapahtumat. Palvelussa on yli tuhat materiaalia yli kolmelta sadalta materiaalin tuottajalta, ja käyttäjämäärä kasvaa jatkuvasti: laskennallisesti jo puolet potentiaalisista palvelun käyttäjistä on käyttänyt sitä edes kerran ja noin viidesosa käyttää sitä säännöllisesti. Palvelua käyttää kuukaudessa jopa 10 000 eri käyttäjää. Palvelua kehitetään jatkuvasti.

Tutustu: <https://mappa.fi/fi/etusivu>

ULOS-UT-OUT -suurtapahtuma

ULOS-UT-OUT on säännöllisesti järjestettävä kansainvälinen ulkona oppimisen suur tapahtuma. Tapahtuman järjestäjinä on keskeisiä ympäristökasvatuksen, seikkailukasvatuksen ja ulkona oppimisen toimijoita. Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto toimii tapahtuman koordinaattorina. Tapahtumissa koulutetaan ja verkostoituu satoja opettajia, kasvattajia, nuorisotyöntekijöitä, virkamiehiä ja tutkijoita. Tavoitteena on tuoda esille ympäristökasvatuksen ajankohtaisia kysymyksiä ja antaa osallistujille valmiuksia viedä uusia ulkona oppimista, ympäristökasvatusta ja kestäviä elämäntapoja edistäviä menetelmiä ja toimintamalleja työpaikoille, esimerkiksi kouluihin ja päiväkoteihin. Keskeistä on keskustelujen viittäminen erilaisten toimijoiden välillä.

www.ulos-ut-out.fi

Ympäristö- kasvatusjärjestö FEE Suomi

Sinikka Kunttu

FEE Suomi vahvistaa ympäristökasvatuksen asemaa ja yhteistyötä Suomessa. FEE Suomi vaikuttaa, viestii, kouluttaa ja koordinoi Vihreä lippu -ohjelmaa, joka on Suomen suurin kestävän kehityksen ohjelma ja ympäristösertifikaatti kasvatusalalle.

Tavoitteenamme on, että yhä laajempi joukko opettajia ja kasvattajia voi tarjota lapsille ja nuorille valmiudet osallistua kestävän tulevaisuuden rakentamiseen. Tärkeä osa toimintaamme onkin Vihreä lippu -ohjelma. Kestävien elämäntapojen opettelu, osallisuus ja vaikuttamiseen kasvattaminen ovat Vihreässä lipussa yhdessä paketissa. Lapset ja nuoret kehittävät arkea kestävämmäksi teema kerrallaan, yhdessä opettajien ja kasvattajien kanssa.

Vihreä lippu tarjoaa valmiit työkalut innostavaan ja osallistavaan kestävän kehityksen kasvatukseen. Osallistujat saavat käyttöönsä hyväksi todetun toimintamallin, asiantuntijoiden tuen, yli 300 toimintavinkkiä sekä tutkimustietoon perustuvat materiaalit merkittävimmistä ympäristökysymyksistä, kuten ilmastonmuutoksesta, kestävästä kulutuksesta ja luonnon monimuotoisuudesta.

Liity mukaan Vihreään lippuun!
<https://vihrealippu.fi/>

Tilaa ympäristökasvatuksen uutiskirje:
<https://feesuomi.fi/uutiskirje/>

Luonnonkirjo-oppimateriaali kasvattajan tueksi

Luonnon monimuotoisuus on yksi Vihreän lipun yhdeksästä teemasta. Varhaiskasvatuksen ja alkuopetuksen tarpeisiin on tehty oma materiaali aiheesta, joka auttaa johdattamaan lapset innostavalle tutkimusmatkalle luonnon monimuotoisuuteen eli luonnonkirjoon. Materiaali koostuu muun muassa 52-sivuisesta kasvattajan oppaasta ja kolmesta lyhyestä videosta, jotka tarjoavat innostavalla tavalla tietoa ja toimintavinkkejä.

Luonnonkirjon köyhtyminen on ilmastonmuutoksen ohella suurimpia maailmanlaajuisia ongelmiamme. Siksi on tärkeää opettaa lapsille, mitä luonnonkirjo on, miksi se on tärkeää ja miten sitä voidaan vaalia. Opas ja videot kutsuvat huomaamaan ja suojelemaan luonnonkirjoa niin lähiympäristössä kuin koko maapallolla.

Tutustu luonnonkirjo-oppimateriaaliin (opas, videot ja muuta materiaalia):
<https://vihrealippu.fi/luonnonkirjo/>

Ulko-opet ry

Tervetuloa mukaan kaikki ulkona opettamisesta innostuneet! Ulko-opeja olemme me kaikki varhaiskasvatuksessa, kouluissa, kerhoissa, erityispuolella – missä vaan ulkona toimivat ja ulos uskaltavat opet ja kasvattajat ympäri Suomen.

“Ulko-opejen tapaamisissa saa kuulla kokemuksia, tulla luontoon ja tapaamiseen just sellaisena kuin on ja lähteä voimaantuneena ja uusia ideoita sekä menetelmiä takataskussa kotiin.” – Satu

Ulkona opettaminen innostaa

Ulko-opet ry on Suomen Ladun jäsenyhdistys, ja toimintamme perustuu latuhengen mukaiseen vapaaehtoistoimintaan. Tarjoamme tukea järjestämällä paikallisia tapaamisia ympäri Suomen sekä vinkkaamme ulkona opettamiseen liittyvästä koulutuksesta, kirjallisuudesta ja materiaaleista somekanavillamme. Meitä kaikkia innostaa ulkona tapahtuva opetus eri-ikäisten lasten kanssa.

Yhdessä pihalla ja somessa

Ulko-opet pääsevät kokeilemaan Suomen Ladun tarjoamia koulutuksia sekä saavat muut Suomen Ladun jäsenedut. Yhdessä on mukava osallistua maailmanlaajuiseen Ulkoluokkapäivään, erilisiin ulkona oppimisen tapahtumiin ja kuulla ulkona oppimisen uusia tuulia.

Paikallisten toimijoiden sekä hallituksen yhteystiedot ja tietoa jäsenyydestä löydät osoitteesta: www.suomenlatu.fi/yhdistys-ja-toimintapistehaku/yhdistys/ulko-opet-ry

Tarkempaa tietoa paikallisista tapaamisista löydät Ulko-opejen somekanavista sekä liittymällä paikalliseen WhatsApp-ryhmään. Jos sinun lähelläsi ei ole vielä Ulko-opejen toimintaa ja sinua kiinnostaisi järjestää sellaista, ole rohkeasti yhteydessä Ulko-opejen hallitukseen.

Tule mukaan tekemään ulkona opettamista ja kasvattamista näkyväksi ja tunnetuksi!

FB: Ulko-opet ry, Ulko-opet -ryhmä
IG: ulkoopet

Ulkoluokkapäivästä löytyy lisää tietoa:
<https://ulkoluokkapaiva.org>

Marika Fält

Marika Fält

Marika Fält

Linda Purhonen, Pro gradu:
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202004233561>

Kati Eskman-Reima ja Kukka Heiskanen,
IG:@metsanvuosi, opinnäytetyö:
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202105179059>

Chantal Arokanto, Pro gradu:
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/324112>

Tarja Pantsar: Ohjeistus ja tulostettavat Pupu-arviointikortit Luontopöllö blogista luontopollo.fi.
IG:@luontopollo

Niina Mykrä, väitöskirja:
<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/124943>

Lähde- luettelot artikkeleihin

Ismo Heino

1. Luonnossa toimiminen kiinnostaa

ULKONA TOIMIMINEN SYVENTÄÄ OPPIMISTA. LINDA PURHONEN

- Cantell, H. 2004. Johdanto. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: WS Bookwell Oy.
- Harris, F. 2017. Outdoor Learning Spaces: The Case of Forest School. Wiley Area. 2018 (50). 222–231. DOI: 10.1111/area.12360. Viitattu 22.06.2021.
- Kokljuschkin, M. 1999. Seikkailuun! Varhaiskasvatuksen seikkailukirja. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Lehtonen, K. & Saaranen-Kauppinen, A. 2020. Turvallisuus seikkailukasvatuksen oppimisprosessissa. Teoksessa Karpinen, S.J.A., Marttila, M. & Saaranen-Kauppinen, A. (toim.) Seikkailukasvatusta Suomessa – pedagogisia ja didaktisia näkökulmia. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. 246–259.
- Opetushallitus 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf. Viitattu 20.06.2021.
- Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. Viitattu 20.06.2021.
- Parikka-Nihti, M & Suomela L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Purhonen, L. 2020. " ULKOILU TUO SELLAISEN VAHVAN TUNNEKOKEMUKSEN" Varhaiskasvatuksen opettajien käsityksiä ulkona toimimisesta varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Tampereen Yliopisto. Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta. Pro gradu- tutkielma.
- Raittila, R. 2017. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Digital. 210–220.
- Tampio, H. & Tampio, M. 2014. Ulos oppimaan! Sata ideaa ulko-opetukseen. Juva: Bookwell Oy.
- Telemäki, M. & Bowles, S. 2001. Seikkailukasvatuksen teoria ja käytäntö. Osa 1. Oulu: Oulun yliopistopaino.
- Wolff, L-A. 2004. Ympäristökasvatus ja kestäväkehitys: 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: WS Bookwell Oy. 18–29.

2. Luonto – tässä ja nyt

MITEN KOHTAAMME LUONNON? SATU JOVERO

Wandersee, J.H. & Schussler, E.E. 1999. Preventing Plant Blindness. The American Biology teacher 61(2). 82–86.

3. Pedagogisia näkökulmia luontotoimintaan

LUONTOPEDAGOGIICASTA ULKOILMAPEDAGOGIICAKAA.

VIRPI JUSSILA JA ULLA MYLLYNIEMI

Tieteen termipankki 2015. Pedagogiikka. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:pedagogiikka>. Viitattu 3.9.2021.

AISTIEN LUONNOSSA! KATI ESKMAN-REIMA JA KUKKA HEISKANEN

- Pääjoki, T. 2020. Lasten taiteellinen toimijuus. Teoksessa Hujala, E. & Turja L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Rusanen, S., Kuusela, M., Rintakorpi, K. & Torkki, K. 2014. Musta tuntuu punaiselta. Kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä. Helsinki: Lasten Keskus.
- Saarinen, S. 2014. Aistiseikkailu. Elämyksiä ja toimintaa koko vuodeksi. Jyväskylä: PS-Kustannus.

4. Ilo liikkuu

LIIKUNNAN MERKITYS VARHAISKASVATUKSESSA. DONNA NIEMISTÖ

- Carson, V., Lee, E.Y., Hewitt, L. ym. 2017. Systematic review of the relationships between physical activity and health indicators in the early years (0-4 years). *BMC Public Health* 17 (Suppl 5).
- Fjørtoft, I. 2001. The natural environment as a playground for children: The impact of outdoor. Play activities in pre-primary school children. *Early Childhood Education Journal* 29 (2). 111–17.
- Fjørtoft, I. & Sageie, J. 2000. The natural environment as a playground for children. Landscape description and analyses of a natural playscape. *Landscape and Urban Planning* 48 (1–2). 83–97.
- Haapala, E., Poikkeus, A.-M., Tompuri, T. ym. 2014. Associations of motor and cardiovascular performance with academic skills. *Children, Medicine & Science in Sports & Exercise* 46(5). 1016–1024.
- Laukkanen, A., Niemistö, D. & Sääkslahti, A. Child physical activity: A longitudinal analysis. ISBNPA Xchange Initiative kongressi, suullinen esitelmä symposiumissa. Understanding physical activity in parents – state of the evidence and future directions. 9.10.2021. Linkki esityksen videoon: <https://www.youtube.com/watch?v=oguy24MJ2ck>. Viitattu 31.10.2021.
- Lopes, V.P., Maia, J., Rodrigues, L. ym. 2012. Motor coordination, physical activity and fitness as predictors of longitudinal change in adiposity during childhood. *European Journal of Sport Science* 12 (4). 384–91.
- Niemistö, D., Barnett, L.M., Cantell, M., ym. 2019a. Socio-ecological correlates of perceived motor competence in 5- to 7-year-old Finnish children. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports* 29(5). 753–765.
- Niemistö, D., Finni, T., Haapala, E.A. ym. 2019b. Environmental correlates of motor competence in children – The Skilled Kids study. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 16(11). 1989.
- Niemistö, D., Mehtälä, A., Laukkanen, A., Viholainen, H., Tammelin, T. & Sääkslahti, A. 2021. Lasten omat käsitykset liikunnasta ja liikkumisestaan. Teoksessa: A. Sääkslahti, A. Mehtälä & T. Tammelin (toim.). Piilo – Pienten lasten liikunnan ilon, fyysisen aktiivisuuden ja motoristen Taitojen seuranta. Kehittämisyhteistyön 2019–2021 tulosraportti. Jyväskylä: Liikunnan ja Kansanterveyden julkaisuja 398. 123–135.

- Robinson, L.E., Stodden, D.F. Barnett, L.M. ym. 2015. Motor competence and its effect on positive developmental trajectories of health. *Sports Medicine* 45 (9). 1273–84.
- Stodden, D.F., Goodway, J.D., Langendorfer, S.J. ym. 2008. A developmental perspective on the role of motor skill competence in physical activity: An emergent relationship. *Quest*. 60. 290–306.
- Sääkslahti, A. 2018. Liikunta varhaiskasvatuksessa. Toinen (2.) painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Van der Fels, I.M.J. te Wierike, S., Hartman, E. ym. 2015. The relationship between motor skills and cognitive skills in 4–16-year-old typically developing children: A systematic review. *Journal of Science and Medicine in Sport* 18 (6). 697–703.
- Ward, K. 2018. What's in a dream? Natural elements, risk and loose parts in children's dream playspace drawings. *Australasian Journal of Early Childhood* 43 (1). 34–42.
- Zeng, N., Ayyub, M., Sun, H. ym. 2017. Effects of physical activity on motor skills and cognitive development in early childhood: A systematic review. *Biomed Res Int*. 2760716.

VAPAA LEIKKI LIKUTAA. ANNI JA TUOMO VUOHENSILTA

- Hanscom, A. 2016. *Balanced and barefoot. How unrestricted outdoor play makes for strong, confident, and capable children.* Oakland: New Harbinger Publications.
- Kyttä, M. 2003. *Children in outdoor contexts : Affordances and independent mobility in the assessment of environmental child friendliness.* Helsinki University of Technology Centre for Urban and Regional Studies. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy. <http://lib.tkk.fi/Diss/2003/isbn9512268736/isbn9512268736.pdf>. Viitattu 27.10.2021.

ARJEN KOKEMUKSIA. MINTTU HEISKANEN, JOHANNA KOTISAARI JA ANNA YLTÄVÄ

- Elämysten eskari. 2017. Yhteistä matkaa eskarissa jo 150km. <https://elamysteneskari.wordpress.com/2017/10/20/yhteista-matkaa-eskarissa-jo-150-km/>. Viitattu 24.9.2021.

5. Kohti kestävämpää arkea

YMPÄRISTÖKASVATUS TUKEE LAPSEN KASVUA. ESSI AARNIO-LINNANVUORI

- Aarnio-Linnanvuori, E. 2018. Ympäristö ylittää oppiainerajat: Arvolatautuneisuus ja monialaisuus koulun ympäristö-opetuksen haasteina. Helsingin yliopisto, Environmentalica Fennica 34.
- Cantell, H., Aarnio-Linnanvuori, E. & Tani, S. 2020. Ympäristökasvatus – Kestävän tulevaisuuden käsikirja. PS-kustannus.
- Clark, C. R., Heimlich, J. E., Ardoin, N. M., & Braus, J. 2020. Using a Delphi study to clarify the landscape and core outcomes in environmental education. *Environmental Education Research*, 26. 381–399. DOI: 10.1080/13504622.2020.1727859. Viitattu 28.10.21
- Jeronen, E., & Kaikkonen, M. 2001. Ympäristökasvatuksen kokonaismallin tavoitteet ja sisällöt arvioinnin kehittämisen tukena. Teoksessa E. Jeronen & M. Kaikkonen (toim.) *Ympäristötietoisuus – näkökulmia eri tieteenaloilta.* Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita ja katsauksia 3.
- Kurenlahti, E. 2019. "Ei me saada tappaa mitään!" Emansipatorinen myötätunto ja moraalinen transformaatio luontokouluretkellä. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/303173>. Viitattu 27.10.2021.
- Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. Viitattu 20.06.2021.
- Palmer, Joy A. 1998. *Environmental education in the 21st century: theory, practice, progress and promise.* London: Routledge.
- Parikka-Nihti, M. & Suomela L. 2014. Iloa ja ihmettelyä: Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. PS-kustannus.
- Somerville, Margaret & Williams, Carolyn 2015. Sustainability education in early childhood: An updated review of research in the field. *Contemporary Issues in Early Childhood* 2015, Vol. 16(2). 102–117. DOI: 10.1177/1463949115585658. Viitattu 27.10.2021.
- Värrin, V.-M. 2018. Kasvatus ekokriisin aikakaudella. Vastapaino.
- Willamo, R. 2005. Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä. Sisällön moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena. Helsingin yliopisto, Environmentalica Fennica 23.

ILMASTOKASVATUS OSANA VARHAISKASVATUKSEN LUONTOTOIMINTAA. CHANTAL AROKANTO

- Arokanto, C. 2020. Ilmastokasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/324112>. Viitattu 27.10.2021.
- Chawla, L. 1998. Significant Life Experiences Revisited: A Review of Research on Sources of Environmental Sensitivity, *The Journal of Environmental Education*, 4(4). 368–38.
- Finlex. 2015. Ilmastolaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150609>. Viitattu 16.6.2021.
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. Viitattu 27.10.2021.
- Palmer, J. 1998. Environmental education in the 21st century: Theory, practice, progress and promise. London: Routledge.
- Pihkala, P. 2017. Päin helvettä? Ympäristöahdistus ja toivo. Helsinki: Kirjapaja.
- Piispa, M. & Pihkala, P. 2020. Onko ilmastonmuutos sukupuolivikysymys? Tieteessä tapahtuu, 38(4). <https://journal.fi/tt/article/view/98117>. Viitattu 16.16.2021.
- Ratinen, I., Kinni, A., Muotka, A. & Sarivaara, E. 2019. Kohti ratkaisukeskeistä ilmastokasvatusta. Suomen ilmastopaneeli. Raportti 9/2019. https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2019/11/Ilmastokasvatuseraportti_final-1.pdf. Viitattu 6.5.2020.
- Suomen YK-liitto. (n.d.). Kestävän kehityksen tavoitteet. <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/kestava-kehitys/kestavan-kehityksen-tavoitteet>. Luettu 16.6.2021.
- Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H. & Lehtonen, A. 2017. Pirullisen ongelman äärellä -Kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen malli. *Kasvatus*, 48(5), 456–468.
- Värri, V-M. 2019. Kasvatus ekokriisin aikakaudella (2. painos). Tampere: Vastapaino.

6. Miksi lähteä lähiluontoon?

POSITIIVINEN KASVATUS JA LUONTOTOIMINTA LISÄÄVÄT HYVINVOINTIA. TIIA TROGEN

- James, C. 2015. *The Garden Classroom: Hands-On Activities in Math, Science, Literacy, and Art*. Roost Books.
- ALLE 3-VUOTIAIDEN KANSSA LUONNOSSA. LIISA AHONEN JA PIIA ROOS**
- Ahonen, L. & Roos, P. 2021. Untuvikot -alle kolmivuotiaiden pedagogiikka. Jyväskylä: PS kustannus.
- Lassander, M., Fagerlund, Å., Markkanen, S. & Volanen, S-M. Tietoinen läsnäolo – voimavaroja ja hyvinvointia kouluun. Teoksessa A. Ahtola (toim.) *Psykykinen hyvinvointi ja oppiminen*. Jyväskylä: PS kustannus. 243–263.
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. Viitattu 27.10.2021.

SUKUPUOLISENSITIIVISYYS, YHDENVERTAISUUS JA TASA-ARVO LUONTOTOIMINNASSA. MINTTU HEISKANEN

- Hannonen, S, ja Kauppila, E, 2016. Sukupuolisensitiivinen kasvatusote ja omaehtoinen leikki. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/108304/Hannonen_SaanaKauppila_Elisa.pdf?sequence=1. Viitattu 27.10.2021.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2021. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa kouluttajan opas. http://www.tasa-arvoinen-varhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2016/08/Kouluttajan-opas_LUONNOS_22_5.pdf. Viitattu 27.10.2021.
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. Viitattu 27.10.2021.
- Seta. 2019. Sukupuolen moninaisuus ja lapset, Opas varhaiskasvatuksessa työskenteleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille moninaisten lasten ja heidän perheidensä kohtaamisesta. https://www.dropbox.com/s/pina-1x952cjbamu/Opas_varhaiskasvattajille2019.pdf. Viitattu 27.10.2021.

SEIKKAILUTAIDE – NÄKÖKULMA ULKOKASVATUKSEEN. VERNA KUNTSI JA SATU SIPILÄ

- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. Viitattu 27.10.2021.

8. Luonto toimintaympäristönä

VASTUULLISEN LUONTOTOIMINNAN 10 KULTAISTA PERIAATETTA. MAARIT PIHKALA

- Metsähallitus. n.d. Kestävän matkailun periaatteet kansallispuistoissa, luonto- ja historiakohteissa sekä maailmanperintökohteissa. <https://www.metsa.fi/vastuullinen-liiketoiminta/matkailuyhteisty/kestavan-matkailun-periaatteet>. Viitattu 27.10.21.
- Partioaitta. n.d. Vastuullinen retkeily ja jokamiehenoikeudet. <https://www.partioaitta.fi/oppaat/vastuullinen-retkeily/>. Viitattu 27.10.21.
- Retkipaikka. 2018. Ympäristövastuullisen-vaeltajan-opas. <https://retkipaikka.fi/wp-content/uploads/2019/10/ymp%C3%A4rist%C3%B6vastuullisen-vaeltajan-opas.pdf>. Viitattu 27.10.21.

LOIKKAA ULKOLUOKKAAN-OPPAASTA TUODUT TEKSTIT:

- Laine, A., Elonheimo, M. ja Kettunen A. (toim.). *Loikkaa ulkoluokkaan- opas ulkona opettamiseen 2018*. Plusprint Ulvila. Sivut:64-70, 79.

9. Säännöllinen luontotoiminta

TYÖYHTEISÖN OSALLISTAMINEN JA INNOSTAMINEN. NIINA MYKRÄ

- Mykrä, N. 2021. Peruskoulu ekologista kestävyttä edistämässä: Toiminnanteoreettinen tutkimus koulun monitasoisesta muutostaasteesta. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta. Väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1878-9>. Viitattu 24.9.2021.

Kirjoittajat

Toimittajat:

RIINA FÄGEL,
YTM, projektipäällikkö, Ympäristö- ja kestävyyskasvatus,
Suomen ympäristöopisto SYKLI

VIRPI JUSSILA,
kouluttaja ja ympäristökasvattaja, Ympäristö- ja
kestävyyskasvatus, Suomen ympäristöopisto SYKLI

SILJA SARKKINEN,
Koulutusjohtaja, Ympäristö- ja kestävyyskasvatus,
Suomen ympäristöopisto SYKLI

Kirjoittajat:

ESSI AARNIO-LINNANVUORI,
yliopistonlehtori, ympäristökasvatus ja kestävä kehitys,
kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta, Tampereen
yliopisto

LIISA AHONEN,
KT, kouluttaja ja kasvatuskonsultti omassa Kasvusto-
yrityksessä, vuorovaikutuksen asiantuntija

CHANTAL AROKANTO,
varhaiskasvatuksen opettaja

MAARIT BJÖRKLUND,
ympäristökasvattaja

KATRI BORM,
KM, varhaiskasvatuksen erityisopettaja, Kielinupun kehittäjä

MERI ELONHEIMO,
hankekoordinaattori, Kuopion kaupunki

TIINA ESKELINEN,
varhaiskasvatuksen opettaja

KATI ESKMAN-REIMA,
varhaiskasvatuksen opettaja, sairaanhoitaja,
opinnäytetyönä Metsän vuosi: IG: @metsanvuosi

ANN-KRISTIN FRANSMAN,
varhaiskasvatuksen opettaja

RIINA FÄGEL,
edellä

MARIKA FÄLT,
varhaiskasvatuksen opettaja

SARAH GONCALVES,
KM, varhaiskasvatuksen erityisopettaja, Kielinupun kehittäjä

ANNIINA HAKKARAINEN,
luokanopettaja

ANNE HARTONEN,
varhaiskasvatuksen opettaja ja ympäristökasvattaja

KUKKA HEISKANEN,
nuorisotyöntekijä, ohjaustoiminnan artenomi,
opinnäytetyönä Metsän vuosi: IG: @metsanvuosi

MINTTU HEISKANEN,
perhepäivähoitaja

ANU HONKANEN,
varhaiskasvatuksen opettaja

MARJATTA HUSU,
varhaiskasvatuksen opettaja ja ympäristökasvattaja

MINNA ILVES,
ympäristökasvattaja

SATU JOVERO,
kouluttaja, Ympäristö- ja kestävyyskasvatus,
Suomen ympäristöopisto SYKLI

VIRPI JUSSILA, EDELLÄ
Karoliina Kaarivirta, esiopetuksen opettaja,
luontokasvattaja partiassa

HANNA KANGAS,
varhaiskasvatuksen lastenhoitaja

JONNA KETTUNEN,
varhaiskasvatuksen lastenhoitaja

JENNI KORHONEN,
varhaiskasvatuksen lastenhoitaja

JOHANNA KOTISAARI,
varhaiskasvatuksen opettaja, ympäristökasvattaja

SATU KUIVANEN,
perhepäivähoitaja

VERNA KUNTSI,
kuvataideopettaja (TaM) ja seikkailutaidepedagogiikan
kehittäjä

KATI LAAKSONEN,
varhaiskasvatuksen opettaja

ANNA-LIISA LAINE,
varhaiskasvatuksen opettaja

AULIKKI LAINE,
biologian ja maantiedon opettaja, Ruoveden lukio

JOHANNA LAISAARI,
Lapsen oikeuksiin ja lastensuojeluun erikoistunut varatuomari, työskentelee Valtioneuvoston kansliassa kansallisen lapsistrategian pääsihteerinä

TUIJA LAITINEN,
varhaiskasvatuksen opettaja, hankesuunnittelija, Suomen Latu

MERJA LEINONEN,
ympäristökasvattaja

LILA LEPPÄNEN,
varhaiskasvatuksen lastenhoitaja

TARU LINDGREN,
varhaiskasvatuksen opettaja ja erityisopettaja

TARJA MANKINEN,
varhaiskasvatuksen opettaja, kestävän kehityksen kehittäjäopettaja, Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen ja kulttuurikasvatuksen kehittämissyksikkö

HANNA MARKOV,
päiväkodin johtaja ja varhaiskasvatuksen opettaja

SANNA METTÄNEN,
varhaiskasvatuksen lastenhoitaja ja henkilökohtainen avustaja

ANNA MOILANEN,
varhaiskasvattaja

NIINA MYKRÄ,
TaT

ULLA MYLLYNIEMI,
luokanopettaja, erityisopettaja ja ympäristökasvattaja

SATU MÄLKIÄ,
luokanopettaja

ANNA NEVALA,
biologian opettaja ja ympäristöekologi, käsikirjan kuvittaja

DONNA NIEMISTÖ,
LitT, tutkijatohtori, Liikuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto

MIRVA NIETULA,
varhaiskasvatuksen lastenhoitaja

TARJA PANTSAR,
Luontopöytä, varhaiskasvatuksen opettaja, ympäristökasvattaja, Metsämörri- ja Luonnossa kotonaan ohjaaja, Luontopöytä-blogi josta löytyy myös valmiita, tulostettavia metsäretkirunkoja, www.luontopollo.fi

MARI PARIKKA-NIHTI,
lasten luontotoiminnan asiantuntija, Suomen Latu ry

JUHO OLENIUS,
varhaiskasvatuksen opettaja ja asiantuntija, Seikkailukasvatusverkosto

MARJO PAKKANEN,
ympäristökasvatusasiantuntija, Kouvolan kaupunki

IDA-MARIA PEKKALA,
varhaiskasvatuksen opettaja

MAARIT PIHKALA,
kouluttaja, Ympäristö- ja kestävyyskasvatus, Suomen ympäristöopisto SYKLI

VIRPI POIKOLAINEN,
metsäterapeutti ja fysioterapeutti

LINDA PURHONEN,
varhaiskasvatuksen opettaja

SATU RATHGEBER,
seurakunnan kasvatus- ja perhetyöntekijä

ANNE RAUTIAINEN,
yhteiskuntasuhteiden asiantuntija, Suomen Latu

PIIA ROOS,
KT, työskentelee kouluttajana ja varhaiskasvatuksen asiantuntijana

SATU-MARIA RUOTSALAINEN,
SatuLiike ja SMR Photography

ANNA SAARIMAA,
lastenohjaaja ja ympäristökasvattaja

ARTO O. SALONEN,
sosiaalipedagogiikan professori

OLIVIA SALONEN,
oikeustieteen ylioppilas

RAIJA SALORANTA,
varhaiskasvatuksen opettaja, kestävän kehityksen kehittäjäopettaja, Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen ja kulttuurikasvatuksen kehittämissyksikkö

SATU SIPILÄ,
kuvataideopettaja (TaM), seikkailutaidepedagogiikan kehittäjä

JENNI SIRAINEN,
varhaiskasvatuksen opettaja, erä- ja luonto-opas

ANNUKKA SIRKKA,
varhaiskasvatuksen lastenhoitaja, ympäristökasvattaja, Jumesniemen Lysti ry:n puheenjohtaja

SUSANNA SOININEN,
seurakunnan kasvatus- ja perhetyöntekijä

SUSANNA SUUTARLA,
luonto- ja hyvinvointikouluttaja, varhaiskasvattaja

HENNA TANSKANEN,
ympäristökasvattaja

KIRSI TANTTU,
perhepäivähoitaja

TIIA TROGEN,
Positive Psychology Practitioner, Tio, TM, kouluttaja, kirjailija, Ilo olla yhdessä! -positiivisen kasvatustieteen kehittäjä

HANNA TUOMALA,
varhaiskasvatuksen opettaja, kulttuurikasvatuksen kehittäjäopettaja, Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen ja kulttuurikasvatuksen kehittämissyksikkö

MILLA TUORMAA,
luontokoulun opettaja

NOORA UUSI-KAKKURI,
Metsäemo-bloggaaja

ANNI VUOHENSILTA,
eräopas, luonto-ohjaaja ja luokanopettaja, Instagram @ Metsämutsi.

TUOMO VUOHENSILTA,
eräopas ja fysioterapeutti

ANNA YLTÄVÄ,
varhaiskasvatuksen opettaja

Ilo
kasvaa
uikona

Ilo kasvaa ulkona – luontotoiminnan käsikirja

on tarkoitettu kaikille luontotoiminnasta
kiinnostuneille varhaiskasvatus- ja esiopetusryhmille.

Käsikirja toimii alkusysäyksenä
luontotoiminnasta kiinnostuneille ja
vahvistuksena säännöllisesti ulkona jo toimiville.

Julkaisun kirjoittamiseen on osallistunut
upea joukko alan ammattilaisia, tutkijoita,
kouluttajia ja luontotoimintaa tukevia tahoja.

Ilo kasvaa ulkona – tule mukaan!

